

*Avaldame sügavat tänu abi eest
raamatu väljaandmisel:*

*Diakon Georgile (Malkov),
Moskva Jumalaema Kaitse kiriku klerikule*

*Vadim Ivanovitš Malenkole,
Pühtitsa kloostri beategijale*

**PÜHTITSA JUMALAEMA UINUMISE
STAVROPIGIAALNE NUNNAKLOOSTER**

P Ü H E N D A T U D

PÜHTITSA KLOOSTRI

125. AASTAPÄEVALE

JUMALASÜNNITAJA MÄEL

JA VASKNARVA EELIJA ERAKLA

15. AASTAPÄEVALE

Riia piiskopkonnas Eestimaa kubermangus ja praostkonnas
Rakvere maakonnas Lähtepää külas Pühtitsa mäeks
kutsutud Jumalasünnitaja mäel asuva

KÕIGEPÜHAMA JUMALASÜNNITAJA
UINUMISE KIRIKU

KROONIKA,

koostatud aastatel 1887–1892

Pühtitsa Jumalaema Uinumise
stavropigiaalne nunnaklooster

2019

LUBATUD TRÜKKI
VENE ÕIGEUSU KIRIKU
KIRJASTUSNÕUKOGU POOLT
IC P 18-719-0709

Koostanud, trükiks ette valmistanud ja kommenteerinud

Skeemaiguumenja Varvara (Trofimova),

Veera Timkina

Käesolevas väljaandes tuleb esmakordselt avaldamisele „Kõigepühama Jumalasünnitaja kiriku kroonika“ täielik tekst. See kirik oli esimene pühakoda Jumalasünnitaja mäel (praegu Nikolo-Arseniose kirik kloostrikalmistul). Kroonikakirjeldus hõlmab aastaid 1885–1892, jutustades 1885. aastal asutatud Pühtitsa koguduse elust Vene impeeriumi Balti äärealal, õigeusklike julmast tagakiusamisest neil aastail ja 1891. aastal selle kiriku juurde loodud Jumalaema Uinumise õeskonna eksistentsi algusest. Väljaandes on ära toodud ka nende aastate fotod, mis pärinevad Pühtitsa kloostri arhiivist.

Raamat on mõeldud laiale lugejaskonnale — kõigile neile, kes peavad kalliks Pühtitsa kloostrit, neile, keda huvitab Pühaduste ilmumine ja nende austamine õigeusu maailmas.

© Koostamine, dokumendi ette valmistamine trükiks, autoritekst, kujundus —
Pühtitsa Jumalaema Uinumise stavropigialne nunnaklooster, 2019

ISBN

Lugejale

Kallid lugejad! Teie ees on „Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise Kiriku kroonika“ esmapublikatsioon. Nagu kõik kroonikad, nii pajatab ka meie oma juba ajalooks saanud ammumöödunud sündmustest. Ilmselt ei teaks me väga paljut sellest, kuidas kujunesid riigid, tekkisid linnad ja asutati kloostrid, kui poleks koostatud kroonikakirjeldusi. Kroonikad on omamoodi aknad, millesse vaadates me näeme justkui oma ihusilmaga minevikku. Need on möödunud aegade sündmusi, kombeid ja inimesi puudutavate mitmeküllaste teadete hindamatud varalaekad, tunnistused heategudest ja langemistest, suurest armulikkusest või julmusest, rahumeelsest tegevusest või ähvardavatest sõjakoledest. Ühesõnaga — kõigest sellest, millega inimelu juba iidsetest aegadest täidetud on.

Kunagi rääkis Puškini Pimen oma tööst kroonika kallal kui Jumala seatud kohuse täitmisest.

*„... et õigeusurahva järelpõlved
maa muistset saatust tundma õpiksid.“*

„Boriss Godunovi“ esimesel lugemisel viibinud kirjastaja, literaat ja ajaloolane M.N. Pogodin märkis, et Aleksandr Puškini kujutatud Pimen sarnaneb väga kuulsale „Jutustuse möödunud aegadest“ autori, Kiievi Koobaskloostri munk Nestoriga, kelle Kirik on nüüdseks pühakuks kuulutanud.

Kuus sajandit kroonikapidamist Venemaal on jätnud meile suurepärased ajaloolis-kirjanduslikud mälestusmärgid. Peale „Jutustuse möödunud aegadest“ nimetagem veel munk Lavrenti „Lavrenti kroonikat“, Ipatjevi, Rogoža ja Voskressenski kroonikat ning paljusid, paljusid teisi. Seoses sellega märkigem ära ka niisugune tähelepanuväärne nähtus kodumaises kultuuris nagu 43-kõitelise (tõsi, praegu veel lõpetamata) „Vene kroonikate täieliku kogu“ väljaandmine.

Kroonikatekstides leidis kajastamist ka Vene Õigeusu Kiriku ja Venemaa munkluse tuhandeaastane ajalugu. Kirikukroonikate pidamine ei katkenud XVII sajandi lõpus (nagu väidavad mõned), vaid jätkus kuni XX sajandi alguseni välja. Mitmesuguste sündmuste, olustiku ja kommete kirjeldamisega tegelesid reeglina kogudusevaimulikud oma ülemhingekarjase käsul. Üks kõige eredamatest sedalaadi näidetest on „Zolotoi küla kroonika“ (Saraatovi Volgamaa), mille koostas preester Vassili Gavrilovitš Jelanski. Täpselt samuti olid ka meie Pühtitsa koguduse kroonika loojateks Riia Vaimuliku Seminari lõpetanud preester Joann Johanson, kes paistis silma ka kirjandusliku andega, ning preester Lavrenti Raudsepp.

Nende töö on tõepoolest hindamatu. Sisuliselt on tegemist ainsa ajaloolise dokumendiga, mis annab tunnistust armuküllasest Pühadusest — Jumalaema Uinumise imettegevast ikoonist, mis on ilmutatud siinsamas Jumalasünnitaja mäel ja säranud Eestimaal. Kroonika juhib meid selle sõna otseses mõttes suure nähtuse algallikate juurde, mida praegu kutsutakse Baltimaade Siioniks ja Eestimaal pärliks. Ma pean silmas Pühtitsa Jumalaema Uinumise nunnakloostri tekkimist. Sest kloostri ajalugu on saanud alguse sellest hetkest, mil loodi Pühtitsa Jumalaema Uinumise kiriku kogudus. Meie — ja loodetavasti ka lugeja jaoks — oli väga tähtis teada saada ja tunnetada, kui keeruline oli tegelikult selle koguduse elu algus ning milliste raskustega tuli silmitsi seista vaimulikkonnal ja õigeusurahval, kes püüdsid rajada kiriku elu Pühtitsa mäel. Ja kui rõõmustav on lugeda kroonikast, et kõigi nähtavate ja nähtamatute takistuste kiuste andis Jumalasünnitaja mäele külvatud õigeusu seeme rikkalikke tõusmeid!

Missugused mõtted tulevad pähe, kui oled pööranud kroonika viimase lehekülje? Süvenedes nappide andmete põhjal 1891. aastal — koguduse eksistentsi kuuendal aastal — Jumalasünnitaja mäele saabunud ja nende jaoks mäe esimesele astangule rajatud puumajas elavate esimeste õdede elu üksikasjadesse, kipub tahtmatult pähe mõte aegade sidemest. Kui lähedal on meile minevik ja kui tihedalt on sellega läbi põimunud meie olevik! Me käime kalmistul palvetamas lahkunud kloostrielanike eest, palvetame kalmistukirikus, kus kunagi said alguse kloostriteenistused, paitame pilguga vana tamme, mis on seisnud siin juba sajandeid ja olnud Jumalaema

imettegeva ikooni esimene hoidja — ning tajume südame põksudes, et nii minevik, olevik kui ka tulevik on ühtviisi tõmmatud Kristuse poole püüdlevasse ajavoolu.

Vene filosoof Nikolai Berdjajev on kirjutanud ajaloo mõttest: „Ajalugu on ainult seetõttu olemas, et selle südamikus asub Kristus. Kristus ongi ajaloo sügavaim müstiline ja metafüüsiline alus ning allikas, selle dramaatilise, traagilise saatuse alus ja allikas.“ Möödanik elab ja rikastab meid vaimselt oma tunnistusega Jumala Tõest, Õigeusu võidukäigust, kristlaste igavesest püüdlemisest kõrgema maailma poole.

Tänutundest kroonikakirjutajate vastu on klooster hoidnud ja säilitanud nende tööd läbi kogu keerulise ja katumusterohke kahekümnenda sajandi. Tundes suurt vastutust Pühtitsa kloostri ajaloost jutustamise ees, oleme võtnud julguse see haruldane dokument trükki toimetada. Varem on kloostri väljaannetes kasutatud vaid kroonika üksikuid fragmente, kuid täielikult pole seda kunagi avaldatud.

Alguse pani käsikirja trükiks ettevalmistamisele Emake skeemaiguumenja Varvara (Trofimova). Tema tegi esimesena masinal trükitud koopia, et hoida originaali kulumast. Emake mõistis ja tunnetas sügavalt Pühtitsa kloostri ajalugu, süvenedes talle omase peenusega kloostri eksistentsi ühes kõigi selle raskuste ja vastuoludega, ning oskas alati täpselt ja selgelt tõlgendada ühte või teist sündmust. Kas on vaja rääkida meie tänapäevast Emakesele Iguumenjale tema hoolitsuse eest Pühtitsa kloostri ajalugu kajastavate dokumentide säilitamisel — kloostri, mida ta juhtis 43 aastat.

Öeldakse, et veetilgas peegeldub ookean. Võib-olla annab ka Pühtitsa kloostri kroonika mõtlemisainet ning veel ühe tõuke traagilise XX sajandi ajaloo põhimomentide mõtestamiseks. Pole lihtne omandada täielikku teadmist mineviku kohta. Ent me ei kaota lootust, et see raamat aitab neid, kes püüdleval ajaloolise tõe tunnetamise poole.

Iguumenja Filareta (Kalatšova)

IV(2)-416

Александр
Литвинов
1865 г.

Pühtitsa kloostri esimese pühakoja – Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise kiriku kroonikast

Dokumendi ajaloost ja selle avaldamise tähtsusest meie päevil

„Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise kiriku kroonika“, mida hoitakse Pühtitsa Jumalaema Uinumise stavropigiaalse nunnakloostri arhiivis, on ainus kirjalik allikas ja peamine ajaloodokument, mis annab tunnistust Pühtitsa Pühaduse ilmumisest ja austamisest Eestimaal, kirikuelu sünnist Pühäl mäel ning tulevase kloostri esimeste õdede asumisest siia.

Nüüd, mil kloostri asutamisest lahutab meid 125 aastat ning Jumalaema Uinumise imettegeva ikooni ilmumisest koguni viis sajandit, on sündmused, mida me seostame mõistega „Pühtitsa Pühadus“, omandanud kogu õigeusu maailma jaoks sügava tähenduse ...

Kõigepuhtam Neitsi ise on valinud Pühtitsa oma erilise ligioleku paigaks. Tema õnnistusel on siin leidnud ja leiavad veel praegugi aset kannatavate õigeusklike ja teiseusuliste tervenemised hinge- ja ihutõbedest. Tema armust on siin eluõiguse saanud ka nunnavägitöö.

Selle käsikirja süünd on seotud Pühima Sinodi 1866. aasta korraldusega, mis nägi ette kroonikate pidamist kõikides Vene impeeriumi kirikutes ja kloostrites. „Jumalaema Uinumise kiriku kroonika“ täielikku teksti ei ole kunagi varem avaldatud. Küll aga on selle ulatuslikud katkendid, mis sisaldavad põhilisi sündmusi ja üksikuid tunnistusi, ilmunud koostaja ümberjutustuses esimeses Pühtitsa kloostri iseseisvas väljaandes „Pühtitsa klooster ja selle eestkostja, Kroonlinna püha õiglane Joann“, mis ilmus 2009. aastal (eesti keeles 2012, korduustrükk 2016).

Nüüd oleme esmakordselt saanud võimaluse tutvuda algallika ulatuses liturgilise elu algusega Jumalasünnitaja mäel. Sellest jutustusest saame teada õigeusklike julmast tagakiusamisest ja iseseisva Pühtitsa koguduse moodustamisest 1885. aastal Jumalaema Uinumise kiriku juurde ning samas süündinud Jumalaema Uinumise õeskonnast selle

algusajal — aastatel **1891–1892** —, kuni püstitati kloostriansambli esimesed hooned Püha mäe teisele astangule.

Jumalaema Uinumise puukiriku välisilme neil aastail on teada üksnes arhiivifotode järgi. 1896. aastal tehti selles esimeses Jumalasünnitaja mäe kirikus põhjalikult remonti ning selle eeskoda sai peale uue kõrge kellatorni. Tookord pühitseti ka kirik ümber püha piiskopi ja imetegija Nikolaose ning vaga Arsenios Suure auks, kuna Jumalaema Uinumisele pühitseti kloostri kivist peakirik, mis ehitati 1892. aastal ümber luteri kirikust kloostri arhitektuuriansambli loomise ajal.

Praeguseks ajaks on taas kapitaalremondi läbinud Nikolo-Arseniose pühakoda, mida igast küljest ümbritsevad arvukad kalmud, saanud kloostrikalmistu vaimulikuks ja arhitektuuriliseks dominandiks.

Püüdes meie päevil haarata pilguga Pühtitsa kloostri tohutut heakorrastatud territooriumi ühes kaasaegse kauni arhitektuurikompleksi ja suursuguse Jumalaema Uinumise peakirikuga, on raske endale ette kujutada tühermaad tookordse ainsa väikese puukirikuga Pühal mäel, kuhu saabusid Jumalaema Uinumise õeskonna esimesed õed.

Avaldamisele tulev „Kroonika“ koos selle loomisaega kuuluvate unikaalsete arhiivifotodega ongi jäänud ainsaks allikaks, mis jutustab meile Pühtitsa Jumalaema Uinumise nunnakloostri sünni õnnistatud aegadest.

Käsikirja väljanägemine, dateering, struktuur ja sisu

„Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise kiriku kroonika“ kujutab endast kõvakõitelist käsikirja 96-l suureformaadilisel (36x22,2 cm) lehel osaliselt kustunud pealkirjaga kaanel. Selle koostajateks on aastatel **1887–1892** olnud kaks autorit: Pühtitsa Jumalaema Uinumise kiriku esimene esipreester Joann Johanson (kuni 1890. aastani) ning seejärel teda esipreestri ametis välja vahetanud Lavrenti Raudsepp.

Käsikirja tekst on jaotatud kuueks, mahult enam-vähem võrdseks osaks, millest igaüks vastab ühele aastale. Erandiks on vaid esimene, kõige ulatuslikum osa, milles kõneldakse ka eelnevate aastate sündmustest. Sel osal on 14 alajaotust ja see vastab täielikult „Riia piiskopkonna kirikute ja koguduste ajaloolis-statistilise kirjelduse programmile“, mis

toodi ära „Riia Piiskopkonna Teatajas“ (1888, nr. 1, lk. 8-12) ülempreester N. Dmitrevski nime all avaldatud artiklis.

Selle programmi (mille koostajaks oli preester Karp Tiisik) iga alajaotuse pealkirjale järgneb jaotuse sisu üksikasjalik kirjeldus. Näiteks on esimesele alajaotusele „Kiriku nimi ja selle asukoht“ järgneva teise alajaotuse „Küla või mõisa nimi“ kohta on antud järgmine soovitus: „Kirjeldada paikkonna lugu, kui see on ajaloolises mõttes tähelepanuväärne, iseäranis seoses Venemaa või vene kiriku ajalooaga.“ Sealjuures „võivad allikatena kõne alla tulla kiriku- ja praostkonnaarhiivides säilitatavad algupärased dokumendid ning veel paljudes paikades elavate esimestena õigeusku pöördunud kohalike elanike suulised jutustused“. Seejärel tulevad järgmised alajaotused: 3) Kiriku ajalugu, 4) Pühakoja kirjeldus, 5) Pühakoja vaatamisväärsused, 6) Arhiiv, 7) Kirikuamet, 8) Kiriku ülalpidamine, 9) Kirikuameti ülalpidamine, 10) Kogudus, 11) Hariduse seisukord, 12) Koguduseliikmete külbelised ja religioossed olud, 13) Koguduse muinsused, 14) Koguduse hoolekogu ja vennasteselts. Järgnevate aastate kirjelduses on alajaotusi loomulikult vähem. Nende pealkirjad on kantud käsikirja laiadele äärtele. Näiteks: „Kirikuamet“ või „Muudatused kirikuameti“, „Kiriku remont“, „Arhiiv“, „Kogudus“, ilmtingimata „Templipüha“, millele kroonika koostajad on pööranud erilist tähelepanu, ent samuti aasta põhisündmuste nimetused. Käsikirja küljendamisel on säilitatud alajaotuste pealkirjade originaalile vastav asend. Peale selle on alajaotuste pealkirjad välja toodud ka iga osa tiitellehel, mille pöördel on koostaja tekst aasta tähtsamate sündmuste lühikirjeldusega.

Koostaja kommentaarid käsikirjas mainitud vaimulike elulooliste andmete ning mõnede selgitavate märkustega on eristatud pruuni värviga ja tähistatud tärniga, originaalis esinevad reaalsed viited aga musta kirja ja numbritega.

Lisas tuleb esmakordselt avaldamisele terve rida kirju, mille sisu täiendab ja süvendab kroonika autorite jutustust.

Kroonika esimeses osas (aastad **1885–1887**) antakse teada, et Jumalasünnitaja mäel on igiammustest aegadest alates seisnud kabel, milles hoiti Jumalaema Unumise ilmutatud ikooni. Iga aasta 15. augustil

(vana kalendri järgi) toimetati selle ees jumalateenistust, millele järgnes alati ristikäik allikale veepühitsuseks. Nagu jutustab Vasknarva kroonika*, leidsid ikooni 16. sajandil Kõigepühama Jumalasünnitaja kolmekordse ilmumise kohalt tamme oksaharult eestlastest karjused. Kui ikoon kaunistati hõbedase ülekullatud kattega, siis viidi see hoiule ligemasse Vasknarva kirikusse ning toodi sealt kord aastas Jumalaema Uinumise pühadeks ristikäigul Pühtitsa kabelisse, 15. augustil viidi aga tagasi Vasknarva. See ristikäik sai alguse **1842.** aastal, kroonikas on antud ka selle kirjeldus.

1876. aastal paigaldati kabelisse ikonostaas, mis pärines Vasknarva küla esimesest Eelija kirikust, ja kolme aasta pärast, **1879.** aastal, peeti siin esimest korda Jumalikku Liturgiat.

1884. aastal jutlustab Tallinna vaimulik isa Karp Tiisik esimest korda Pühal mäel lageda taeva all eesti keeles. Tema usukuulutustöö kohtas kohalike mõisnike ja kirikuõpetajate ägedat vastupanu. Nood kiusasid rängalt taga neid, kes avaldasid poolehoidu Õigeusu Kirikule või selle vaimulikkonnale. „Õigeusu vastaste agarus jõudis välja selleni,“ jutustab kroonikakirjutaja, „et nad, jõudmata veel seaduslikus korras lubagi taotleda, olid juba peaaegu valmis ehitanud luteri kiriku ... õigeusu kiriku kõrvale Jumalasünnitaja mäele palju silmatorkavamale ja kogu ümbruskonna üle valitsevale kohale ... Kuid tänu kubermangu ametivõimude valvsusele peatati luteri kiriku ehitus kui ebaseaduslik selsamal **1885.** aastal pärast Jumalaema Uinumise püha.“

Oma esildistes vaimulikele ülemustele teatab isa Karp Tiisik õigeusklike tagakiusamistest pastorite ja mõisnike poolt (vt. Lisa, 1. kiri) ning peab hädavajalikuks muuta Pühtitsa kabel iseseisva vaimulikkonnaga kogudusekirikuks, milleks Pühim Sinod andis loa oma korraldusega **7. novembrist 1885,** nr. 3894. **1886.** aasta jaanuarist algaski Pühtitsa koguduse ajalugu.

* Vasknarva kroonika koostati Vasknarva küla Eelija kiriku juures, mille alla kuulusid ka Pühtitsa ja Agusalu küla enne iseseisva Pühtitsa koguduse avamist Jumalaema Uinumise kiriku juures Pühal mäel 1885. aastal. Nüüdseks on Vasknarva kroonika kaduma läinud.

Koguduse esimene vaimulik Joann Johanson loetleb selle aasta Jumalaema Uinumise pühadest jutustades ka sellest osa võtnud Eestimaa kubermanguvalitsuse ametnikke: vürst A. A. Širinski-Šihmatov, P. P. Šaverdov, S. N. Safonov.

15. septembril 1887 austas Pühtitsat emakordselt oma külaskäiguga Riia ja Miitavi piiskop Arseni (Brjantsev). Teda saatsid Eestimaa ringkonna praost, ülempreester Simeon Popov, isa Karp Tiisik ja Eestimaa kuberner vürst S. Šahhovskoi. Eriti tähtis on meie jaoks jutustus püha piiskop Nikolaose ikoonist, mis pärines 68 aastat tagasi tulekahjus hävinud Pühtitsa küla püha Nikolaose kabelist. Paljakspõlenud külaelanikud ehtasid endale uued elamud, kabelit aga ei mõelnudki taastada. Püha piiskop Nikolaos ilmus öösel pooleusulisele talupojale Jurile, hüüdnimega Roheline, ning sõnas: „Igaüks nutab enda ja oma koja pärast, minu pärast aga ei nuta keegi — mina olen kaevus.“ Sellest ilmutusest innustust saanud talupojad leidsid ikooni üles ning taastasid ka Nikolaose kabeli. Praegusel ajal on ikooni asukoht teadmata (vt. Lisa, lk. 285).

Alajaotuses „Arhiiv“ teatatakse **1888.** aastal, et kiriku juures olid endistel aegadel asunud iidsete kiviristid ühes pealkirjadega. Kaks neist avastati suure vaevaga Illuka mõisast. Praegu hoitakse neid kiviriste kloostris Radoneži vaga Sergi kiriku eeskojas.

1888. aasta templipüha tähistamisest jutustab kroonika koostaja M. Haruzini samal aastal Tallinnas ilmunud brošüüri „Eestimaa pühadus. Pühtitsa, 15. augustil 1888. a.“ järgi.

1889. aasta jutustuse avab teade 14 perekonna siirdumisest luterlusest õigeusk, mille eest kohalikud mõisnikud neid julmalt taga kiusasid.

Selle aasta 20. novembril leidis aset tähelepanuväärne sündmus Eestimaa ajaloos. Sel päeval jõustus justiitsreform. Endiste mõisakohtute asemel, „kus mittepärunitel oli raske õigeksmõistmist saavutada“, hakkab tegutsema Ringkonnakohus Tallinna linnas — keiser Aleksander III kingitud „võrdne, erapooletu, kiire, õiglane ja armulik kohtupidamine“.

Selle sündmuse mälestuseks tellisid Pühtitsa kiriku koguduseliikmed ikooni püha õiglase vürsti Neeva Aleksandri kujutisega, mis saab Pühtitsasse Kristuse Sündimise pühadeks. Arvatavasti lahkus see

ikoon kloostrist õdede evakueerimisel koos kirikuvaraga 1917. aastal ega saabunud enam kunagi Pühtitsasse tagasi.

1890. aasta tähtsaimaks sündmuseks sai Jumalaema Uinumise kiriku koguduseliikmete isiklik pöördumine Narvat külastanud keiser Aleksander III poole palvega vabastada Püha Jumalasünnitaja mägi erakätest. 5. augustil, enne Narva-Jõesuu Vladimiri kiriku nurgakivi panekut, sai Pühtitsa saadikutele osaks au anda keisrihärrale üle palvekiri ja hõbekandikul album Pühtitsa vaadetega.

Järgmise, **1891.** aasta põhisündmusteks kujunesid Jumalasünnitaja mäe võõrandamine keiserlikul käsul eraisiku valdusest õigeusu vaimuliku ameti käsutusse ja seoses sellega saadud Pühima Sinodi luba õeskonna asutamiseks Jumalasünnitaja mäel. Sel puhul saabusid Pühtitsasse (slaavaste õpetajate Kyrillose ja Methodiose mälestuspäeval) paljud kõrgelseisvad isikud ning esimest korda ka „kõrgestiaustatud vaimulik, isa ülempreester Kroonlinna Joann“. Ta õnnistas paika, kus oli kavas alustada kloostriehitust, leides „pinnase ja vaate valiku olevat igati sobiva“.

15. augusti pühitsemisele andsid need sündmused õigeusu silmapaistva võidu tähenduse. Koguõise jumalateenistuse eel luges kõrgesti pühitsetud Arseni ette keiserliku korralduse Jumalasünnitaja mäe võõrandamisest „ning kuulutas Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna avatuks“. **1892. aasta augustis** andis Pühim Sinod korralduse ülendada see „ühiseluliseks kloostriks niisuguse arvu õdedega, keda klooster on võimeline oma vahenditest ülal pidama“.

1892. aasta Jumalaema Uinumise pühade ajal pühitseti õeskonna Jumalaema Uinumise kivist peakirik, mis oli rajatud luteri kiriku ehitisse, kuid lõpetamata siseviimistlusega, ning toimetati tulevase kloostri Pühade väravate nurgakivi panek. Jumalaema Uinumise pühadeks Vasknarva külast toodud Jumalaema Uinumise imettegev ikoon oli lubatud vastavalt Pühima Sinodi määrusele **6. oktoobrist 1892** uude kirikusse jätta, Vasknarva kirikusse anda aga üle selle koopia.

Jumalaema Uinumise kirik läheb peagi üle Pühtitsa kloostri valdusse.

Dokumendi keelelistest iseärasustest ning selle säilitamisest eestikeelses tõlkes

Venekeelse originaali publikatsioon järgis üldjuhul kaasaegseid õigekirjareegleid, püüdes samas säilitada ka algupärandi stilistilisi ja keelelisi iseärasusi, mille hulka kuulus ka tolleaegne suurtähtede kasutamine terves hulgas sõnades, mis tähistavad kiriklikke mõisteid, aastmeid, sotsiaalset staatust või riigiameteid. Vaatamata sellele, et nende sõnade kirjpilt pole käsikirjas kaugeltki ühetaoline (hilisematel aastatel on paljud neist antud ka väikese tähega), ei pidanud avaldajad tarvilikuks seda ühtlustada ning säilitasid algupärase kirjaviiši.

Eestikeelses tõlkes, mis püüab võimalikult täpselt järgida originaali sisu ja keelelist struktuuri, nagu see on kohane ajalooliste dokumentide vahendamisele, esineb siiski teatud kohandusi, mis võiksid hõlbustada teksti vastuvõttu tänase lugeja jaoks. Eelkõige puudutab see sõnaalguse suurtähe kasutamist, mis on viidud enam-vähem vastavusse kaasaegse keelepraktikaga.

Lõpetuseks

Kõik need isamaa väarikad pojad, kes nägid vaeva õigeusu kindlustamisel Baltimaal, võtsid aktiivselt osa Jumalaema Uinumise iga-aastaste pühade ettevalmistamisest ja läbiviimisest Jumalasünnitaja mäel ning Pühtitsa koguduse elust, seda enam aga need, kes kannatasid rängalt õigeusku siirdumise eest, on meie vennad Kristuses; ja „Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise kiriku kroonika“ leheküljed annavad meile võimaluse teada saada nende nimed ning näha nende kauneid nägusid.

Liturgiline elu Pühal mäel algas jumalateenistustest Jumalaema Uinumise kirikus, mille juurde asutati **1885.** aastal Pühtitsa kogudus. Viie aasta pärast — **1891.** aastal — asusid selle kiriku juurde elama esimesed Jumalaema Uinumise õeskonna liikmed. Just siin, Pühtitsa iidsete pühaduste juures, algas nunnade palveelu ... See on kestnud tänaseni. Kuid olles lõpetanud oma elutee, heidavad kloostriõed mulda Püha mäe esimese kiriku kõrvale — sinna, kust kõik kord alguse sai ...

Veera Timkina

1885–1887

Kiriku nimi ja selle asukoht

Küla või mõisa nimi ja paikkonna ajalugu

Kiriku ajalugu

Pühakoja kirjeldus

Pühakoja vaatamisväärsused

Arhiiv

Kirikuamet

Kiriku ülalpidamine

Kirikuameti ülalpidamine

Kogudus

Hariduse seisukord

*Koguduseliikmete kõlbelised
ja religioossed olud*

Koguduse muinsused

Koguduse hoolekogu ja vennasteselts

Pühtitsa Jumalaema Uinumise kirik on ehitatud Jumalasünnitaja ehk Pühtitsa mäeks kutsutud künka põhjanõlvale. See on rajatud kabeli asemele, kus esialgu paiknes Jumalaema Uinumise ilmutatud ikoon. Nagu pajatab Vasknarva (Sõrenetsi) kroonika, jättis ikooni XVI sajandil tamme oksaharule inimestele õnnistuseks Kõigepüham Jumalasünnitaja, kes oli kolm korda ilmunud mäel eesti karjustele. Iga aasta 15. (uue kalendri järgi 28.) augustil peeti siin jumalateenistust, mille järel toimus alati ristikäik allikale veepühitsuseks. Kui ikoon kaunistati ülekullatud hõbedast kattega, anti see hoiule lähedal asuvasse Vasknarva kirikusse ja toodi kord aastas Jumalaema Uinumise pühaks ristikäigus Pühtitsa kabelisse, 15. augustil viidi aga pärast jumalateenistust tagasi Vasknarva.

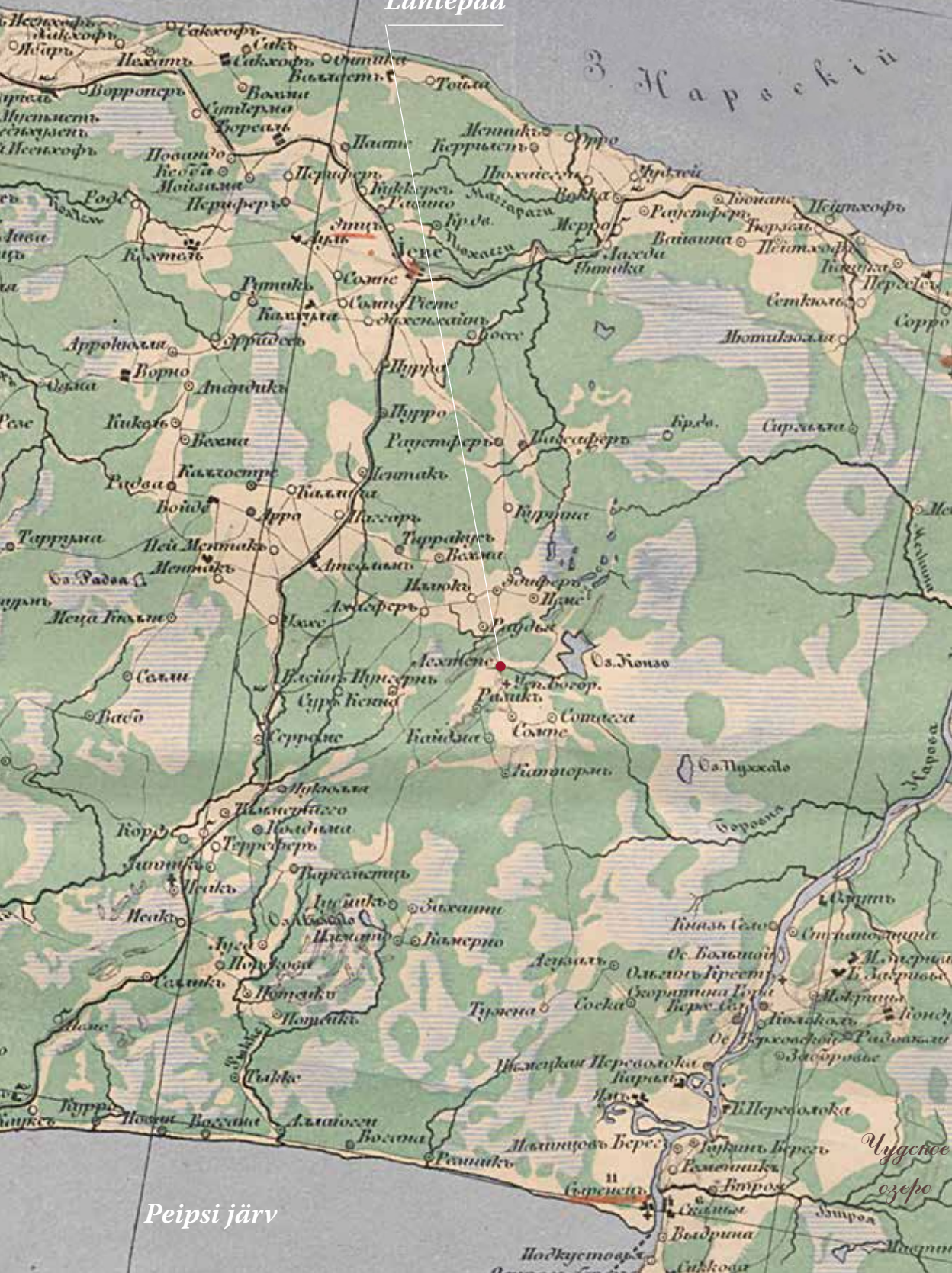
1876. aastal ehitati kabel ümber, paigaldati sellesse Vasknarva kiriku restaureeritud ikonostaas ja 1879. aastal teeniti siin esimest korda Liturgiat. 1884. aastal pidas Tallinna preester Karp Tiisik Jumalaema Uinumise pühal siin esmakordselt eestikeelse jutluse. Seejärel sõitis ta veel mitmel korral Pühtitsasse, mis kutsus esile luteri pastorite ja mõisnike ägeda vastupanu; Pühale mäele rajati võimude loata luteri kirik.

Tänu isa Karp Tiisiku poolt vaimulikele ülematele tehtud ettekannetele muudeti Pühtitsa kabel 1885. aastal Pühima Sinodi korraldusel omaenda vaimulikkonnaga kogudusekirikuks. Selle esimeseks preestriks sai eesti talumehe poeg, isa Joann Johanson. Kiriku juurde loodi ka kihelkonna- ja abikool. Luteri kiriku ehitus keelustati. Siinsed pooleusulised ja luterlased hakkasid siirduma õigeusku. 1887. aastal juhatas Jumalaema Uinumise pidustusi Pühtitsas Riia ja Miitavi piiskop Arseni (Brjantsev).

70467 1885-1887

XIX sajandi Eestimaa
kubermangu kaart (fragment)

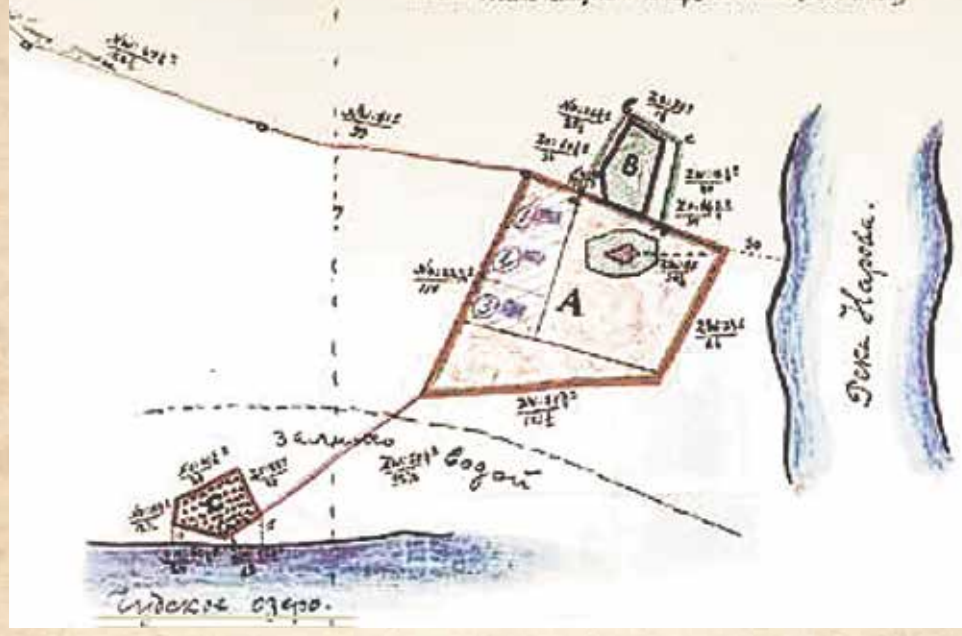
Lähtepää

Peipsi järv

Угское
озеро

Почти всякая церковь в Озир - Название церкви
младостая (Везендерская) уезд Детиндской и сибиряковской
уездов получила свое название от дерева ие ел.
Почтица, отстоящая от церкви на полтора
верстах в юго-востоку за Богородицкой или
Почтицкой горою, которая по деревни назы-
вается Кичетаді. Церковь находилась в
182^м верстах от удельного города Ревель,
называвшаяся в древности Камыванью, в
84^м верстах от уездного города Везендера-
Пасовора - и в 65^м верстах от города Нарвы
по митовской дороге. Ближайший правосла-
вный церкви: в Ошконице Кресты (Тимофеевская
уездная) - 25 верст, в сел. Авренце - 25 верст

Почтицкая финская церковь в Озир - Название церкви
младостая (Везендерская) уезд Детиндской и сибиряковской
уездов получила свое название от дерева ие ел.
Почтица, отстоящая от церкви на полтора
верстах в юго-востоку за Богородицкой или
Почтицкой горою, которая по деревни назы-
вается Кичетаді. Церковь находилась в
182^м верстах от удельного города Ревель,
называвшаяся в древности Камыванью, в
84^м верстах от уездного города Везендера-
Пасовора - и в 65^м верстах от города Нарвы
по митовской дороге. Ближайший правосла-
вный церкви: в Ошконице Кресты (Тимофеевская
уездная) - 25 верст, в сел. Авренце - 25 верст

и въ Деревню Олешинскую - 30 верст; и отсюда до
красн. Зимняинск въ имении Дѣв - 22 верста
и въ имении Исаев - 18 верст. Казенный шив-
ний въ предметахъ прихода не имется, ит-
ный же имений Зимняинск: Уммуль - 4 верста,
Сваадроз - 6 верст, Куртна - 8 верст, Мур-
кусь - 8 верст, Патарь - 10 верст и Мэнтарь -
15 верст. Торговая станция и Торговая
Отделение находятся въ имении Дѣв,
Дѣв, въ 22ой верстахъ и станция Дѣв
Валтійской имеванной дороге въ 25^{ти}
верстахъ.

Церковь построена на скалистомъ
склоне горы, окруженной съ сѣвера впа-
данными крестьянскими полями, а съ
другой стороны - болотами и лѣсами.
Къ сѣверо-востоку отъ горы, на которой
построена церковь, расположено небольшо-
е озеро, беретъ свои воды въ окрестности,
подъ названіемъ Кондо (Kondojärvi).
Къ сѣверо-западу въ полуверстѣ отъ
церкви подъ горою въ долину на ~~ручьи~~
поверхъ крестьянина - собственника во-
лости Куртна, Пейрица, есть и еще
земли много живої воды, на которыхъ
обвершатаютъ изъ церкви все крестьянск
е воды для совершенія водосвѣщенія. Подъ
нимъ летомъ 1882го года устроены на че-
тырехъ стадахъ древннныя наветы и
срублены стогны. Уточники ототъ

Estimaa kubermangu Rakvere (Wezenbergi) maakonna Pühtitsa Jumalaema Unumise kirik on saanud oma nime Pühtitsa küla järgi, mis seisab kirikust pooleteise versta kaugusel kagus Jumalasünnitaja ehk Pühtitsa mäe taga, mida eesti keeles kutsutakse Kuremäeks. Kirik asub 182 versta kaugusel kubermangulinnast Revalist (Tallinnast), mida vanadel aegadel kutsuti Kolõvaniks, 84 versta kaugusel maakonnalinnast Wezenbergist — Rakverest, ja raudteed pidi 65 versta kaugusel Narva linnast. Lähemad õigeusu kirikud on Olga Ristil (Peterburi kubermangus) — 25 versta, Vasknarva asulas — 25 versta ja Alajõe külas — 30 versta; lähemad luteri kirikud on Jõhvi

*Kiriku nimi
ja selle asukoht*

Kubermangulinn Reval (praegune Tallinn). Raekoja plats

alevikus — 22 versta ja Iisaku mõisas — 18 versta. Riigimõisu kihelkonna piires ei ole, ligemad eramõisad on aga järgmised: Illuka — 4 versta, Ohakvere — 6 versta, Kurtna — 8 versta, Tarakuse — 8 versta, Pagarri — 12 versta ja Mäetaguse — 15 versta. Postijaam ja postkontor asuvad Jõhvi alevikus, 22 versta kaugusel [Pühast mäest], ning Balti raudtee Jõhvi jaam 25 versta kaugusel.

*Maakonnalinn
Wesenberg
(praegune
Rakvere)*

Mäe põhjaküljele ehitatud kirikut ümbritseb põhjast talupoegade künnimaa, teisest küljest aga sood ja metsad. Kirikumäest kirdesse jääb väike järv, versta seitse ümbermõõdus, nimega Konsu. Kirikust poole versta kaugusel edelas, mäe all orus voolab Kurtna valla taluperemehe Piiritsa heinamaal maast välja el-

va veega allikas, mille juurde minnakse kirikust alati ristikäigul veepühitsust toimetama. 1882. aasta suvel rajati selle kohale neljal tulbal seisev puidust varikatust ja püstitati seinad. Seda allikat kutsuvad eestlased „puht hallik“ s. o. puhas (püha) allikas, ja nii eestlased kui ka venelased peavad seda eluandvaks. Selle vesi on eestlaste uskumuste kohaselt tervendav, iseäranis silma- ja nahahaigustest. Vene rahva hulgas levinud pärimus kõneleb allikast järgmist: „Sellest tulid välja kolm õde (aeg pole teada, ainult väga ammu), käisid kolm korda ümber mäe, peatusid ühes ja samas kohas ning kõik nad nutsid ... Pärast leiti paigast, kus nad peatunud olid, Jumalaema Uinumise ikoon ja ehitati selle auks kabel!.“*

Kirik on rajatud Illuka mõisa talupoegade koormisemaale, eestlaste hulgas Kuremäeks, venelaste hulgas aga Jumalasünnitaja ehk Pühtitsa mäeks — sellest ühe versta kaugusel asuva Pühtitsa küla järgi —

Küla või mõisa nimi ja paikkonna ajalugu

¹ Kirjutatud üles Pühtitsa külas elavate Pühtitsa koguduseliikmete, praegu 66 aastase Pavel Solovjovi ja tema poja Semjon Solovjovi sõnade järgi.

* Antud jutustusel on muistendi iseloom ja see oli Solovjovide perekonnas käibel teatava ebausuna. Rohkem ei kohta seda kusagil ei käsikirjalistes ega trükitud allikates. Kõikides publitseeritud või meile teadaolevates arhiivimaterjalides tuuakse ära pärimus Jumalaema ilmumisest Pühtitsa mäel, mis seetõttu sai nimeks „Jumalasünnitaja mägi“. Oma tulekuga pühitses Kõigepüham Jumalasünnitaja allika selle jalamil ning jättis õnnistusena tamme oksaharule oma Uinumise ikooni. Sellest ilmutusest jutustatakse Vasknarva kroonikale viidates ka antud publikatsioonis.

*Kirik Olga Risti
külas*

*Palvemaja
Väike-Lähtus. 1889*

kutsutud künka põhjapoolsele nõlvale. Venelased kutsuvas seda Jumalasünnitaja mäeks sellega seotud pärimuse järgi ja seetõttu kannab kogu ümbuskond eestlastel nimetust *Bohorodits*. Ent miks kutsuvad eestlased seda mäge Kuremäeks, ei ole teada, ainult et selle nime on nad üle kandnud ka 15. augustikuu päevale, s. o. Jumalaema Uinumise pühale, mida nad nimetavad Kuremäe päevaks, samas kui nad igal pool mujal ja ka siinkandis kutsuvad seda päeva rukkimaarjapäevaks. Kui õnestuks tõestada, et seda mäge on kunagi kutsutud mitte Kuremäeks vaid Kurimäeks, s. o. kurjaks mäeks, siis oleks see nimetus mõneti seletatav. See koht kannab eesti rahva kangelaseeposes nimetust „Alutaga“. Siinsamas läheduses asub ka rahvaeeposest tuntud Virurand, kus eesti rahva kuulus kangelane Kalevipoeg võitles oma isamaa vaenlaste ja kurivaimude vastu. See paikkond oli kuulnud ka sortside salatarkuse poolest („Kalevipoeg“, XV laul, 701–896). Praegugi on kirikust umbes seitsme versta kaugusel, poolel teel Agusalu külla kungas, mis kannab nime „vägilasemägi“ justkui sellepärast, et mäe peal olevat rahvapärimuse kohaselt võidelnud vägilased. Vägilasemäest umbes pooleteise sülla kaugusel metsas asub „vägilasehaud“, mida eestlased kutsuvad „Kalevipoja hauaks“ ja mis on kümne arssina pikkuselt ja viie arssina laiuselt üleni kaetud suurte mändidega justkui hauakurgaan ning ümbritsetud juba umbe kasvanud vallikraaviga. Vägilasemäe ja -haua lähedal voolab soo-ojake nimega „Dobrõnja“, mis on muudetud kanaliks ja

mida mööda kevadise suurvee ajal parvetatakse Pagari mõisa metsa Narva jõge pidi Gorodenkosse. Kraavile on ehitatud puusild, mis kannab nime „Dobrõnja sild“. Üle Jumalasünnitaja mäe kulges kohalike põliselanike sõnul ennevanasti suur tee Narva linnast Tartu linna. See ristus praeguse Tartu postimaanteega nüüdseks juba likvideeritud Väike-Pungerja postijaamast kolme versta kaugusel Jõuga küla (Jõuka küla, Jõuküla) juures. Tõenäoliselt oli tegemist mingi iidse sõjateega, mida mööda liikusid väeosad, muu hulgas ka vene omad. Sellel teel tuli korduvalt ette ka vastasleeride kokkupõrkeid, millele viitavad suured kääbaskalmistud: üks Pühtitsa kiriku juures Jumalasünnitaja mäe põhjanõlval, teine aga — esimesega täiesti sarnane — Jõuga küla juures. Nendelt kalmistutelt leitud relvad tõestavad, et tegemist on sõjakalmistutega. Millal siin lahingud toimusid, pole teada, neid ei mäleta ka kohalikud elanikud.

Enamik ümbruskonna elanikest on eestlased. Tähelepanuväärne osa neist pole aga põliselanikud, vaid läänest ja lõunast siia ümber asunud. Eestlaste hulgas ei tule ette mitte üksnes vene lõppudega perekonnanimesid, näiteks Kelmentsov, vaid ka puhtalt venekujulisi: Rjabina, Zabolotnõi, Zeljonõi, Tetjorkin, Pissarev, Beljajev, Želtikov jms. Harvemini kohtab taolisi nimesid Kurtna ja Illuka kandis, kuid Ohakveres ja osaliselt Pagari pärusmõisas, mis laiub koos Ohakverega Peipsi järve ja Narva jõe suunas, moodustavad need enamiku. Ent kuna sääraсте perekonnanimede omanikud räägivad vene keelt puh-

talt, eesti keelt aga kerge vene aktsendiga, segades hulka venekeelseid sõnu, ja hoiavad oma majas koguni ikoone, siis võib eksimatult öelda, et need on luteriusku astunud ja eestistunud venelased. Iisaku mõis Alajõe koguduse piires ja Tärivere mõis on üleni asustatud niisuguste eestistunud venelastega ning siin kannavad nad peaaesjalikult poolveerustiste (poolveerustite*) nime, kuna on poolenisti õigeusklikud, poolenisti luterlased. Omavahel räägivad nad vene keeles ning vanad inimesed ei kõnele peaaegu üldse eesti keelt. Leeritasid pastorid neid vene keeles algul

* „Tarto ja Narwa wahhel, sure Peterpurri tee ääres, on Iisako kirik, mis Jõhwi kirriko kabel on, kuhu õppetaja kolme nädala taggant jutlust tulleb piddama. Selle weikese kihelkonna rahwas on muist Poolwerniku, se on makele: poleusso rahwas. Nemmad on kül meie usku, agga käiwad wenne ridis; rääiwad kangeste ma-, ja parremaste wenne

*Alajõe küla
Jumalaema
Sündimise kirikuga*

Jõhvis, seejärel aga Iisakus, kui seal kirik valmis sai. Räägitakse, et kui 1840-ndatel aastatel ehitati Iisaku kirik, olid kohalikud elanikud, nn. pooleusulised palunud, et see pühitsetaks õigeusu kirikuks, kuid sellele ei pööratud mõistagi mingit tähelepanu, ning sellest ajast saadik, kui Iisakusse rajati veel ka luteri kihelkonnakool, läks venelaste ümbertegemine eestlasteks eriti edukalt, nõnda et praegusel ajal tõuseb noorsoole juba puna näkku, kui neid venelasteks hüütakse.

Vene külad õigeuskliku vene elanikkonnaga paiknevad Peipsi järve ääres ja Narva jõe kallastel. Niisugused on Alajõe koguduses Kuru, Alajõe, Karjamaa, Smolnitsa, Remniku; Vasknarva koguduses Vasknarva, Jaama, Kuningaküla, Permisküla jt. Teistest enam sirutusid Eestimaa kubermangu poole kaks vene küla: Agusalu ja Pühtitsa, milledest loodigi algselt Pühtitsa kogudus. Esimene neist on üleni asustatud õigeusklike venelastega, teises on aga õigeusklikest jäänud üksnes kaks omavahel suguluses olevat Solovjovide perekonda; ülejäänud venelased, nagu ka mujal Ohakvere vallas, on luterlased, nn. pooleusulised. Väärib märkimist, et viimased ei mäleta, millal nende esivanematest said luterlased, ja kui neilt seda

keelt; kannavad ka ristikessi kaelas; lõwad nenda, kuidas wennelasedki, risti enneste ette, ja kui wenne kirrikusse juhtuvad, siis seal pühhade kujude ette küünlaid pannewad, ja nende ette kummardavad. Sellepärast, et nemmad nenda kahhe wahhe peäl, neid Poolwernikuks, ehk poleusso rahwaks kutsutakse.” („Marahwa Näddala-Leht“, 1821, nr. 2, 12. jaanuar, lk. 12).

Luteri kirik Iisaku alevikus

Lõuna-Eesti naised rahvariietes

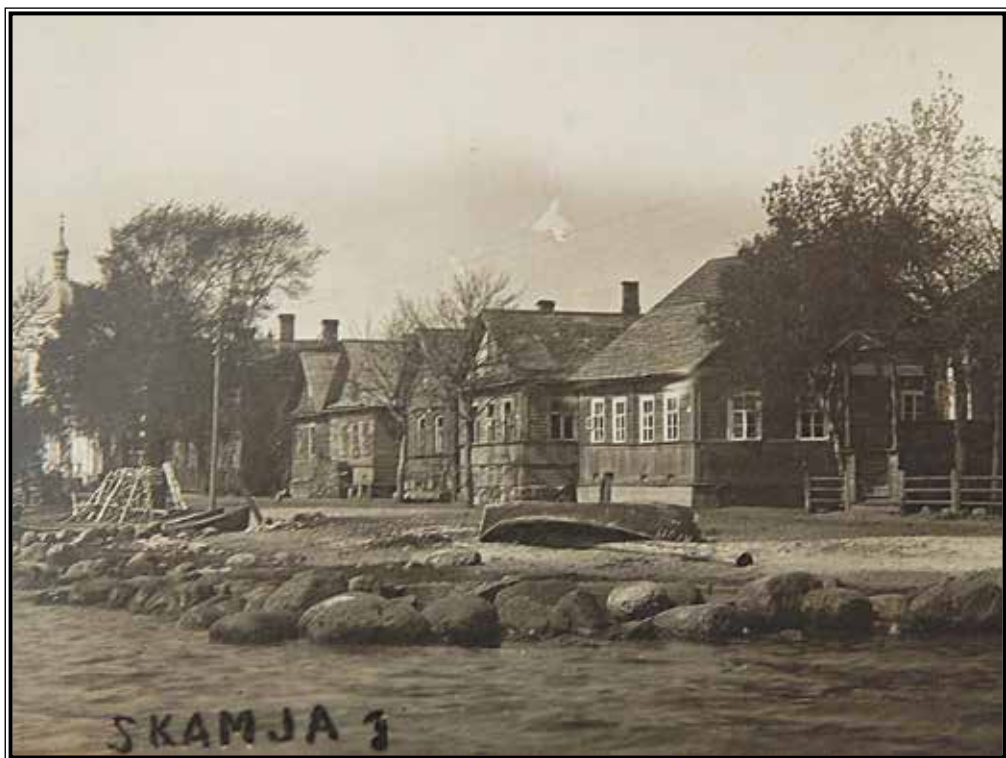
küsida, siis ütlevad nad, et „on iidsetest aegadest alates olnud sellised, nagu nad on“. Ja kui eestlased on omaenda sõnul siinkandis sisserändajad, siis venelased, nagu ka pooleusulised, peavad ennast põliselanikeks ja väidavad, et nende esivanemad on elanud neis paigus „igiammustest aegadest“. Nende suguvõsamälestused lähevad tagasi kuni vanavanaisadeni, nii et kui nad pärinevad Venemaalt, siis on nad asunud siia elama mitte hiljem kui möödunud sajandi alguses. Ise nad seletavad oma ilmumist siiakanti ümberasumisega siseküberrangudest: nende esivanemad olid nende sõnul põgenenud kas soldatiks võtmise või teoorjuse või kohtukaristuse eest ja leidnud pelgupaika siinsetes läbipääsmatutes metsades ja tüma-

Vasknarva küla

des soodes. Tõenäoliselt põgenes siinsetesse soodesse Venemaa suure ümberkujundaja Peeter I eest ka rohkesti vanausulisi, kes hakkasid parema puudusel oma religioosete vajaduste rahuldamiseks pöörduma luteri jutlustajate poole, kuna pöörduda oma hingekarjaste poole Venemaal oli kauge vahemaa ja teede puudumise tõttu ebamugav, ja ka põgenike jaoks mitte päris ohutu, ning nõndaviisi kujunesidki välja luterlusse kaldunud venelased. Vähemalt mõned perekonnad, eeskätt kõrtsmike hulgast, teavad, millistest kubermangudest asusid siia elama nende esivanemad. Nii näiteks väidab Pühtitsa kiriku lähedal elav vana (ligi 70 aastane) talupoeg hüüdnimega Rjabina [Pihlakas], et tema esiisa olevat põgenenud

*Skamja küla
Narva jõe
ülemjooksul
Peipsi järve kaldal*

siia Moskva lähistelt. Vanamees ise räägib veel vene keelt, poeg ja lapselapsed ei mõista aga enam sõnagi. Veel hiljuti, 1850-ndatel aastatel, olid siinsed metsad ja sood salaurgasteks mitmesugustele vanglast põgenenud varastele, röövliitele ja kõiksugu hulgustele, kes sooritasid kallaletunge paiksete elanike asulatele ning röövisid sageli isegi mõisnike majadest. Kui nad pealtnägijate ja oma kaasosaliste tunnistusel olid juba liiga jultunuks läinud, siis ajasid mõisnikud rahututest naabritest vabanemiseks talupojad kokku ja korraldasid neile ajujahi nagu metsloomadele.

Kiriku ajalugu

Ülalkirjeldatud Jumalasünnitaja mäel on igivanast ajast seisnud Jumalaema kabel Tema ausa Uinumise auks. Mille puhul see rahvapärimuse järgi ehitati, on näha Vasknarva kiriku kroonikast, millest toome allpool väljavõtte. Seejärel rajasid Rakvere kaupmees Nesterov, talle osaks langenud ilmutuse tagajärjel, ja Mäetaguse kõrtsmik Lev Trofimovitš Beljajev, kes oli juba oma kodumaal Vologda kubermangus ehitanud oma kulu ja kirjadega ühe kiriku, 1842. aastal vana kabeli asemele uue, endisest ruumikama, kusjuures Beljajev annetas vastvalminud kabelile ka suured lõuendile maalitud ikoonid: Kätetatehtud Päästja, Jumalaema Uinumine, püha prohvet Eelija kõrbes ja püha suurmärter Georgios Võidukandja. Lõpuks on praegune kabel püstitatud Vasknarva kirikuvanema Andrei Abramovi kulus. Ehitas selle meister Vasknarva külast, talupoeg Andrei Vassili poeg Tomasov. Nesterovi ja Beljajevi ehitatud kabeli kõrvale pani Tomasov 1876. aasta

kevadel aluse uuele kabelile — praegusele kirikule. Sama aasta 12. augustil paigutati värskelt valminud kabelisse ka ikonostaas*, mis oli võetud Vasknarva vanast kirikust ja uuendatud Narva linnas sellesama Andrei Abramovi kulul. Ehitus valmis lõplikult 25. augustiks 1876. Endise kabeli materjalist püstitati vana koha peale hoone, milles võisid leida öömaja Jumalaema Unumise pühaks kaugelt kohale sõitnud palverändurid.

15. augustil 1879 teeniti Riia ja Miiitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Serafimi** loal uues kabelis esimest Liturgiat, kusjuures püha antimins*** oli toodud Vasknarva kirikust. 1. augustil 1882 püstitati eluandva allika kohale, kus peetakse veepühitsusega palveteenistusi, puidust seinad ja paigaldati neljale puutulbale sindlitest varikatus. 12. juulil 1883 rajati allikale viiva tee kraavidele ja ojale sillad ning sama aasta 14. augustil riputati kabelisse üles kroonlühter.

Kabelit Jumalasünnitaja mäel kutsuti Pühtitsa küla järgi Pühtitsa kabeliks. Selles asus Jumalaema Unumise

* Vahesein õigeusu kirikus, mis eraldab altarit pühakojade ülejäänud ruumist. Koosneb ikoonidest, mis on paigutatud ridadena üksteise peale.

** Serafim (Protopopov, 1818–1891) — Riia ja Miiitavi piiskop 1874–1877.

*** Kristuse haudapanemise kujutisega pühitsetud rätik, mille sisse on ömmeldud mõne pühaku säilmed; aujärje kohustuslik osa, ilma milleta ei saa Liturgiat teenida. Piiskopi poolt pühitsetud antimins asendab aujärge juhul, kui Liturgiat teenitakse väljaspool pühakoda või siis piiskopi poolt pühitsemata aujärjel.

*Riia ja Miitavi piiskop Serafim
(Protopopov). 1874–1877*

ilmutatud ikoon ning iga aasta 15. augustil peeti seal jumalateenistust, algul Narva peakiriku vaimulike, ent 1818. aastast, kui Vasknarva külla ehitati kirik ja sinna määrati omaenda vaimulikond, Vasknarva kirikuameti jõududega. Pärast kabeliteenistust mindi alati Jumalaema Unumise ilmutatud ikooniga ristikäigul allikale vett pühitsema. 1842. aastal oli juba mainitud Rakvere kaupmees Nesterov lasknud sellele pühale

ikoonile valmistada hõbedast üle kullatud katte, ning sest ajast saadik, kaitsmaks ikooni pahatahtlike inimeste eest, hakati seda hoidma Vasknarva kirikus ning tooma kord aastas — Jumalaema Unumise püha eelõhtul 14. augustil — ristikäigus Pühtitsa kabelisse, 15. augustil aga, pärast jumalateenistust ja veepühitsust allikal, viima ristikäigul uuesti tagasi Vasknarva, kus seda hoiti kuni järgmise aastani.

Jumalaema Unumise päeva pühitsesid ka ümbuskonna eestlased, keda sel päeval kogunes tavaliselt hulganisti Pühtitsa kabeli juurde vaatama õi-

geusklike usutali-
tust. Nõnda sün-
dis ka 1884. aasta
15. augustil, kui
Riia ja Miitavi piis-
kop Donati* suusõ-
nalise käsu peale,
mis oli antud sama
aasta 23. mail, saa-
bus Pühtitsa kabeli
juurde Tallinna Is-
sanda Muutmise
peakiriku preester
Karp Andrei poeg
Tiisik**, et võtta
14. augustil vastu
ristikäik, mis pidi
saabuma Vasknar-
vast Jumalaema
Uinumise ilmuta-
tud ikooniga. Selle aasta 15. augustil, kui Liturgia
oli just algamas ning venelased kabelis palvetasid,

*Riia ja Miitavi piiskop Donat
(Babinski-Sokolov). 1882–1887*

* Donat (Babinski-Sokolov, 1828–1896) — Riia ja Miitavi piiskop 1882–1887.

** Tiisik, Karp (1843–1922) — õigeusu preester, teoloog, Tartu Ülikooli professor, Riia Vaimuliku Seminari õppejõud, kirikuajalooraamatute autor, tõlkija ja kirjastaja. Sündis Pärnumaal Audru kihelkonnas Jõõpre vallas vabadik Andrei (Hindrik) Tiisiku ja Mari Tiisiku peres, õppis Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris 1853–1863 ning lõpetas 1879. Moskva Vaimuliku Akadeemia teoloogiakandidaadi kraadiga. Pühitseti preestriks 1872, ülempreester al. 1900.

Jutlus Jumalasünnitaja mäel

Ülempreester Karp Tiisik

märkas isa Karp kabeli läheduses niisama juttu vestvaid eestlasi. Ta pani kabeli esisele platsile üles analoogi* ning, olles õnnistanud ennast ristitähedega, selgitas kohalviibijaile ristimärgi tähendust; ta rääkis ka Luuka Evangeeliumile (1, 39–49) tuginedes Kõigepühama Jumala-sünnitaja austamisest, Tema auks peetavatest pühadest, üksikasjalikumalt kohalikust Jumalaema Unumise templipühast ning

Jumalaemast kui kristlaste eestkostjast Päästja ees. Lõpetuseks tegi ta palvet kristliku rahu ja siinse paiga

Teenis pikka aega Tallinna Issanda Muutmise peakirikus (1879–1900) ja Neeva Aleksandri katedraalis (1900–1919). Etendas olulist osa Pühtitsa koguduse tekkimises: tänu tema ettekannetele said nii kiriku- kui ka kubermanguvalitsus ettekujutuse Pühal mäel toimuvast ning tõuke sealse kiriku elu arendamiseks.

* Kaldus ülaosaga kõrge lauake või kokkupandav alus, millele jumalateenistuste ajaks asetatakse kummardamiseks ja suudlemiseks Evangeelium, rist või ikoonid. Kasutatakse ühtlasi ka jumalateenistuse käigus loetava raamatu alusena.

eest, kus Tema Uinumise auks on püstitatud tagasihoidlik pühakoda, ning kokkutulnud kuulajate eest¹.

Pärast slaavikeelset teenistust kogunesid eestlased isa Karpi ettepanekul kabelisse, kus ta teenis Jumala-sünnitajale eestikeelse palveteenistuse ning ütles jutluse pühakute ja pühade ikoonide austamisest. Palveteenistuse ja jutluse lõppedes kutsus ta kuulajaid risti suudlema, mida kõik kohalviibijad liigutava hardusega ka tegid. Pärast sõnasid kohalikud eestlased isa Karpi õpetussõnade eest tänades, et kui eelnevalt oleks teatatud eestikeelse jutluse toimumisest, oleks rahvast kogunenud hoopis enam, ning väljendasid soovi ka tulevikus jutlust kuulata, kui mitte sagedamini, siis vähemalt kord aastas — Jumalaema Uinumise pühal².

Kokkuleppel Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi nõukoguga toimetas isa Karp Tiisik Pühtitsa kabelis jumalateenistusi veel 28. oktoobril 1884, 17. veebruaril, 14. aprillil ja 15. augustil 1885. Oma külastuste põhjal Pühtitsasse veendus ta, et venelased suhtuvad sügava austusega Pühtitsa kabelisse kui rahvapärimusest pühitsetud pühadusse. Nõndasamuti kuulis ta ümbruskonna eesti luteriusulistelt talupoegadelt pidevalt poolehoiuavaldusi õigeusule. Samas kohtas ta aga oma kuulutustööle energilist vastutegutsemist kohaliku mõisapolitsei ja tollest täielikus sõltuvuses oleva valapolitsei, ümbruskonna mõisnike ja ligemate kirikuõpetajate poolt. Tähendatud isikud püüdsid kõikvõi-

¹ Isa Tiisiku ettekanne Eestimaa praostile, ülempreester Simeon Popovile 20. augustist 1884, nr. 67.

² Samas.

malike abinõudega takistada rahval kuulamast õigeusu jumalateenistust ja õigeusu jutlust Pühtitsa kabelis, kiusates kibedasti taga neid, kes kogemata kombel juhtusid avaldama kaastunnet õigeusu Kirikule või selle vaimulikele. Jumalateenistuse päevast teadaandmiseks saatis isa Tiisik kohale trükitud kuulutused. Kohaliku mõisapolitse'i esindaja, Illuka mõisa omanik Dieckhoff* rebis aga ühe neist katki ja pahandas kangesti selle toojaga. Teist säärast kuulutust, mis oli ametlikul saadetud Illuka vallavanemale Zabolotnõile, ei andnud viimane mõisapolitse'i käsul kirikuvahtile kirikuuksele ülesriputamiseks edasi. Luterlasest külakooliõpetaja Reisberg on ametist lahti lastud selle eest, et pakkus isa Tiisikule koos köstriga öömaja; teine koolmeister Tomberg on vallandatud selle eest, et juhatas 15. augustil 1885 eestlastest luterlaste laulukoori, mis esitas isa Tiisiku jutlustamise juurde luterlikke kirikulaule. Lähtepää kõrtsi rentnik Sabin aeti isa Tiisiku ja köstri öömajale võtmise ning Pühtitsa kabeli jumalateenistuse päevast kohalikule rahvale teadaandmise eest kõrtsist koos oma nurganaisest abikaasa ja nädalavanuse lapsega enne renditähataja lõppemist välja ja on nüüd teadmata kadunud¹.

* Ilmselt on jutt Oscar Nikolai Dieckhoffist (1844–1918), kes koos oma noorema venna Eduardiga sai Illuka mõisa 1882. aastal päranduseks oma emalt Karoline Dorothea Dieckhoffilt (sünd. von Dellingshausen). Vanapoistest vennad pidasid mõisa kuni 1912. aastani.

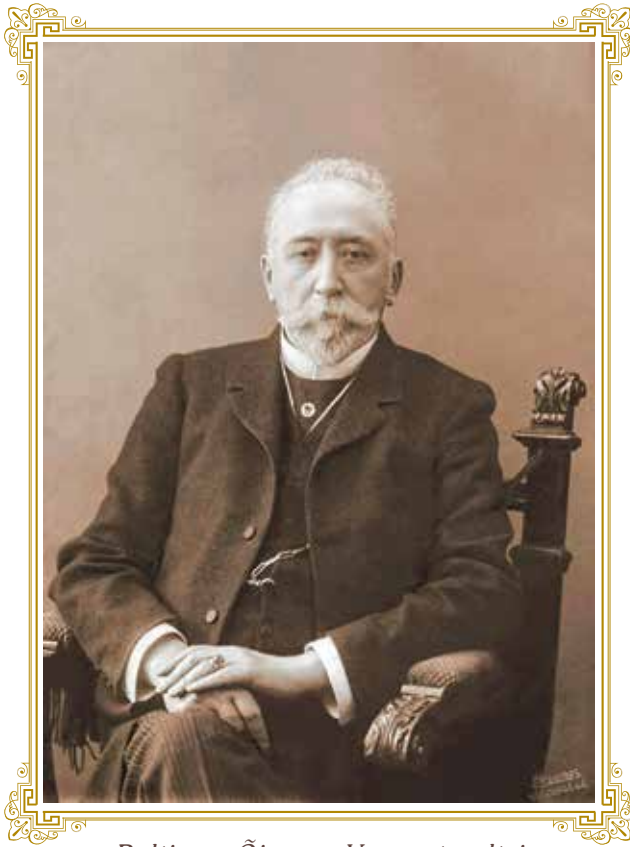
¹ Isa Tiisiku esitis Tema Hiilgusele Eestimaa kubernerile krahv Sergei Vladimirovitš Šahhovskoile 28. augustist 1885, nr. 106. Samuti tema esitis Tema Kõrgeaususele, Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esimehele Mihhail Nikolajevitš

Iseäranis aga väljendus vastutöötamine selles, et pastorid, kel varem polnud sooja ega külma Illuka ja Ohakvere valla rahvast, kes vast kord viie aasta jooksul sai osa jutlusest ja jumalateenistusest, hakkasid nüüd, kui isa Tiisik siia sõitis ja kui hiljem Pühtitsa kirikusse oma vaimulikkond määrati, igal pühapäeval käima kohalikus koolimajas rahvast manitsemas, et too oma usust kinni hoiaks ja paneks vastu Jumala poolt tema läbikatsumiseks saadetud kiusatusele. Õigeusu vastaste agarus jõudis välja selleni, et nad, jõudmata veel seaduslikus korras lubagi taotlema, olid juba peaaegu valmis ehitanud luteri kiriku,

*Luteri kiriku
ehitus
Püha mäe
keskmisel
astangul*

Galkin-Vrasskile 28. augustist 1885, nr. 107. Tema ettekanne Eestimaa praostile isa ülempreester Simeon Joannovitš Popovile 31. augustist 1885, nr. 108.

*Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi
esimees Mihhail Galkin-Vrasski*

kuhu Jõhvi ja Iisaku kirikuõpetajad kavatsesid igal pühapäeval kordamööda jutlustama tulla. Luteri kiriku asupaik valiti õigeusu kiriku kõrvale¹ Jumalasünnitaja mäele palju silmatorkavamale ja kogu ümbruskonna üle valitsevale kohale justkui meelega selleks, et teotada seda õigeusu pühapaika — Jumalasünnitaja mäge — oma väärusukuulutusega². Kuid tänu kubermangu ametivõimude valvusele peatati luteri kiriku

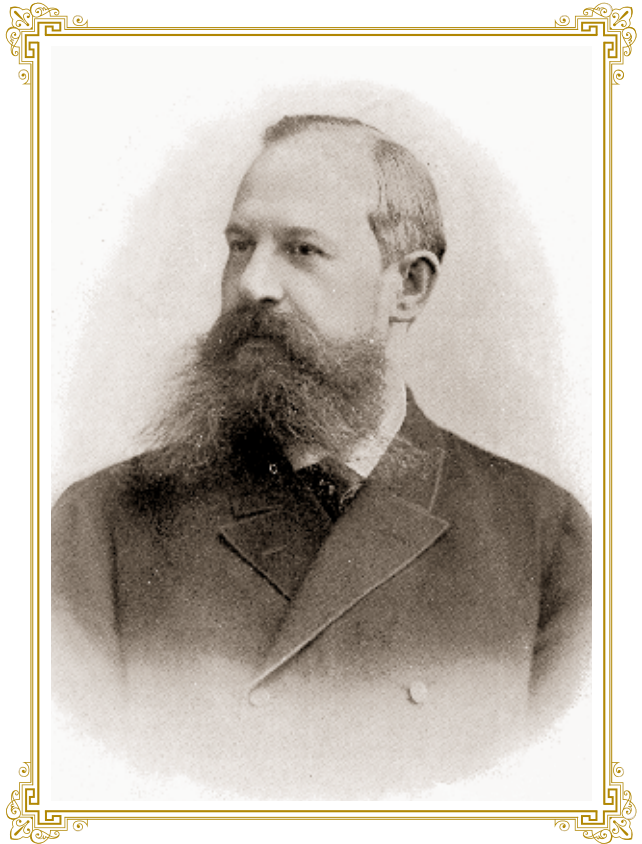
ehitus kui ebaseaduslik selsamal 1885. aastal pärast Jumalaema Uinumise püha³. Selliste asjaolude — ühest

¹ Räägitakse, et sellele kirikule nurgakivi asetamisel seisnud kohalviibivad mõisnikud „Meie Isa“ laulmise ajal, kui kogu rahvas paljastatud päi põlvili maas palvetas, mütsid peas.

² 1886. aastal jutustati, just nagu oleksid mõisnikud (Pagari krahv von Stakelberg) kiidelnud, et Saksamaalt olla juba tellitud säärane orel, mis luteri kirikust kostes ei summuta mitte üksnes õigeusu pühakoja laulu, vaid ka kellahelina.

³ Ent ehituse seiskamisele vaatamata korjas Jõhvi pastor Kristoph veel 1886. aasta lõpus Jõhvi kirikus raha Illuka kiriku ehituseks, võttes igapähevalt, kel oli tarvis mingisugust teatist kirikuraamatutest, vähemalt 15 kopikat.

küljest innuka austuse ja harduse, teisest aga õigeusu jumalateenistusele ja õigeusu kuulutusele energilise vastutöötamise tõttu peab isa Karp Tiisik ülalmainitud esitistes vürst Šahhovskoile* ning Galkin-Vrasskile**, aga niisamuti raportis isa praostile tarvilikuks muuta Pühtitsa kabel omaenda vaimulikkonnaga kogudusekirikuks või, kui see ei ole võimalik, siis korraldada vastukaaluks energilisele luteri propagandale paar korda kuus jumalateenistusi ja määrata alaline köster-kooliõpetaja. Isa Tiisiku tähendatud ettekanete tagajärjel tegid piiskopkonna ametivõimud tal-

*Eestimaa kuberner vürst
Sergei Šahhovskoi*

* Vürst Sergei Šahhovskoi (1852–1894) oli aastatel 1885–1894 Eestimaa kuberner. Õigeusu innukas kaitsja; Pühtitsa nunnakloostri asutaja ning annetaja. Suri ootamatult 42. eluaastal. On maetud Pühtitsa kloostriisse Radoneži vaga Sergi kiriku altari alla. Kiriku lasi ehitada tema lesk vürstinna J. Šahhovskaja oma abikaasa mälestuseks.

** Galkin-Vrasski (ka Galkin-Vraskoi), Mihhail (1832–1916) — vene riigitegelane ja õpetlane. Oli aastatel 1868–70 Eestimaa kuberner ning alates 1883. aastast Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esimees.

le ettekirjutuse¹ rentida Lähtepää külas Birkenheini krundi omanikult Andrejevilt hoone kirikuameti ja kihelkonnakooli tarbeks ning esitada üürilepingu projekt konsistooriumisse kinnitamiseks, samuti aga andsid loa² toimetada Pühtitsas aeg-ajalt jumalateenistusi kuni eraldi vaimulikkonna määramiseni, mille kohta on talle väljastatud konsistooriumi korraldus 30. oktoobrist 1885³. Pühtitsa kooli õpetajaks on komandeeritud⁴ aga Väike-Lähtru koguduse köster-kooliõpetaja Jakob Samueli poeg Vaarask*. Seejärel oli Riia piiskopkonna ametivõimudele lubatud Pühima Sinodi korraldusega 7. novembrist 1885, nr. 3894 muuta Pühtitsa kabel omaenda vaimulikkonnaga kogudusekirikuks ning moodustada iseseisev Pühtitsa kogudus. Siin on Riia Vaimuliku Konsistooriumi seda asja puudutav algupärane korraldus Eestimaa praostile, ülempreester Simeon Joannovitš Popovile

¹ Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldus 14. oktoobrist 1885, nr. 4821.

² Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldus 30. oktoobrist 1885, nr. 5052.

³ Riia Vaimuliku Konsistooriumi korralduse juures Eestimaa praostile 30. oktoobrist 1885, nr. 5053.

⁴ Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusega 24. oktoobrist 1885, nr. 4981.

* Vaarask (Varrask), Jakob (1862–1936) — õigeusu preester, pedagoog ja tõlk. Ta sündis 08.12.1862 Võrumaal Räpina vallas Verioral kooliõpetaja Samuel Vaaraski peres, lõpetas Räpina kihelkonnakooli 1878, Tartu II Õpetajate Seminari 1882, õppis Helsingis rootsi keelt 1890. Pühitseti preestriks 1894, teenis 32 aastat Vormsi Kristuse Ülestõusmise kirikus, kus pidas teenistusi ka rootsi keeles. Avaldamata jäänud teose „Lehekülgi Vene kiriku ajaloo” (1886, vene ja rootsi keeles) autor.

22. novembrist 1885, nr. 5445: „Riia Vaimulik Konsistorium, andes teada, et Pühima Sinodi korraldusega 7. novembrist, nr. 3894 on Tema Kõrgestipühitsetu esildise põhjal lubatud moodustada Eestimaa kubermangu Rakvere maakonda iseseisev Pühtitsa kogudus Pühtitsa ja Agusalu küla õigeusklikest elanikest, aga samuti Pühtitsa kabeli lähikonnas elavatest kõrtsmikest, määrates sellesse kogudusse koosseisulise, preestri ja kahest köstrist koosneva kirikuameti preestri aastapalgaga 1300 rubla, vanemköstri aastapalgaga 300 rubla ja nooremköstri aastapalgaga 250 rubla, teeb Teile, isa praost, ülesandeks Tema Keiserliku Kõrguse käsul ja kooskõlas ülemhingekarjase 11. novembri resolutsiooniga:

1) teatada sellest Vasknarva kirikuametile ühes ettekirjutusega koostada nimeline loetelu tähendatud külades elavatest mõlemast soost õigeusklikest talupoegadest, kes peavad olema üle viidud Vasknarva kogudusest Pühtitsa koguduse alla, selgitusega, kui vana keegi on ja kes millal viimane kord pihil ja Pühal Armulaual käis, lülitades sellesse nimekirja ka õigeusklikud kõrtsmikud ja teised Pühtitsa lähedal ja ümbuskonnas elavad venelased; tähendatud nimekiri anda üle Pühtitsa tulevasele kirikuametile;

2) koostada pärast Pühtitsa kogudusele kirikuameti määramist Jumalaema imettegeva ikooni ületoomise projekt Vasknarvast Pühtitsa kabelisse — tulevasse kogudusekirikusse, ning esitada projekt Tema Kõrgestipühitsetule. 22. novembril 1885. Originaalile on alla kirjutanud: Konsistoriumi liige, ülempreester V. Knjazev, sekretär Speranski ja lauaülem Bratoljubov.“

Sellesse vastavatud kogudusse on Riia ja Miitavi piiskop, kõrge stipühitsetud Donat preetriks pühitse nud Riia Vaimuliku Seminari vilistlase Joann Joanni poeg Johanson*, kes lõpetas samal aastal õppekur suse tähendatud seminaris¹. Lõpuks² määrati sellesse vastavatud kogudusse sama aasta 12. detsembril ajuti seks teise kõstri ametikohustuste täitjaks Liivimaa ku bermangu Tartu maakonna Valguta mõisa talupoeg Aleksander Ivani poeg Tækker. Kui võtta arvesse ki rikuameti teenistuskohale jõudmiseks kulunud aega, siis võib oletada, et oma iseseisvat eksistentsi alustas Pühtitsa kogudus 1886. aastast.

Pühakoja kirjeldus

Pühtitsa koguduse pühakojal on üks altar, mis on pühit setud Kõigepühama Jumalasünnitaja ja Ikkaneitsi Ma ria ausa Unumise auks. Püha antiminsi pühitses Riia ja Miitavi piiskop, kõrge stipühitsetud Donat Riia linnas 20. oktoobril 1885. Kivist vundamendil pühakoja hoone koos kellatorniga on ehitatud puidust. Vun damendi üläärest kuni katuse ni on selle kõrgus 2 sülda. Vooderdatud laudadega ja värvitud ookerkol laseks. Sees jaguneb kolmeks osaks: a) kellatorn — pik kuselt ja laiuselt 5 arssinat, b) pühakoda — pikkuselt 6 ja pool sülda, laiuselt 4 sülda ja kõrguselt 2 sülda ja c) altar — pikkuselt 2 sülda ja 1 arssin, laiuselt 2 sülda, kõrguselt 1 süld ja 1 arssin. Pühakotta pääseb kella torni kaudu, mille ette on püstitatud kolmest astmest

¹ Konsistooriumis korraldus on välja antud 12. detsembril 1885, nr. 5783.

² Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusega 12. det sembrist 1885, nr. 5784.

koosnev varikatusega laudtrepp. Kellatorni on riputatud neli väikest kella: üks 5-puudane, teine 30-naelane ja kaks 15-naelast.

*Esimene Jumalaema
Uinumise puukirik
Pühal mäel*

Juba koguduse olemasolu esimesel [1886] aastal varustas Pühim Sinod kiriku kõikide vajalike jumalateenistusraamatutega, Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennasteselts aga teenistusrõivaste ja kirikuriistadega. Pühtitsa kirikule kuulub ka ilmumiskoha järgi Jumalaema Uinumise ilmutatud ikoon, mida hoiti kuni siiani Vasknarva Eelija kirikus. Selle ikooni kohta on Vasknarva kiriku kroonikasse tehtud järgmine sissekanne: „Pühtitsa kabel Illuka mõisa krundil on

*Pühakojade
vaatamisväärsused*

ehitatud Jumalaema Uinumise auks. See kabel on alguse saanud ammusel ajal — poolteist sajandit tagasi — järgmistel asjaoludel, millest pajatasid preester Aleksei Kedrovile* tema 1848. aastast alanud teenimise esimestel aastatel mõned tema Vasknarva koguduse liikmed, 90-aastased vanakesed, kes olid seda kuulnud oma vanematelt, ja nimelt: pähklipuu-dega kaetud kõrge mäe ligidal, kuhu on rajatud tähendatud kabel, karjatas eestlane lehmi ja näeb varahommikul sellel mäel suursugust Naisterahvast kaurites rõivastes, kes karjuse lähenedes kadus teadmata kuhu, ent kui karjus eemaldus, kerkis taas sealsamas paigas tema silme ette. Jutustanud oma nägemusest ümbruskonna eesti külarahvale, palus ta neil endil tulla koos temaga ja veenduda, et tema jutt peab paika, millega olid päri ainult mõned neist, kes läksid koos temaga varahommikul mäele; kuid täpselt samuti said näha Naisterahva kirjeldatud ilmumist üksnes kaugelt, aga kui nad liginesid, siis kadus nägemus neil silmist. Järgmisel hommikul lisandusid neile üksikutele pealtvaatajatele juba paljud, kuid ka neil polnud rohkem õnne — end näidanud Naisterahvas ei lasknud neid ligidale. Kõikidele pingutustele vaatamata ei suudetud Teda sellel mäel üles otsida, aga Tema asemel leiti sealt paigast vanaaegne Jumalaema Uinumise ikoon, mis anti üle Jaama küla õigeusklikele talupoegadele, kes mõisateole minnes möödusid

* Kedrov, Aleksei (1822–1894) — õigeusu preester. Sündis ülempreester Joann Kedrovi peres, lõpetas Peterburi Vaimuliku Seminari 1845. Preestriks pühitseti 1848. Teenis kogu elu Vasknarva Prohvet Eelija kirikus.

eesti küladest tähendatud mäe juures. Neile öeldi: „Meie ei palveta ju ikoonide ees, teie, venelased, aga palvete, nõnda et hoidkegi see meie leitud pühakuju endale,“ ning jutustati üksikasjaliselt, kuidas ikoon oli leitud. Võtnud selle rõõmu ja hardusega vastu kui ilmutatud ikooni, rajasid õigeusklikud sellesse paika väikese kabeli Jumalaema Uinumise auks ja paigutasid leitud pühakuju sinna. Hiljem käis Narvast igal aastal, ilmselt kabeliehitajate kutsel, peakiriku preester, pidas teenistust, toimetas ja laulis kokkutulnud palvetajatele Jumalaema Uinumise päeval palveteenistusi; kui aga Vasknarva külla ehitati kirik ja määrati vaimulikkond, siis hakkas kabel 1818. aastal kuuluma Vasknarva kiriku alla, ja tänaseni tehakse 15. augustil Vasknarvast ristikäik tähendatud kabelisse ning peetakse pühi teenistusi, millele koguneb hulgaliselt õigeusklikke palvetajaid kaugetelt maa-delt.

Imesid ja heategusid, mis said selle püha Jumalaema ikooni läbi osaks neile, kes Tema poole usu ja innuga pöördusid, oli ilmselt palju, ent kuna palvetajaid volab kokku mitmesugustest kaugetest paikadest, siis ei saanud

*Vasknarva
Prohvet
Eelija kirik*

vaimulikkond neile osutatud heategudest teada, kui aga midagi kanduski nende kõrvu kuuldustena, siis jäi see uurimata, peale mõnede juhtumite, mis on teada usaldusväärseist allikaist, ja nimelt:

1) 1842. aastal oli Rakvere kaupmees Nesterov väga haige ja palus teenida tähendatud ikooni ees palveteenistuse oma haigusest tervenemiseks, sest Jumalaema oli talle unes ilmudes osutanud kabeli lagunenud seisukorrale. Olles varsti haigusest paranenud, ehitas Nesterov kabeli uuesti üles, Jumalaema Uinumise ikooni aga kaunistas hinnalise ülekullatud hõbedast kattega.

Karjused leiavad tammeokstest Jumalaema Uinumise ikooni. 1989. aasta maaling Pühade väravate kaare idaseinal

2) Vasknarva küla talupoja Stefan Mahhovi poeg Simeon ei püsinud kuni kolmanda eluaastani jalgel, pea kõikus tal omaenda raskuse all kaela otsas igasse külge; kui aga teda pärast palveteenistust Jumalaema Uinumise ikooni

ees pühitsetud allikavette kasteti, tuli jõud temasse tagasi ja ta on seniajani elus.

1877. aastal tehti kabelis remonti ning kaunistati see Vasknarva kirikuvanema Andrei Abramovi kulu ja kirjadega, sisse aga paigaldati, samuti tema kulul, suurepärase ikonostaas, kullatise ja nikerdustega tarvilikes kohtades ning maalitud ikoonidega. See kabelihoone on puust, samuti ka kellatorn selle küljes, ning näeb välja nagu kirik. Kabel võtab enda alla pikkuselt 9 sülga,

*Jumalaema Uinumise imettegev ikoon
Pühtitsa kloostri Jumalaema Uinumise peakirikust*

laiuselt 4 sülda, kõrguselt vundamendi üläärest kuni katuseni 2 sülda, väikese kupliga altari kohal. Mõnikord suundub kabelist pärast teenistusi — koguöist, palveteenistusi ja Liturgiat — ristikäik poole versta kaugusele allikale, et toimetada seal palveteenistus ühes veepühitusega, mispeale suudleb rahvas risti ning läheb laiali, olles pühitsetud veega üle piserdatud; paljud aga saadavad teel oma kodukohta Jumalaema ikooni ristikäiku Vasknarva kirikuni. Pühtitsa kabeli altar ei ole pühitsetud, kuid Liturgia teenimiseks võtab kohalik preester Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Serafimi 1878. aasta loal Vasknarva kirikust püha antiminsi.

Selle kabeli kõrval on iidne kalmistu, mille kohta ei ole teada, missugused inimesed on sinna maetud — kas õigeusklikud või teiseusulised. Hauad on eriilmelised, ühed justkui ühishauad, millele on laotud rida kive, teised aga üksikhauad. Millal sinna matma hakati, pole teada, aga relva- ja raudrüüleidude järgi võib oletada, et need pärinevad sõdade ajast rootslastega, aga võib-olla koguni [Joann] Groznõi ajast.“

Imelisest tervenemisest, mis sai teoks palve läbi selle Jumalaema Uinumise püha ikooni ees ja eluandva allika pühitsetud vee joomise ning selles kümblemise läbi, on jutustanud mulle, preester Joann Johansonile, Pühtitsa luteri koolmeistri ema Liis Tramborg, 70 aastane eideke, luterlane hernhuutlaste* sektist, et tal paistetasi jalad üles ja tekkis justkui vesitõbi, samuti hakkas teadmata põhjusel kõrvus pidevalt valusalt ku-

* Böömi vendade traditsiooni järginud protestantlik sekt. Saksimaa külast Hernhutist levis see alates 18. sajandist ka Eestisse.

misema. Mõnede nende majas kostil olevate vene palverändurite nõuandel komberdas ta ühel Jumalaema Uinumise pühal kõrvalist abi kasutades kuidagimoodi oma haigetel jagadel õigeusu kirikuni ning pani palvega, täieliku allaheitlikkusega Jumala tahtele ja lootusega Kõigepühama Neitsi abile küünla Jumalaema Uinumise ikooni ette, pärast veepühitsemist aga ammutas allikast pühitsetud vett. Kodus jõi ta oma usukaaslaste eest vargsi allikast ammutatud vett, kuna häbenes neid ja pelgas nende pilkeid. Järgmise päeva õhtuks köeti talle saun, et ta saaks pesta, ja tema, olles pesemise lõpetanud, kastis end ka eluandvast allikast ammutatud pühitsetud veega. Öösel avanesid ta haigetel jalgadel haavandid, millest voolas üpris ohtralt välja mingit mädashallust. Paari päeva pärast oli ta sedavõrd paranenud, et hakkas ise kõndima, tundmata enam mingit valu jalgades, üksnes kohin ja vilin kõrvus oli endiselt kuulda. Jätkates üksiti pühitsetud vee joomist, oli ta nädal aega pärast saunas pesemist sedavõrd kosunud, et läks ükskord isegi õue puid raiuma, ja kohe, kui oli kirvega puu pihta löönud, „lendas ei tea mis raginal uludes kõrvust välja“, ning pärast seda tundis ta ennast juba täiesti tervena. See olevat juhtunud aastat kolmkümmend tagasi, aga põdenud oli ta ligemale kaks aastat, olles selle aja jooksul järele proovinud hulgaliselt arstimeid, kuid miski polevat aidanud. Pärast kirjeldatud sündmusi ei põdenud see naine enam kunagi säärast haigust.

Tähtsamaid Pühtitsa koguduse tekkeaega kuuluvaid dokumente, mis on kantud Pühtitsa kiriku 1887. aastal sissetulnud kirjade loetellu, numbri all 54, mainisime

Arhiiv

Pühtitsa kiriku esimene esipreester Joann Johanson (enne preestrikspühitsemist)

juba eelnevas alajaotuses „Kiriku ajalugu“. Need on nimelt koopiad Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldustest, mis puudutavad Pühtitsa koguduse avamist ja algset korraldust. Seejärel tulevad meetrika-, kleeeruse-, pihi- ja muud raamatud ning aruanded alates 1886. aastast. 1886. ja 1887. aasta arhiivis leiduvad teiste paberite hulgas ka kirjavahetus piiskopkonna ametivõimudega Agusalu külas abikooli avamise ja korraldamise, Pühtitsa koguduse kalmistu ning kooli- ja kogudusema-

ja aluse krundi võõrandamise ning Balti kubermangu- de õigeusu rahvakoolide peanõukoguga Jõhvi alevikus abikooli ning palve- ja koolimaja avamise asjus.

Kirikuamet Pärast Pühtitsa koguduse avamist pühitses Riia- ja Miitavi piiskop, kõrgestipühitsetud Donat selle esimeseks preestriks eesti talumehe poja Joann Johansonini*.

* Johanson (Velipolski), Joann (1863–1920) — õigeusu preester, pedagoog-usuõpetaja. Sündis Tartumaal Vana-Otepää mõisas Otepää kihelkonnas Joann (Juhan) Johansonini ja Miina Johansonini (sünd. Piir) peres. Lõpetas Riia Vaimuliku Seminari (1885) ja pühitseti samal aastal preestriks. Ülempreester al. 1893. Pühtitsa Jumalaema Uinumise kiriku esimene esipreester (1885–1889). Kandis pidevalt Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Eestimaa osakonna komiteele ette õigeusulise elanikkonna olukorrast: orbudest, kes tuli paigutada kooli ja varjupaika; abi vajavatest vanainimestest. Erilist tähelepanu pööras nende eestlastest talupoegade saatusel, kes kannatasid õigeusku siirdumise pärast tagakiusamise all. Teenis preestrina Viljandis (1889–1893), Tartumaal Laiusel (1893–1908). Oma elu viimasel perioodil teenis ülempreestrina Riia Pühade Apostlite Peetruse ja Pauluse katedraalis.

Esimeseks vanemköstriks sai eesti talumehe poeg Jakob Vaarask, kes oli 1882. aastal lõpetanud Tartu II Õpetajate Seminari algkooliõpetaja kutsega. Esimeseks nooremköstriks määrati eestlane Aleksander Tækker, Liivimaa kubermangu Tartu maakonna Valguta mõisa talupoeg. 1886. aasta oktoobris viis kõrgestipühitsetud Donat köster Vaaraski üle Haapsalu maakonna Uue-Lähtru kiriku vanemköstriks, tema asemele¹ määras aga Pühtitsa kiriku vanemköstriks Haapsalu preestri, lahkunud Vassili Kamenevi poja, samal aastal Riia Vaimuliku Seminari lõpetanud Pjotr Kamenevi*. Teisi muudatusi kirikuametis selle iseseisva koguduse olemasolu kahe esimese aasta jooksul ei ole toimunud.

Kirikul ei ole mingisugust vara peale kirikuhoone enda ja kõige selle, mis seal sees on, ning puidust kõrvalhoone, mis valmis, nagu ülal juba märgitud, Vasknarva kirikuvanema Andrei Abramovi kulu ja kirjadega. Kirikule kuuluv rahavaru täieneb igal aastal küünlamüügist ja korje-annetustest laekuvate tulude arvel. Puhastulu nendest sissetulekuallikatest moodustas pärast kõikide kulutuste mahaarvamist 1886. aastal 62 rubla ja 65 kopikat, 1887. aastal aga 74 rubla ja 50 kopikat.

*Kiriku
ülalpidamine*

¹ Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusega 1. septembrist 1886, nr. 3543.

* Kamenev, Pjotr (1865–1946) — õigeusu preester ja koorijuht. Sündis Paldiskis preester Vassili ja Nadežda Kamenevi peres, lõpetas Riia Vaimuliku Kooli ja Seminari 1886. Pühitseti preestriks 1888, ülempreester al. 1917. Teenis Paadremaa Püha Kolmainu (1888–1896) ja Lihula Neeva Aleksandri (1896–1935) kirikus.

Kirikuameti ülalpidamine Peale riigi poolt koosseisule ettenähtud palga kirikuametil mingeid muid sissetulekuallikaid ei ole.

Kogudus Nagu nähtub ülaltoodud konsistooriumi korraldusest iseseisva Pühtitsa koguduse loomise kohta, sai see eraldatud Vasknarva kogudusest, kuna suurema osa selle koguduseliikmetest moodustavad Agusalu ja Pühtitsa küla talupojad, kes varem olid Vasknarva koguduse hingekirjas. Tähendatud konsistooriumi korraldusega on Vasknarva kirikuametile tehtud ettekirjutus arvata nende külade talupoegade juurde ka „õigeusklikud kõrtsmikud ning teised Pühtitsa lähedal ja ümbruskonnas elavad venelased“. Kuid Vasknarva kirikuamet ei kandnud viimaseid vastavatud Pühtitsa koguduse liikmete nime-
Vene asunikud kirja, kuna ei leidnud neid Vasknarva koguduseliikmete

hulgast. Seetõttu, et nende elukohad asusid Vasknarvast kaugel ja puuduvad ka mistahes kõlblikud ühendusteel, pöördusid need oma usuliste vajaduste rahuldamiseks harva Vasknarva kirikuameti poole, vaid ikka rohkem Narva ja Rakvere linna. Seega koosnes vastavatud Pühtitsa koguduse liikmeskond algselt kahe Ohakvere mõisa küla — Agusalu ja Pühtitsa õigeusklikest talupoegadest, keda oli koos lastega 86 mees- ja 79 naishinge, mis teeb kokku 165 inimest. Pühtitsa kirikule vaimulikkonna määramise järel hakkasid Pühtitsa kiriku lähikonnas elavad õigeusklikud juba 1886. aastal pöörduma selle poole oma vaimulike vajaduste rahuldamiseks. Kõik nad on selles paigas uustulnukad: kas sisekubermangudest siia ümber asunud venelased või Liivimaa kubermangust ümber asunud eestlased, ning elavad laialipillatult, üksikute taludena 60 versta ulatuses, ühes suunas Pühtitsast kuni Agusalu külani ja teises suunas kuni Soome laheni. 1885. aasta lõpul ühendas isa Tiisik Õigeusu Kirikuga Pühtitsast 30 versta kaugusel asuvas Ereda mõisas elava jõuka luteriusulise talupoja Tiit Pikati 9 hingest koosneva perekonna, mis¹ aitas üpris jõudsalt kaasa iseseisva Pühtitsa koguduse avamisele. 1886. aasta algul lisandus neile veel kümme õigeusuga liitunud luterlast Kukruse mõisast (mis asub Pühtitsa kirikust samuti 30 versta kaugusel). Pühtitsa kiriku lähikonnas võttis esimesena eesti luterlastest õigeusu vastu 1886. aasta kannatusnädalal Dionissi Kang, Kurtna valla Kõnno küla taluperemees, kes oli siia ümber asunud Liivimaa kubermangu Viljandi maakonnast. Kui mina, preester Joann

¹ Kui luterlaste õigeusku siirdumise oletatav algus Pühtitsas (ja seda 30 versta tagant!).

Johanson, küsisin temalt, mis sunnib teda maha jätma usutunnistuse, milles ta on juba vanaks saanud (ta oli siis 57 aastane), vastas ta mulle, et selleks tõukejõuks on olnud tema poolehoid Õigeusu Kiriku vastu, mis üksinda on saanud alguse Kristuse pühadest apostlitest; poolehoid selle jumalateenistuste ja usuõpetuse kui ainsana õige õpetuse vastu; ning soovimatus omada midagi ühist mõisnike ja pastorigega, kes talle palju kurja on teinud. Sealjuures jutustas ta mulle, et talle ilmus unes mitu korda tema kadunud ema (kes suri luterlasena) ja palus teda enda eest palvetada. „Samas on ju luteriusk keelanud mul tema eest palvetamise,“ lisas ta, „kuna sel polevat mõtet.“ Samuti kõneles ta, et oma õigeusku pöördumisele eelneval aastal käis ta Iisaku pastori Hippiause* juures armulaul, ja vaatamata sellele, et ta oli valmistunud selleks sama moodi kui kogu oma ülejäänud elu, ja läks seekord koguni suurema heameelega kui kunagi enne, jäi ta samal hetkel, kui oli tarvitanud pastori antud veini, raskesti haigeks, nõnda et ta toodi peaaegu meelemärkuseta koju. Ise ta seletab seda vahejuhtumit sellega, et kas kasutas pastor sel korral niisuguse püha sakramendi tarvis riknenud veini, mida tuleb sageli ette, või siis oli see talle juhatuseks kõrgemalt poolt jätta maha jumalavallatu luterlik õpetus.

Peale selle iseloomuliku pöördumise toimusid 1886. aasta jooksul veel mõned nii üksikisikute kui ka eesti luterlike perekondade pöördumised Õigeusu Kirikusse. 1886. aasta lõpuks oli Pühtit-

* Rudolf von Hippus (surn. 1886) oli Iisaku luteri koguduse õpetaja aastatel 1867–1886.

sa koguduse liikmeid koos Vasknarva kiriku alt üle toodud õigeusklike vene talupoegade, ümbruskonnas elavate õigeusklike eestlaste ja venelaste ning äsja luterlusest üle tulnud eestlastega tolle aasta pihiliste nimekirja* järgi 139 meessoost ja 116 naissoost isikut, mis teeb kokku 255 inimest. Nende hulgas oli ka 42 mõlemast soost vastpöördunud inimest. Segaabielusid sõlmiti tol aastal üks. Sündis 4 poisslast ja 5 tütarlast, ühtekokku 9 inimest; suri 3 meessoost isikut. 1887. aastal oli selle kiriku koguduseliikmeid pihiliste nimekirja järgi 150 meessoost isikut, 128 naissoost isikut, ühtekokku 278 inimest mõlemast soost. Segaabielusid ei sõlmitud. Sündis ja pöördus 9 meessoost, 9 naissoost, ühtekokku 18 inimest mõlemast soost; suri 5 meessoost ja 3 naissoost isikut, ühtekokku 8 inimest mõlemast soost.

Kõik koguduseliikmed elavad laialipillutatult Ohakvere, Illuka, Kurtna, Tarakuse, Mäetaguse, Pagari, Jõhvi, Ereda, Kukruse, Toila, Konju ja Ontika mõisates enam kui 60 versta pikkusel ja 30 versta laiusel maalal kahe luteri kirchspiel'i** — Jõhvi ja Iisaku piirides. Rahvuselt jagunevad venelasteks ja eestlasteks. Tegevusalalt on enamik neist (venelased) talunikud ja

* Pihilite nimekiri (vn. к. исповедная роспись) — iga-aastane aruanne, mille pidid XVIII sajandist alates esitama kõik Vene impeeriumi õigeusu kirikud ning mis kujutas endast koguduseliikmete nimekirja (perekondade kaupa) ning sissekandeid iga inimese kohta, millal too on käinud pihil ja Armulaul.

** Nii nimetati saksa keeles luteri kogudust, mis koosnes mitmest külast.

seejärel, peale väikese hulga eestlastest moonakate, talukäsitöölised: sepad, pottsepad, müürsepad, rätsepad, kingsepad, maalrid jt.; lõpuks vene kaupmehed ja väikekodanlased (kõrtsmikud), kes tegelevad kauplemisega. Talunikud kasutavad väheste eranditega talumaad, mida nad rendivad mõisnikelt, nagu ka suurem osa luterlasi, mistõttu õigeusklike talupoegade materiaalne olukord, võib öelda, on võrdne luterlaste olukorraga.

*Elumaja Eestimaa
kubermangus*

Pühtitsa koguduse iseseisva olemasolu esimesel, 1886. aastal valisid koguduseliikmed üksmeelselt kirikuvanemaks kolmeaastase tähtajaga Rakvere II gildi kaupmehe poja Aleksandr Ivanovitš Koltšini. Sealsamas valiti ka kooli eestseisuse liikmeteks talupojad

Timofei Lupanov, Ivan Solovjov ja Dionissi Kang, kes piiskopkonna ametivõimude poolt ka kinnitati. Dionissi Kang täidab lisaks veel valla volimehe (voliniku) ametit Kurtna vallakohtus.

Mõisnikud ja pastorid suhtuvad õigeusku äärmiselt pahatahtlikult. Kõigile on teada esimese õigeusku pöördunu Tiit Pikati kurb saatus, kelle Ereda mõisvalitsus muutis üpris jõukast talupidajast sõna otseses mõttes kerjuseks, vaatamata sellele et kubernerihärra soovis kangesti tema eest seista. Peale selle on kõigile luteriusulistele talupoegadele salaja teatatud, et kui keegi söandab ka või mõelda üleminekust vene usku (nagu nad õigeusku nimetavad), siis võetakse talt viivitamatult rendimaa ära. Vähe

Vene talupere

sellest, Illuka mõisa omanik Dieckhoff sisendas oma talupoegadele, et kui keegi julgeb kas või oma last panna õigeusu kihelkonnakooli vene keelt õppima, siis öeldakse talle otsekohe koht üles. Mitte vähem ei toorutse ka pastorid. Kadunud Iisaku pastor Hippus nimetas kirikukantslist õigeusku ebajumalakummar-damiseks. Kuna aga praegusel ajal on valitsus hakanud Baltimaal ohjeldama parunite mõneti häbematu omavoli ja nende vägivalda Õigeusu Kiriku suhtes, nagu ka luteri kirikuõpetajate omavoli ja jultumust, siis on see kõik andnud viljakat ainet praeguse Iisaku pastori Intelmanni jutlusteks*: ei möödu ainsatki

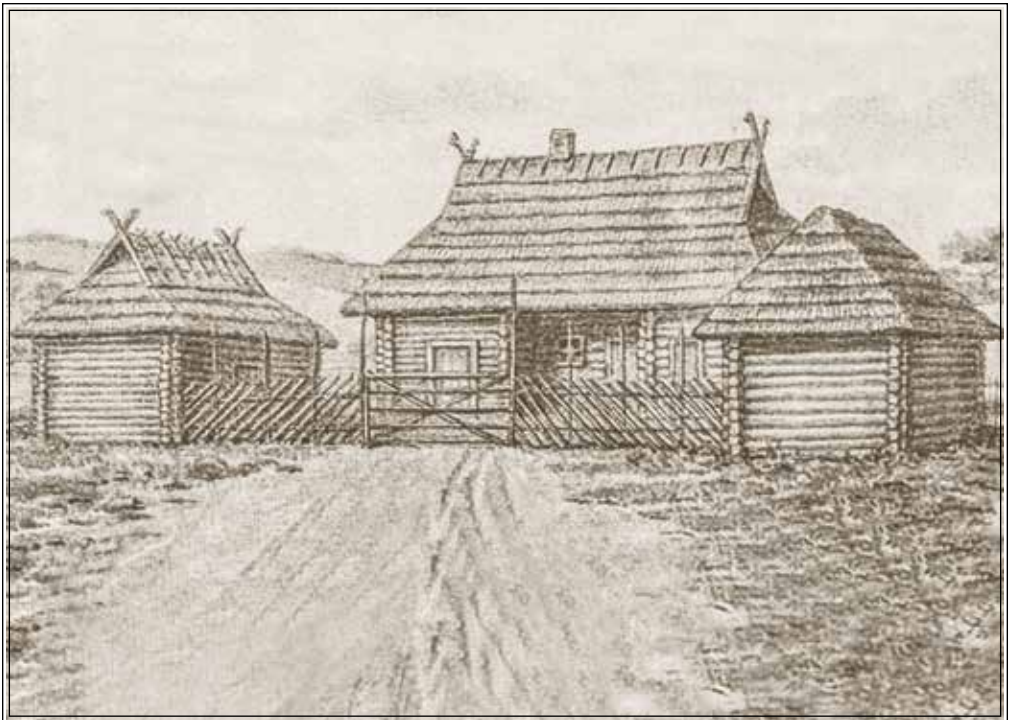
*Eestimaa
kubermangu
eri koguduste
talupojad*

* Carl Albert Intelmann (1859–1921) oli Iisaku luteri koguduse õpetaja aastatel 1886–1921.

korda, ilma et poleks juttu sellest, kuidas luteri kirik praegusel kurjal ajal ohtlike tagakiusamiste all kannatab. Oma patroonide käest õppust võtnud ja neid jäljendavad luteri kooliõpetajad, kes muide on siin ühtlasi ka üpris sobimatult vallakirjutajad, tegutsevad samuti ägedalt õigeusu vastu. Oma agaruses võtavad nad tee ääres koha sisse (pealegi veel suured vembrad pihus — ilmselt selleks, et jätta ähvardavat muljet) ega lase eestlastel minna õigeusu kirikusse kuulama õigeusu jumalateenistust ja õigeusu preestrite õpetussõnu. Pole siis imestada, et oma juhendajaid jäljendades tõusevad ka luteriusulised eestlased julgunult üles õigeusu vastu ja sõimavad seda äärmiselt süüdsusetult. Piirdumata õigeusu dogmade ja jumalateenistuse teotamise ning tänavasõimuga õigeusu

*Mõis Eestimaa
kubermangus*

ja luterlusest õigeusku siirdunute aadressil, kiusavad ja solvavad nad viimaseid ka oma tegudega, põrmugi pelgamata selle eest karistatud saada, kuna õigusemõistmine on südametunnistusega omavoli käes. Nii näiteks karistas Kurtna vallakohus 1887. aastal kümne vitsahoobiga (tegelikult anti 15 hoopi, nagu pealtnägijad tunnistavad) 16-aastast orbu Georg Mägi, kes oli vastu võtnud õigeusu ja käis Pühtitsa kihelkonnakoolis. Määrati karistus ja viidi siinsamas ka täide ilma igasuguse edasikaebuse õigusega. Poisi süü seisnes selles, et ta olevat maksmata jätnud viiskümmend kaheksa (58) kopikat, mis oli temalt sisse arvatud ühiskondlikuks koormiseks. Kuid see raha, nagu väidab tema ema lesknaine Kadri Mägi ja tunnistavad Kurtna valla volimehed, oli lesknaisel makstud juba 1886. aastal. Lese ja tema häbistatud poja kaebust Kurtna vallakohtu ebaõige otsuse üle keeldus Jõhvi kihelkonnakohus ilma igasuguse põhjenduseta vastu võtmast, kusjuures kihelkonnakohtunik, Kukruse mõisnik parun von Toll* märkis kohtunikulaua tagant hagejale, et tema poeg sai veel vähe, oleks pidanud andma kakskümmend viis (kui poiss juba viieteistkümnegi hoobi juures üleni verine oli, mida võin isiklikult tunnistada!). Selle õilsa paruni targa kohtuotsusega oleks asi ilmselt ka lõppenud, kuid tänu selles asjas osavõtlikkust ilmutanud Eestimaa viitsekuberneri, tõelise riiginõuniku** Aleksei Petrovitš

* Aastatel 1877–1917 kuulus Kukruse mõis Hermann Georg von Tollile (1855–1935).

** Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 4. klassi tsiivilteenistuse ametiaste.

Vassilevski humaansetele sekkumisele on kuberman-
guvalitsus teinud kohalikele kohtutele ettekirjutuse
viivitamatult ja rangelt asja uurida. Sellel samal lesel
keelas Kurtna mõisa metsnik vastupidiselt tavale kor-
jata mõisametsast kuivi puuronte ja hagu oma tare
kütmiseks, ehkki ta tegi selle eest igal suvel mõisale
kolm tööpäeva, tuues põhjenduseks tema kahe poja
õigeusku siirdumise. Samuti: talupoeg Dionissi Puki-
le keelas Kurtna mõisa rentnik parun Wrangell selle
eest, et too oli pöördunud õigeusku ja andnud välja
jultunud sõnad, mida üks talunaine oli öelnud Tema
Keiserliku Kõrguse kohta, isegi selles mõisas ööbida
ja koguni Puki enda õemehe juures, kes selles mõi-
sas kupjana teenis. Vaesed talupojad on sunnitud ta-
hes-tahtmata, oma päevilisetöö ja igapäevase leivatü-
ki pärast värisedes saama selle metsiku, Keiserlikku
Kõrgust ja keisriusku vihkava paruni kaasosalisteks.
Samale Dionissi Pukile ütles Illuka mõisa omanik
Dieckhoff samasuguste üleastumiste eest üles alalise
pottsepatöö, mida too oli laitmatult teinud juba mitu
aastat. Taolisi juhtumeid võiks tuua kümneid, kuid
piirdun üksnes nendega, eeldades, et neist piisab ise-
loomustamaks tingimusi, milles õigeusk on sunnitud
hakatust tegema ja arenema.

Ent neile õigeusu jaoks ebasoodsatele asjaoludele
vaatamata ei jäänud Pühtitsa kogudus oma iseseisva
olemasolu kahe esimese aasta jooksul mitte väikse-
maks, vaid koguni kasvas arvuliselt. Selle põhjuseks oli
luteriusuliste ühekaupa Õigeusu Kirikuga ühinemine
ja ümbruskonna õigeusklike elanike Pühtitsa kirikus-
se pöördumine. Koguduse piirides usulõhesse läinuid

Hariduse
olukord

ei ela, vaid on ainult luterlased, kelledest mõned on hernhuutlased. Luterlusele vastupanu osutamise põhilisteks abinõudeks on kirikujutlus ja koguduseliikmete arusaamise arendamine koolide abil.

Praegusel ajal on koguduses kaks kooli: kihelkonna- ja abikool. Kihelkonnakooli avas rahvakoolide inspektor Dmitri Vassiljevitsš von Meves* 5. novembril 1885. See paikneb vaimulike elumajas, ning vaimulikkond õpetab selles lapsi tasuta. 1885/86. õppeaastal õppis selles kokku 30 last. Neist 6 olid õigeusklikud ja 24 luterlased; viimaste hulgas oli ka 6 luteriusku tütarlast. Tähendatud aastal käis kooli inspekteerimas rahvakoolide inspektor von Meves veel kaks korda pärast selle avamist: 1885. aasta detsembris ja 1886. aasta märtsis. 1886/87. õppeaastal õppis koolis 16 poissi ja 3 tüdrukut. Poistest olid 5 õigeusklikud ja 11 luterlased, tüdrukutest aga 2 õigeusklikud ja 1 luterlane. Rahvakoolide inspektor von Meves käis ühel korral kooli inspekteerimas 1886. aasta detsembris.

Abikool avati Balti kubermangude õigeusu rahvakoolide peanõukogu loal Agusalu külas, 15 versta kaugusel kihelkonnakoolist 6. märtsil 1886. Lapsi kogunes

* Meves (Mewes), Dmitri (?–u. 1897) — pedagoog, õpikute autor, leksikograaf. Aastatel 1868–74 oli Kuressaare gümnaasiumi vene keele õpetaja, 1880-ndatel aastatel Eestimaa rahvakoolide inspektor. Oli Kuressaare õigeusu vennas-teseltsi loomise algataja 1870. 1871. aastal avaldas raamatu „Звуковые особенности эстского языка“ (Eesti keele häälikulised iseärasused).

kooli 23 poissi ja 9 tüdrukut, kõik õigeusklikud. Märtsis külastas abikooli rahvakoolide inspektor von Meves. Kohalikud talupojad üürisid kooliruumid esmalt oma ühekülamehe Simeon Peleşovi majas kolme rubla eest kuus, hiljem aga sama küla talupoja Maksim Lupanovi majas pooleteise rubla eest kuus. Rahvakoolide peanõukogu määras õpetajaks Liivimaa kubermangu Viljandi maakonna Polli mõisa talupoja Anton Alliku, kes on lõpetanud Karksi kihelkonnakooli, nõukogu määratud palgaga 100 rubla aastas. Mitmesuguste takistuste tõttu algas õppetöö selles koolis alles 1887. aasta novembris. Praegusel ajal õpetab seal Mustvee taluühistu talupoeg Ivan Grigori poeg Bolotov, kes on lõpetanud Mustvee õigeusu kihelkonnakooli, peanõukogu poolt määratud palgaga 60 rubla aastas. Selles õppivaid lapsi on 22 poissi ja 6 tüdrukut. Poistest on 21 õigeusklikud ja 1 luterlane, tüdrukutest aga 5 õigeusklikud ja 1 luterlane. Ruumid on üüritud talupoeg Maksim Lupanovi majas 40 rubla eest aastas, mille tasub Riia Vaimulik Konsistoorium.

Viimaks võttis Pühtitsa kihelkonnakooli hoolekogu¹ vastu otsuse², silmas pidades Jõhvi aleviku koi kogu Alutaguse keskpunkti usulist tähtsust, esitada palvekiri rahvakoolide peanõukogule Jõhvi alevikus kooli ja palvemaja avamiseks, mille Pühtitsa preester saatiski nõukogule³. Selle palvekirja peale tegi nõukogu Pühtitsa preestrile ettekirjutuse⁴ leida Jõhvis

¹ Oma istungil 22. märtsil 1886.

² Istungi protokoll, § 3.

³ Oma raportiga 28. märtsist 1886, nr. 35.

⁴ 22. augustist 1886, nr. 920.

kooliruumid, mida viimane ka tegi, saates¹ nõukogule lepingu projekti kooliruumide üürimiseks kõrtsmik Abel Rubeni majas. Nõukogu ettekirjutusega² anti Pühtitsa preestrile teada, et Jõhvi kooli on juba määratud õpetajaks Tallinnas gümnaasiumi lõpetanud Paraskeva Petrova. Kuid mis põhjusel rahvakoolide peanõukogu Jõhvis lõpuks siiski kooli ei avanud, pole hoolekogule teada.

1887. aasta septembris Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennaskonna Jõhvi osakond siiski avas Jõhvis kooli eraldi osakonnaga poistele ja tüdrukutele. Selles õpetab Riia Vaimuliku Seminari lõpetanud Karp Peetri poeg Paul* ja Laiusevälja preestri, lahkunud Joann Tsvetkovi tütar Klavdia Tsvetkova. Kooli juurde on sisse seatud ka kodukirik, kus peajasalikult käib teenimas Pühtitsa vaimulikond.

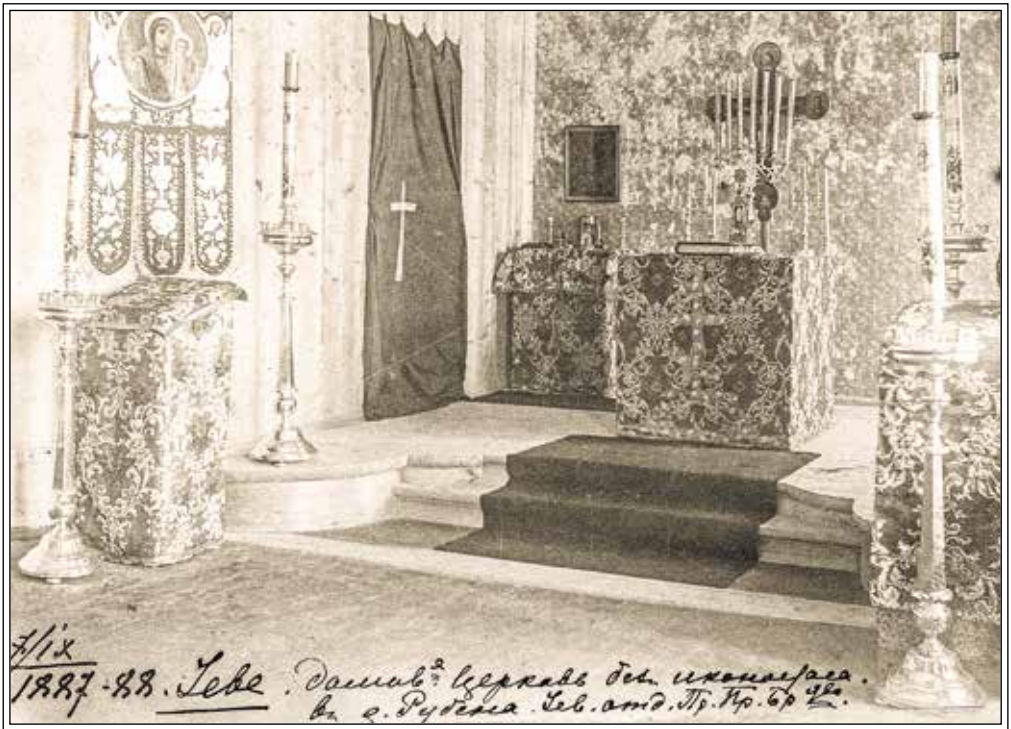
*Koguduseliikmete
kõlbelised
ja religioossed olud*

Pühtitsa koguduseliikmete usulis-kõlbelistes oludes ei ole märgata mingeid iseärasusi. Palvetajad külastavad kogudusekirikut kaunis agaralt ning on märgata jõukohast püüdlust hoida pühakojas

¹ Oma raportiga 2. oktoobrist 1886, nr. 110.

² 4. septembrist 1886, nr. 933.

* Paul, Karp (1867–1910) — õigeusu preester ja kooliõpetaja. Sündis Võrumaal Karula kihelkonnas mõisateenija Pjotr (Peeter) Pauli ja Jelisaveta Pauli peres, õppis Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris 1877–1887. Pühitseti preestriks 1891. Teenis Laimjala Basileios Suure (1891–96), Reomäe Apostel Andrease (1896–1908) ja Viljandi Ristija Johannese (1908–1910) kirikus. Oli abielus Klavdia Tsvetkovaga (sünd. 1866), kellega tal oli 6 last.

teenistuse ajal heakorda. Ehkki jumalateenistused on üpris pikad, neli-viis tundi järjest, kuna koguöist jumalateenistust peetakse tavaliselt hommikuti, seisavad talupojad, kes on kogu nädala töötanud — suvel põllul, talvel aga metsas — ja tulnud kirikusse 15 ja enama versta tagant, kirkuteenistustel siiski ilma suurema väsimuseta. Laulavad palveteenistusi elavate eest, annavad palvesedeleid elavate ja surnud sugulaste eest, tellivad hingepalveteenistusi lahkunud sugulaste eest igal ajal, iseäranis aga surnute mälestamise päevadel, esivanemate laupäevadele jne. Vaadates kõrvalt oma vene usukaaslast, omandavad ka vastliitunud eestlased ilma nähtava vaevata tasapisi Õigeusu Kiriku usudogmad ja välised kombes.

*Jõhvi kooli
kodikirik ilma
ikonostaasita*

ti juurdub, on riigi- ja kroonupühade tähistamine. Muuseas loovad selleks suuri takistusi mõisnikud, kes neil päevil ei anna oma moonakatele puhkust argitöödest. Talupojad, võttes neist eeskujuga, ei pea samuti neid pühi.

Erilist austust ja hardust näitavad Jumalaema Uinumise ilmutatud ikooni vastu üles mitte üksnes ümbuskonna, vaid ka kaugemate paikade elanikud, kes erilise harda innuga osalevad selle püha ikooniga ristikäigus Vasknarvast Pühtitsasse. Ristikäik on saanud alguse 1842. aastal, kui sellele pühale ikoonile valmistati hõbedast kate ning viidi Pühtitsa kabelist Vasknarva kirikusse hoiule. Vasknarvast suundub ristikäik 13. augustil Pühtitsasse ning jõuab Jaama küla kaudu õhtuks 10 versta kaugusele Pühtitsa koguduse Agusalu külla. Siin lööb välja õigeuskliku vene asuniku tõeliselt venepärane külalislahkus. Kõik majad on palveränduritele avatud ning elanikud püüavad üksteise võidu asutada teekonnast väsinud palverändureid öömajale ja toita tagasihoidliku talutoiduga, mida Jumal on andnud. 14. augusti hommikul päikesetõusu ajal ühineb ristikäiguga kogu küla rahvas, nii suur kui väike. Vaid üksikud jäävad koju tühjaksjäänud küla valvama — ning märgatavalt kosunud ristikäik siirdub Pühtitsasse, kuhu jõutakse pärast kümnet, kella üheteistkümne paiku hommikul. Kohe kui Pühtitsa kirikust märgatakse ristikäigu ilmumist metsa tagant kolm-neli versta eemal, võetakse kätte pühad ikoonid ja kirikulipud, ning pühade lauludega Jumalasünnitaja auks läheb ristikäik Pühtitsa kirikust Jumalaema ausale ikoonile vastu. Kirjeldamatult pidulik ja suursugune on nen-

de kahe ristikäigu kohtumise hetk künkanõlval, mida kuldavad lõikuskuu hommikupäikese kuldsed kiired, mitme tuhande inimese osavõtul. Kirjeldamatu on ka palverändurite innukus, isegi entusiasmi Taevase Kuninganna ausa ikooni austamisel! Üksteise võidu püüavad kõik Pühadust kanda, olgu või paar sammukest, või seda puudutadagi. Neil hetkil ununevad nii kõik maised rõõmud kui mured ja kurvastused. Paljud ei näe enda ees midagi muud peale käest kätte rändava püha ikooni. Paljud unustavad südamevaimustuses täielikult oma maise olemise, kandudes kogu oma olemusega üle kõrgemasse ilma, Valitsejanna taevase aujärje ette. Nähes niisugust siirast usuvaimustust õhkavat õigusklike inimeste massi, mis võitleb siin maa peal oma pühade lippude all, valatakse ohtralt ka

*Palvetajad
söögilauas*

härduispisaraid. Kahe ristikäigu kohtumisel peetakse lühike palveteenistus Kõigepühamale Jumalasuunitajale, ning siis suunduvad üheks tervikuks sulanud ristikäigud Pühtitsa kirikusse, kus peetakse akafistiga palveteenistus Jumalaema Uinumisele, mispeale palverändurid sätivad end kuni koguõise jumalateenistuse kiriku ümber puhkama. Siinsamas on purjeriidest varikatuste all laudadele üles seatud samovarid ning palverändurid kinnitavad keha kodunt kaasa võetud leivamärssidest. Öhtul peetakse koguõist jumalateenistust, hommikul aga, päikesetõusu ajal kella viie paiku, lauldakse palvetajate poolt tellitud palveteenistusi, ning pool kümme algab Jumalik Liturgia. Pärast Liturgiat on ristikäik eluandvale allikale veepühitsuseks. Kui Liturgia on pühakojas lõppenud, rahvas risti suudelnud ja pühitsetud veega üle piserdatud, siirdub ristikäik pärast lühikest puhkust pühade laulude saatel Jumalaema ilmutatud ikooniga tagasi Vasknarva, millega lõpevadki Pühtitsa Jumalaema Uinumise kiriku templipüha pidustused.

15. augustiks ei saabuta Pühtitsasse palvetama mitte üksnes ümbruskonna vene küladest ja Peterburi kubermangu Oudova maakonnast, vaid tullakse koguni Jamburgist* ja Gatšinast**, et siin Jumalale antud töotuse järgi pihtida ja võtta vastu Pühasid Ande. 1886. aastal olid teiste palvetajate hulgas ka Eestimaa kubermanguvalitsuse ametnikud Tallinnast: vürst Aleksei Aleksandrovitš Širinski-Šihmatov

* 20 km Narvast idas asuv Venemaa linn, mis 1922. aastast kannab nime Kingissepp.

** Peterburi külje all asuv Venemaa linn.

ja Pavel Pavlovitš Šaverdov. Samuti oli kohal Eestimaa kubermangu politseivalitsuse ülema abi Semjon Nikolajevitš Safonov Rakverest ja isa Karp Andrejevitš Tiisik. 1887. aastal olid Tallinnast saabunute hulgas ka Eestimaa kubermanguvalitsuse ametnikud P. P. Šaverdov, Mihhail Nikolajevitš Haruzin ja Eestimaa kubernereri vend vürst Šahhovskoi. Sellel aastal [1887] aga austas Pühtitsat oma külastusega Riia ja Miitavi piiskop, kõrgestipühitsetud Arseni*. Tema Kõrgestipühitsetut saatis vaimulikest isikutest isa praost, ülempreester Simeon Joannovitš Popov ja isa Karp Tiisik; ilmalikest Eestimaa kuberner vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi, tema eriülesannetega ametnik P. P. Šaverdov ja S. N. Safonov, samuti ka Alutaguse haagikohtunik** Baumgarten. Tema Kõrgestipühitsetu, kubernerihärra ja nende saatjaskond võttis heaks ilmuda kell viis pärast lõunat ning suunduda otse kirikusse, kus Valitseja, olles ära kuulanud lühikese palveteenistuse ja üle vaadanud kiriku altari, pöördus tervitussõnadega koosviibijate poole. Kutsudes palvetajate peale Jumala õnnistust ja osutades selle koha pühadusele, avaldas ta sügavat rõõmu selle üle, et Issand oli lasknud tal seda paika

* Arseni (Brjantsev, 1839–1914) — Riia ja Miitavi piiskop 1887–1897. Piiskop Arseni panus Pühtitsa nunnakloostri loomisesse on hindamatu: tema esildiste alusel Venemaa Pühimale Sinodile leidsid aset kõik tähtsamad sündmused kloostri asutamisel ja selle eksistentsi esimestel aastatel.

** Haagikohtunik ehk adramaakohtunik oli ajalooline maapolitseikohtunik Eestimaal, kes toimetas ka eeluurimist kiirendatud korras ning omas õigust määrata talupoegadele ihunuhtlust.

külastada. Ühtlasi väljendas ta ka oma kurbust, et sel Pühadusel puudub talle kohane väljanägemine. Olles soojade sõnadega veennud kohalviibijaid vääriliselt austama Jumalast saadetud Pühadust ja jääma püha Õigeusu Kiriku ustavateks lasteks, avaldas Valitseja lootust, et Jumala abiga õnnestub ajapikku selle enam kui tagasihoidliku pühakoja asemele rajada suursugune kivikirik, kuhu õigeusklikud inimesed sõidavad kaugelt kokku palvetama Issanda Jumala ja Tema Kõigepühama Ema poole. Sealjuures väljendas ta soovi teenida ka järgmisel templipühal selles pühakojas. Pärast piiskopiõnnistuse jagamist suundusid kõik jalakäijad vihmast hoolimata orgu eluandvale allikale, millest Kõrgestipühitsetu vett ammutas ja seda jõi. Siit mindi poolelioleva luteri kiriku juurde, mis samuti üle vaadati. Õhtul vestles Kõrgestipühitsetu väsimust trotsides, ise lausviimas läbi porilompide rändamisest üleni märg, veel poolteist tundi õigeusklike vene talupoegade ja võttis vastu ka luteriusuliste talupoegade esinduse, kes palus luba ehitada valmis luteri kirik, milleks neile aga luba ei antud. Kosutades end pisut lühikese puhkusega, sõitsid Kõrgestipühitsetu, kubernerihärra ja neid saatvad isikud kell kümme õhtul Jõhvi.

Sama aasta oktoobrikuu esimestel päevadel saabus Pühtitsasse komisjon, mille koosseisus olid Eestimaa asekuuberner, tõeline riiginõunik Aleksei Petrovitš Vassilevski, kubermanguvalitsuse vanemnõunik, kolleegiumiassessor* Aleksei Petrovitš

* Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 8. klassi tsiviilteenistuse ametiaste.

Riia ja Miitavi piiskop Arseni
(Brjantsev). 1887–1897

Eestimaa praost,
ülempreester
Simeon Popov

Eestimaa kuberner
vürst Sergei
Šahhovskoi

Eestimaa
kubermanguvalitsuse
nõunik vürst Aleksei
Širinski-Šimatov

Rogovitš ja kubermangu maamõõtja Nikolai Vassiljevitsš Sobolev, et vaadata üle ja kanda plaanile Pühtitsa kiriku aluseks maaks võõrandatud krunt. Töö hoidis komisjoni Pühtitsas kinni terve nädala.

Selle kiriku koguduses on sisse seatud kaks (puidust) kabelit: üks Agusalu külas Kristuse Sündimise auks ja teine Pühtitsa külas püha piiskopi ja imetegija Nikolaose auks. Mõlemad kabelid tekkisid nähtavasti koos tähen-
datud küladega. Praegune Pühtitsa küla kabel on rajatud järgmisel puhul. Kuuskümmend kaheksa aastat tagasi põles see küla ühes kabeliga maha. Kabelis asunud püha Nikolaose ikoon kadus jäljetult. Kui paljakspõlenud endale uued elamud püstitasid, kabelit aga ei mõelnudki taastada, ilmus püha piiskop öösel unes ühele selle küla

*Eestimaa
kubermangu-
valitsuse
vanem nõunik
Aleksi
Rogovitš*

talumehele, pooleusulisele Jurile, hüüdnimega Rohe-
line (tema lapsed ja lapselapsed elavad praegugi veel Pühtitsas ja kannavad perekonnanime Kaup-
mees) ning kurtis talle: „Igaüks nutab enda ja oma koja pärast, minu pärast aga ei nuta keegi — mina olen kaevus*.“ Sellest ilmu-

* Eestimaa kuberner
vürst S. Šahhovskoi tunnis-
tusel oli 1887. aastal kaevust
leitud püha Nikolaose ikooni
asukoht teadmata (vt. Lisa,
lk. 285)

tusest liigutatud pooleusulised külamehed Juri Roheline, Andrei Teterkin ja Nikolai Kuningas ehitasidki praeguse kabeli, mis aga vanadusest juba üpris lagunenu on¹.

Peale kurgaanide, millest räägitakse ülaltoodud Vasknarva kiriku kroonikakatkendis, moodustab kiriku kõrval olev ala kirikust kuni teeni iidse kalmistu. Siia maeti vanade inimeste sõnul kõik kohalikud ümbruskonna õigeusklikud elanikud, hulkurid aga, lisavad nad, kaevati mulda sealsamas, kus nad metsas tapeti. Siia hakati teise kalmistu puudumisel matma ka vastavatud Pühtitsa koguduse liikmeid. Tõepoolest võib uute haudade kaevamisel, 2–3 jala sügavusel maapinnast, alatasa sattuda inimluude ja koguni kirstulaudade peale, mis on kokku löödud kohalike seppade valmistatud naeltega; on tulnud ette ka puutüvesse uuristatud kirste. Kuid koguduses on veel tunduvalt iidsem kalmistu, umbes 15 versta kaugusel kirikust Mäetaguse mõisas, suure Tartu postimaantee ääres, kuhu samuti on maetud ja maetakse veel praegugi tõelise surnuaia puudusel õigeusklikke. Mäetaguse kadunud mõisniku Otto von Roseni ajal hakati seal võtma tee-ehituseks kruusa ning kaevati juhuslikult välja terve kuhi inimkolpi ja teisi luid (5 viljakotitäit). Otsustati, et siin peaks olema vanaaegne sõjaväekalmistu, ning kaevati sellele kohale vallikraav ümber. Pärast juba hakati sinna matma õigeusklikke, kuna ligiduse polnud õigeuskalmistuid. Ülalmainitud Mäetaguse kõrtsmik Lev Trofi-

*Koguduse
muinsused*

¹ Vanad inimesed jutustavad, et varemalt olevat nad käinud kabelis talvisel püha Nikolaose pühal meenutamas oma surnud vanemaid, sealjuures pirukaid süües ja kodus pruulitud õlut juues.

movitš Beljajev tahtis siia püstitada kabeli Päästja Käteta-
tehtud ikooni auks, tellis juba plaanidki, mis tänaseni on
säilinud Vasknarva kirikus, kaevas valmis vundamendi
ja annetas kabeliehituseks 1000 rubla, kuid suri ettevõtet
lõpuni viimata.

Parun Rosen aga lasi õigeusu kabeli püstitamiseks an-
netatud kapitali eest ehitada Mäetagusele luteri kooli- ja
palvemaja, kuhu kord aastas, 29. septembril (luterlikul
mihkclipäeval) tuli Jõhvist kohale kirikuõpetaja, kes teenis
ja jutlustas.

Koguduse Nii kirikukoguduse hoolekogu kui ka vennasteseltsi
hoolekogu Pühtitsa koguduses esialgu veel pole.
ja vennasteselts

1888

Muudatused kirikuametis

Kiriku remont

Arhiiv

Kõrgestipühitsetud Arseni

külaskäik Pühtitsasse

ja templipüha tähistamine

(M. Haruzini brošüüri „Eestimaa Pühadus.

Pühtitsa, 15. augustil 1888“ järgi)

Kogudus

Haigemaja ja selle juurde kuuluva

apteegi avamine

Jõhvi koolimaja ehitamine

1888. aasta augustikuu esimestel päevadel määrati Pühtitsa kiriku juurde uueks köstriks Riia Vaimuliku Seminari lõpetanud Jakob Oberpahl.

Selleks ajaks olid Jumalaema Uinumise kirik ja allikas Püha mäe jalamil juba väga kehvast seisukorras. „Pühtitsa appihüüet“ võttis enne teisi kuulda Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennasteselts, varustades kiriku kõige jumalateenistuseks vajaminevaga ning annetades 400 rubla selle remondiks.

Kiriku uuendamise võttis enda peale luteri usku Narva kaupmees Kristian Nabor, kes kulutas selleks heateoks 1500 rubla. Pärast remonti oli endine armetu Pühtitsa kabel niivõrd muutunud, et seda oli võimatu ära tunda.

Remondi ajal rajati tee kirikust pühale allikale, mille ehitusel nägi vaeva umbes 50 inimest ümbruskonna küladest. Sealjuures kaevati lahti iidne haud, millest tulid välja inimluud ühes ehete ja tarbeasjadega. Leitud esemeid näidati Tartu Ülikooli professorile P. A. Viskovatovile, kes „tuvastas haa kuulamise soome hõimule“. Endistel aegadel oli kiriku juures altari ja sõidutee vahel asunud hulk iidseid kiviriste (põliselanike sõnul oli neid olnud kuni 20), millest leiti suure vaevaga üles vaid kaks.

Tolle aasta Jumalaema Uinumise pühad paistsid silma erakordse hingestatusega ning leidsid esmakordselt üksikasjalikku kirjeldamist Mihhail Haruzini brošüüris „Eestimaa Pühadus. Pühtitsa, 15. augustil 1888“. See kirjeldus on lülitatud ka „Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise kiriku kroonikasse“ ning kujutab endast selle kaunimaid lehekülgi.

July 1888.

Высочайше Государственным Архивом, Перчатками
 Енисейской губернии, и Мундальской, ныне сносъ въ Иркутскъ.
 27-го Января сего 1888 года за № 125, представ-
 лено Иркутскому Наместнику Петру Ва-
 синевичу Каменеву свидѣтельствуемо именован-
 ному при Ставропольской церкви, Таганцевского
 уезда. Но по именованному Кресту Римской
 Духовной Консисторіи, отъ 6-го Мая сего 1888
 года за № 3381, истреблено Наместникомъ
 къ Иркутской церкви именованному Римской
 Губернаторской Духовно-Губернскій именованному
 Петру Римской Духовной Консисторіи Архиву
 Александръ Осипъ-Павелъ, которому истреблено
 по именованному Кресту назначенъ въ первомъ
 числѣ Октября сего года.

Во сего времени Иркутская церковь Римской
 Духовной Консисторіи и Духовно-Губернскій именованному
 Петру Римской Духовной Консисторіи Архиву
 Александръ Осипъ-Павелъ, которому истреблено
 по именованному Кресту назначенъ въ первомъ
 числѣ Октября сего года.

срубъ, изъ которой торжало и валава-
валася, ~~и~~ обратившийся въ пашь, шовъ.
Колосники надъ почвами при ступахъ
поднимаемъ и необоразимый сорить.
Вотерь продуваемъ и въ станы и въ
юны. Колоски воев съ земли, а земли
настианы тешко даеки. Далго и снотъ
вашимъ черезъ обветшавшую крышу въ
церковю на шельгуидася. Противна въ
микровенану источнику заросли ду-
рими кустарниковъ и шветы черезъ
канавы развалишеть. Локсетъ, черезъ
которой граница тратитка въ св.
источнику, въ далго покрывалася водото
и прадти сунитъ въ шму зшо нево-
мешно. Самый св. источникъ земли въ
указаномъ направлении: срубъ весь рас-
палася, укрѣпленій на шельгуиде
редвишеть сполдишеть. Доселамъ на шельгу
и прошиль шельгуидамъ паденшеть,
а самый источникъ земли на-
поменъ камниши и вавшимъ сорить.
Пресвѣдущейшей Арешии, Епископъ Ричи-
скій и Митрополитъ сего въ первый свой при-
ездъ въ Аютинку, 15го Сентября 1887го года
защитиши здравство нашего грама и св. ко-
течника и върашиши горькое намешанье,
котоу Господу помошь нашему горю. На
вошь Аютинку о помощи предъ воемъ
отшинушеть Аридамитовъ правительнаго
Епархія Арешии - Свѣдѣиши и Токрво

Muudatused kirikuametis

Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni resolutsiooniga 27. aprillist 1888, nr. 125 on Pühtitsa köstrile Pjotr Vassiljevits Kamenevile antud preestrikoht Haapsalu maakonna Paadremaa kirikus. Tema kohale on Riia Vaimuliku Konsistoriumi korraldusega 6. juulist 1888, nr. 3381 Pühtitsa kiriku köstriks määratud Riia Peeter-Pauli eesti-vene kooli õpetaja, Riia Vaimuliku Seminari lõpetanud Jakob Jakobi p. Oberpahl*, kes saabus oma määramiskohale selle aasta augusti esimestel päevadel.

Kiriku remont

Kuni praeguseni oli Pühtitsa kirik üpris armetu ja koguni hale. See oli kiiresti palkidest kokku klopsitud, et oleks, kus kord aastas suvel halva ilma eest varju leida. Ehkki palkseinad olid kaetud odava tappeediga, oli too vanadusest rābaldunud ja rippus seintelt tükkidena alla, paljastades näotud praod palkseinas, millest turritas välja tolmuks muutunud sammal. Põrandalauad tõid peale astudes kuuldavale kirjeldamatuid kääksatusi. Tuul puhus sisse nii seintest kui akendest. Lage ei olnud üldse, olid vaid üksteise kõrvale asetatud lauad. Vihm ja lumi sadas pehkinud katuse vahelt kirikus palvetajatele kaela. Eluandva allikani viiv rada oli võssa kasvanud ja kraavisillad lagunened. Heinamaa, mida mööda

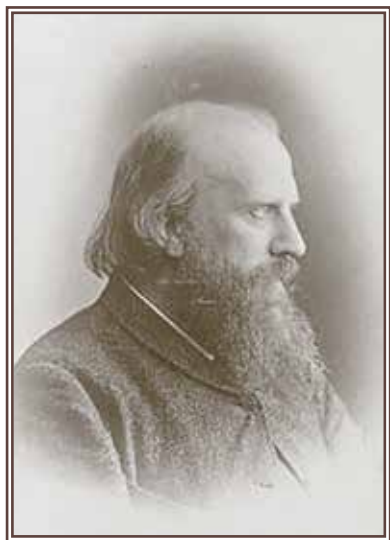
* Oberpahl, Jakob (1865–1847) — õigeusu preester. Sündis Pärnumaal Tori kihelkonnas Sindi vallas talupidaja Jakob Oberpahli ja Liiso Oberpahli (sünd. Jürgenson) peres, õppis Tori kihelkonnakoolis, Pärnu kihelkonnakoolis, Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris 1877–1887. Pühitseti preestriks 1895, ülempreester al. 1923. Kauaaegne Kolga-Jaani Püha Nikolaose kiriku esipreester.

kulges jalgrada püha allikani, kattus vihma ajal veega ning kuiva jalaga sellest üle minna oli võimatu. Püha allikas ise oli kohutavas seisukorras: palgid olid laiali vajunud; neljale puupostile kinnitatud laudadest varikatus ähvardas iga hetk kokku kukkuda, allikas ise aga oli täis kive ja kõiksugu sodi. Riia ja Miitavi piiskop Arseni pani juba oma esimese Pühtitsas-käigu ajal 15. septembril 1887 tähele meie pühakoja ning püha allika kehvust, väljendades tulist soovi, et Issand meid meie viletsuses aitaks. Pühtitsa appihüüt võttis enne teisi kuulda Kristus-Päästja ja Jumalalema Kaitse Baltimaa Õigeusu Vennasteselts, kes lisaks sellele, et varustas Pühtitsa kiriku hädatarvilike teenistusrüüde ja -riistade ning esimeste jumalateenistusraamatutega, annetas ka nelisada (400) rubla kiriku remondiks. Meie kiriku uuendamise võttis enda peale luteri usku Narva kaupmees Kristian Jakovlevitš Nabor, keda õhutas sellele heateole meie Pühapaiga hale väljanägemine. Lisaks ajutiselt koha peal palgatud töölistele saatis ta Narva linnast Pühtitsasse viis meistrit, kes tegelesid 11. juunist kuni 13. augustini kiriku remondiga, ning härra Nabor ise käis nende kahe kuu jooksul korduvalt Pühtitsas, et töodel silma peal hoida ja neid juhtida. Juba eelmisel aastal oli ta lasknud paigaldada akendele topelt talveraamid, nüüd aga ehitati kogu kirik ümber. Põranda alla puistati mulda ja põrandalauad löödi kinni. Seinad takutati nii seest kui väljast üle ning krohviti ära; ehitati must lagi, mis altari kohal on lisaks ka krohvitud, ja sellele puistati mulda. Katus kaeti endiste pooltolliste sindlite asemel lehtpleki-

ga. Plekiga vooderdati ka kogu kuppel. Kellatorn sai uue toetuse ja vooderdati nii seest kui väljast tolliste laudadega, paigaldati uus tornitipp ühes väheldase kupli ja ristialuse kuuliga, ning taas kaeti kõik plekiga. Katuse külge kinnitati vihmaveetorud. Lõpuks värviti kogu ehitis õlivärviga üle. Allika kohale, mis sai hoolega puhastatud, paigaldati uutest männipalkidest ehitis, mis vooderdati seest ja väljast tolliste laudadega, ning asetati neljale puutulbale uus varikatuse nelja frontooniga ja kuueotsalise ristiga katusel. Kogu ehitis kaeti niisamuti lehtplekiga ja värviti õlivärviga üle. Sellele Pühtitsa Pühapaiga tasuta remondile kulutas Kristian Jakovlevitš Nabor lisaks Vennasteseltsi annetatud 400 rublale veel üle 1500 rubla. Riia Vaimulik Konsistoorium oli lubanud oma korraldusega 25. juunist 1887, nr. 3244 maksta hr. Naborile 250 rubla, kui too viib läbi lubatud remondi, kuid hr. Nabor annetas Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni, isa praosti, ülempreester S. Popovi ja Pühtitsa vaimuliku juuresolekul selle raha Pühtitsa kirikule, ja nimelt selle kõrvale valvurimajakese ehitamiseks¹.

Pärast remonti polnud endist armetut Pühtitsa kabelit enam võimalik äragi tunda, nõnda oli ta muutnud oma ilmet, nähes nüüd välja rõõmus, kaunis ning pilkupüüdev. Pühakoja remondi ajal laskis Rakvere kirikuvanem ja kaupmehe poeg Aleksandr Ivanovitš Koltšin oma raha eest rajada tee kiriku juurest püha allikani. Võsa raiuti maha, maapind

¹ Ent Riia Vaimulik Konsistoorium ei ole ka 1890. aastaks seda summat Pühtitsa kirikule eraldanud.

*Tartu Ülikooli
professor
Pavel Viskovatov*

tasandati, heinamaale rajati teetamm ning sillad parandati. Tee-ehitusel töötas kahe päeva jooksul kuni viiskümmend Oudova, Jaama, Kuningaküla ja Permisküla talupoega. Tee-ehituse ajal kaevati viimase allikatee liivakünka alt, kui võeti liiva heinamaa teetammi jaoks, välja iidne matmispaik. Esmalt kaevati üles mitu suurt kivi, mille alt tuli välja hulk söetükke vaheldumisi söestunud puiduga, seejärel leiti aga liivakihi alt skelett, mis oli asetatud jal-

gadega põhja poole. Skeleti kaelalülide juures lebas klaas- ja pronkshelmestest kaelakee ning pronks-sõlg; käeluude kõrvalt leiti viis pronkskävõru ja ka heteraline odaots, puusaluude juurest aga vöökaunistused pronksrõngaste näol ja kaks pronksist valatud hobust ripatsitega, mis meenutasid hoburakmeid, samuti aga puupeaga nuga, mille pea ja tera liitekoht oli traadiga mähitud. Selliseid nuge võib veel praegugi näha Eestimaal töötavatel Olonetsi kubermangu karjalastest kiviraiduritel. Tartu Ülikooli professor Pavel Aleksandrovitš Viskovatov*,

* Viskovatov, Pavel (1842–1905) — vene kirjandusteadlane. Sündis Peterburis sõjaajaloolase Aleksandr Viskovatovi peres, õppis Peterburi, Berliini, Bonni ja Leipzigi ülikoolis. Tartu Ülikooli vene keele ja kirjanduse dotsent 1873–1874, professor 1874–1895. Viskovatov tegeles ka arheoloogia ja ajaloo ning kaevas mitmeid Eestis asuvaid kalmeid ja kääpaid. Ta oli esimene, kes seadis kahtluse alla tol ajal gooti teooria raames levinud idee, et Baltikumi tarandkalmed kujutasid endast gootide rajatud laevkalmeid.

kellele väljakaevatud hauast leitud asju näidati, pidas seda kalmu soome hõimurahvale kuuluvaks. Need asjad on antud hoiule Pühtitsa kiriku arhiivi.

Kiriku kõrval altari ja sõidutee ning siin kasvava *Arhiiv* vana tamme vahel, samuti sealses pähklisalus asusid endistel aegadel iidsed kirjadega kiviristid. Ühed rääkisid, et neid olevat olnud arvult kaheksa, teised aga lugesid neid kokku kuni kaksikümmend. Millal need kadusid ja kuhu jäid, ei osanud keegi kindlalt öelda. Kõik rääkisid neist: kes nende asukohta täpselt ei teadnud, need oletasid, et ristid ei või olla kusagil mujal kui Illuka mõisas, kes aga ilmselt teadis nen-

Tartu Ülikooli

de ristide saatusest, need pidasid enda jaoks suureks ohuks nende peidukoht paljastada. Eestimaa kubermangu sandarmivalitsuse rittmeister Semjon Nikolajevitš Safonov Rakvere linnast pani mängu kogu oma jõu ja osavuse, et saada kadunud ristidele jälile, ent ei saavutanud midagi. Muu hulgas kuulati üle ka vanataat Rjabina, kes elab kiriku vastas ja peaks teadma nende saatusest. Kui temaga räägiti millestki muust, kõneles ta suurepäraselt vene keelt, kui aga tehti juttu ristidest, muutus ta korraga kurdiks ja tummaks. Kui temalt selle kohta vene keeles päriti, unustas ta silmapilk oma esivenemate keele ja vastas kõikidele küsimustele ühtviisi vigases eesti keeles: „ei mõista“, peale selle jäi ta lisaks veel ka kurdiks, piirdudes sõnadega: „ei kuule“. Lõpuks õnnestus äsja luterlusest õigeusku pöördunud Dionissi Puki ja enam kui kaheksateist aastat Illuka mõisas elanud aedniku, õigeusulise Andrei Tikka kaudu posti teel saadetud anonüümkirja vahendusel teada saada, et Illuka mõisa kuuris hoitakse vana koli hulgas ka kahte kiviristi, mis varem asusid Jumalasünnitaja mäel Pühtitsa õigeusu kabeli kõrval. Abi saamiseks pöörduti Eestimaa kubernerini vürst S. V. Šahhovskoi poole, ja alles siis õnnestus tähendatud ristidele pilk peale heita. Eestimaa kubermanguvalitsuse märgukirjaga¹ tehti Pühtitsa preestrile ettekirjutus koos Alutaguse haagikohtunikuga kõik ristid üle vaadata. Need on kiviplaadist välja raiutud ning neil on järgmine kuju ja kiri:

¹ 4. maist 1888, nr. 286.

Teine rist on kujult samasugune, ainult ilma kirjadeta ja kängitsetud kiviplaadist välja raiutud ringi. Mõlemad ristid on tublisti kannatada saanud*.

Laupäeva õhtul [13. augustil] piserdati uuendatud kirikut pärast selles toimetatud veepühitsust pühitsetud veega ning peeti esimene koguõine jumalateenistus pärast remonti. Järgmisel päeval teeniti enne Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni tulekut Jumalikku Liturgiat suure hulga templipühale kogunenud palvetajate osavõtul. Juba ammu enne kõrgestipühitsetud Arseni saabumist Eestimaale levis Pühtitsa piirkonna

*Kõrgestipühitsetud
Arseni külaskäik
Pühtitsasse
ja templipüha
tähistamine*

*(M. Haruzini brošüüri
„Eestima Pühadus.
Pühtitsa, 15. augustil
1888“ järgi)*

* Mõlemaid riste hoitakse Pühtitsa kloostri Radoneži vaga Sergi kiriku eeskojas.

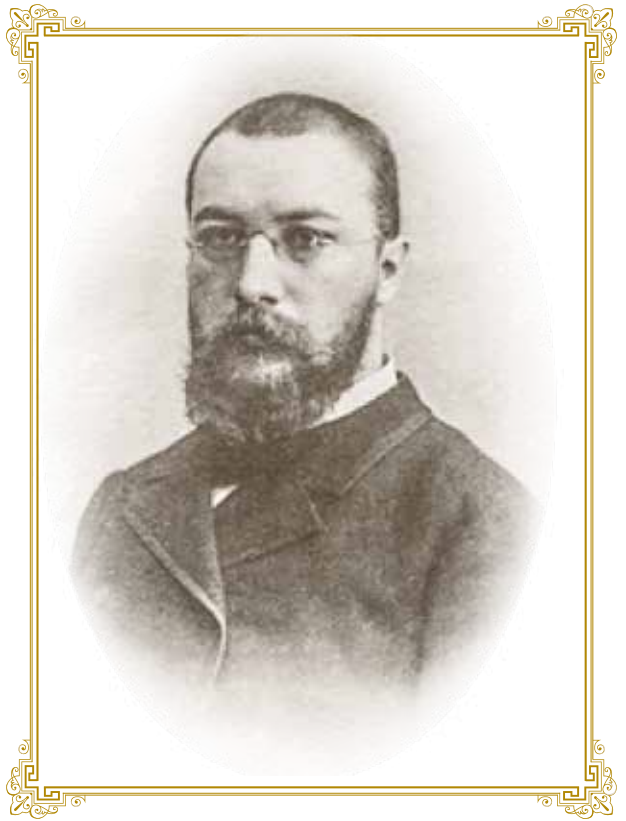
Kindralleitnant Nikolai Bobrikov

ning Peterburi ja Liivimaa kubermangude lähemate maakondade elanike hulgas kuuldus, et Valitseja külastab isiklikult seni üpris tagasihoidlikku pidustust ristikäiguga Jumalasünnitaja mäele Jumalaema Unumise imettegeva ikooniga. Alandlik külarahvas käis kogudusepreestrite juures maad kuulamas, kas tõesti kavatseb ülemhinge karjane külastada Pühtitsat augustikuu 15. päeval, ning saanud jaatava vastuse, väljendas elavalt oma rõõmu. Seoses ülemhinge karjase saabumisega Jumalaema Pühtitsa ikooni austamise paika oli oodata tavalisest suuremat palverändurite voolu. Ka linnast

oodati hulgaliselt rahvast. Seetõttu oli tarvis mõelda, kuidas varustada palvetajad peavarju ja toiduga. Tänu Eestimaa kubernereri vürst S. Šahhovskoi hoolitususele ning kaardiväe ja Peterburi sõjaväeringkonna staabiülema kindralleitnant N.I. Bobrikovi armastusväärsele kaasabile toimetati kohale hospidali- ja sõjaväetelgid. Vürst Aleksei Aleksandrovi Širinski-Šihmatovi, Mihhail Nikolajevitš Haruzini* ja Grigori Grigorjeviti

* Haruzin, Mihhail (1860–1888) — rikkast kaupmeheperekonnast pärit vene etnograaf, ajaloolane ja jurist. Teenis 1887. aasta suvest eriülesannetes ametnikuna Eestimaa kubernereri juures. Siin uuris piirkonna ajalugu ja etnograafiat, põlisrah-

Issejevi juhtimisel püstitasid Tallinna linnast koos nendega saabunud sõdurid need kolm päeva varem Jumalasünnita- ja mäe keskmisele astangule, Pühtitsa kirikust kõrgemale. Tallinna kaupmehed Makušev ja Bratõnkin toimetasid pidustuste tarbeks tasuta kohale raudvoodid ühes nende juurde kuuluvate voodikottide, patjade, voodipesu ja tekkidega. Balti raudtee juhatus kindlustas kõikide nende tarvete tasuta veo. Lõpuks kutsuti Narvast kohale ka puhvetipidaja Voronin. Nõnda muudeti see inimtühi maanurk pidustuste ajaks ühiste jõupingutuste tulemusel kultuurseks paigaks. Mäeastangule olid nägusalt paigutatud valged telgid, kus said koha kõik need külalised, kes olid oma tulekust varem teada andnud; mäejalamile preestrimaja kõrvale löödi üles suur telk, kus paiknesid söökla ja puhvet. Mäeküljel seisis aga spetsiaalselt selleks pühaks kohale saabunud tee- ja präänikumüüjate ning toidukaupmeeste varjualused.

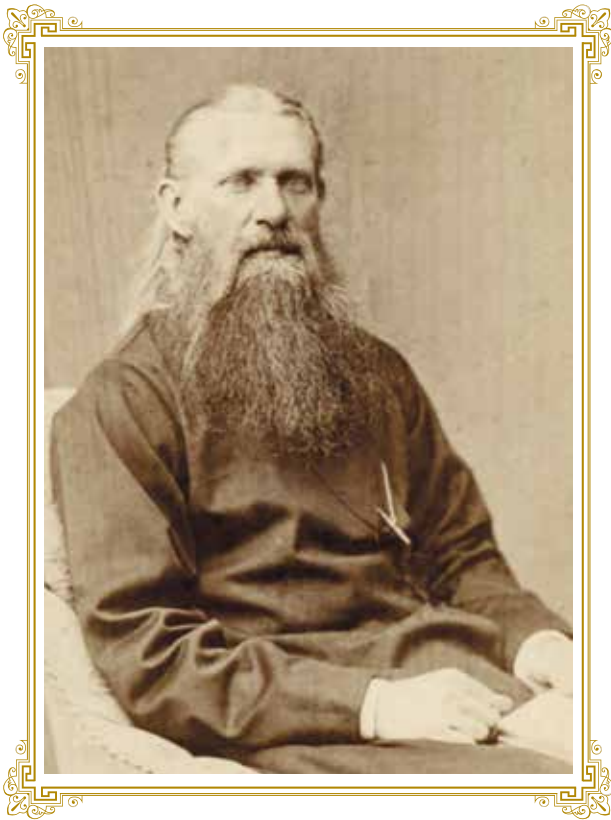

*Vene etnograaf ja ajaloolane
Mihhail Haruzin*

va olustikku ja vaimset kultuuri ning tegeles arhiivandmete kogumisega, mida avaldas tema enda toimetatavas „Eestimaa Kuberangu Teatajas“. Ta uuris põhjalikult ka kohaliku aadl-konna „õiguste ja privileegide“ küsimust ning andis olulise panuse Baltimaa õigeusu ajaloo tundmaõppimisse. Suri ootamatult 25. septembril 1888 tüüfusesse.

*Eestimaa praost, ülempreester
Simeon Popov*

Pühapäeval, 14. augustil, pärast Liturgia lõppu, umbes kella 11 paiku hommikul hakkasid saabuma palvetajad Tallinnast, Peterburist, Narvast, Rakverest, Jamburgist ja mujalt. Teiste saabujate hulgas olid ka salanõunik* Jevreinov kui Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esindaja, professor P. A. Viskovtov Tartust, kindralmajor Akvilander, Eestimaa Palati juhataja N. N. Nossov, Eestimaa kubermanguvalitsuse nõunikud A. P. Rogovitš ja vürst A. A. Širinski-Šihatov, Eestimaa

kubermangu sandarmivalitsuse ülem polkovnik von Merklin, polkovnik Smolski, Eestimaa kubermangu prokuröri ametikohustuste täitja N. I. Antonov, Eestimaa kubeneri eriülesannetes ametnikud P. P. Šaverdov, M. N. Haruzin, härrased G. G. Issejev, A. K. Verigin, tervishoiuinspektor N. N. Garlitsõn, Tallinna üksiktsensor J. J. Truusmann, rittmeister S. N. Safonov, ajalehe „Revalsche Zeitung“ toimetaja C. F. Mickwitz, hr. Tšernov, Alutaguse haagikohtuniku ametikohustuste täitja parun von Schilling ja paljud teised.

* Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 3. klassi tsiviilteenistuse ametiaste.

Keskpäevaks saabusid Jõhvi raudteejaamast Jumalasünnitaja mäele Eestimaa kuberner vürst S. V. Šahhovskoi ühes abikaasa vürstinna J. D. Šahhovskajaga, ning lõpuks ka Riia ja Miitavi piiskop, kõrgestipühitsetud Arseni kohaliku praosti, ülempreester S. J. Popovi*, [Riia] ülempreester F. Varnitski, preester K. A. Tiisiku, V. S. Bežanitski** ning ülemja alamdiakoni saatel. Kohe pärast saabumist, pannud Pühtitsa kirikus teenistusrõivad selga, väljus Valitseja ristikäiguga kirikust vastu sellele ristikäigule, mis oli saabumas eesotsas Jumalaema Unumise

Vürst Aleksei Širinski-Šihmatov

* Popov, Simeon (1823–1909) — õigeusu preester, pedagoog-usuõpetaja, tõlk, ajakirja toimetaja. Sündis Pihkva kubermangus köster Joann Popovi peres, lõpetas Pihva Vaimuliku Seminari 1845. Pühitseti preestriks 1848, ülempreester al. 1875. 1908 sai tsaar Nikolai II ettepanekul mitra kandmise õiguse. Kauaaegnae Tallinna Issanda Muutmise peakiriku esipreester (1875–1900), Tallinna Neeva Aleksandri katedraali esimene esipreester (1900–1909). Eestimaa praost 1875–1909. Oli üks Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna asutajaist (1887).

** Kuna preester Stefan Bežanitskil oli kolm samade initsiaalidega poega — Viktor, Vladimir ja Vassili, siis pole selge, keda antud juhul täpselt on mõeldud. Tõenäoliselt saabus Pühtitsa templipühale isa Viktor Bežanitski, kes teenis tollal Rakveres.

*Vene
religioosne
filosoof,
ajaloolane,
poeet
ja publitsist
Aleksi
Homjakov*

imettegeva ikooniga Vasknarva külast. Sujuvalt tõusis ristikäik Pühtitsa kiriku juurest Jumalasünnitaja mäkke. Keskpäevase päikese eredates kiirtes hiilgasid ja sätendasid ristid, kirikulipud ja ikoonid ning helkisid ülemhinge karjase ja teiste vaimulike brokaatrüüd. Kohe nende järel tulid Eestimaa kuberner, ametiisikud ja muud pidustustele saabunud palvetajad, ning lõpuks mitmevärvilistes pidurõivastes talupoegade tihe summ. Samal ajal tõusis teiselt poolt Jumalasünnitaja mäk-

ke Vasknarva ristikäik, mille ees kanti pidulikult Pühtitsa Jumalaema imettegevast ikooni, saatjaks Vasknarva preester, vanake A. J. Kedrov ja tuhanded talupojad, kellest osa oli tulnud Vasknarvast, osa aga ühinenud ristikäiguga teel. Kõrgendikul toimus kahe ristikäigu kohtumine. Astunud ikooni juurde, langes Valitseja selle ees põrnu ning kummardas sellel kujutatud Jumalaema. Suitsutanud seejärel viirukit, tõstis ta Tallinna katedraali ja Vasknarva koguduse ühendkoori laulu saatel ikooni tuhandepealise rahvahulga kohale ning õnnistas kõiki ristimärgiga. Rahvas vajus hardalt põlvili, tegi ristitähete ette ning palvetas. Mõlemad ristikäigud, nii ikooni saatjad kui ka selle vastuvõtjad, sulasid üheks paljutuhandeliseks hulgaks, mis seejärel tulvas kirikulippude ja ikoonide järel Pühtitsa kiriku suunas. Otse pühakojas ees avaral mäenõlval rongkäik peatus, ikoonid ja kirikulipud rivistusid poolringis üles ning ülemhinge karjane koos vaimulikkonnaga pidas Taevasele Valitsejannale põlvitades palveteenistuse. Pärast palveteenistuse lõp-

pu siirdus ristikäik kirikusse ning rahvas, jätnud ikoonid pühakotta, sättis end kuni koguõise jumalateenistuseni puhkama.

Pühtitsa kirik on niisuguse rahvamassi jaoks liiga väike. See ei oleks suutnud mahutada ka kümnendikku palvetajaist. Seetõttu teenis kõrgestipühitsetu koguõist jumalateenistust osaliselt pühakojas, osaliselt aga väljas kiriku trepil, ilmutatud Jumalaema ikooni ees. Kui loeti akafistit, süütasid kõik palvetajad vahaküünlad ning kogu mäekülj täitus tuhandetest tulukestest. On võimatu edasi anda jõulist muljet, mida avaldas see kogu oma alandlikus lihtsuses grandioosne vaatepilt. Tulised olid palverändurite palved: aeg-ajalt oleks nagu kogu see hulk kuuldavale toonud mingi palveohke.

Nüüd slaavlaste palve nii valjusti kõlas

ju sajandeid tuntud meloodiate jõul.

Üll püha Kyrillose sädelev rõivas,

me piiskop seal rahva eel käis.

Ning usklike ookean hetkega hõivas

mäekülje, kus õhk oli viirukit täis.

Ja ülistust lauldes me ääremaa peale

kutsus Jumala halastust vaimulikkond ...

(A. S. Homjakovi luuletus)

Kõikidele, kes viibisid sellel imelisel koguõisel jumalateenistusel, jääb see kogu eluks meelde ...

Palvetajate hulk, mis Pühtitsa pidupäeva eelõhtul lakkamatult kasvas, oli 15. augusti hommikuks tõusnud üheksa tuhande inimeseni. Nii suureks hindas seda tohutute rahvakogunemistega harjunud sõjaväelaste pilk. Soovides anda eranditult kõigile pidulistele

võimaluse kuulata Jumalikku Liturgiat, pidas kõrgestipühitsetud Arseni teenistust, nii palju kui kirikuri-
tuaalid seda võimaldasid, väljaspool pühakoda. Teda
rõivastati väljas, preestrid ja diakonid lausused ektee-
niaid ja mõningaid palvehüüdeid kiriku trepilt ning ka
enne palveteenistust kõlanud jutluse ütles kõrgestipü-
hitsetu väljas ühelt kõrgendikult. Samuti viidi pärast
Liturgiat peetav palveteenistus läbi õues kiriku ukse
ees. Rahvas oli hõivanud kogu mäekülje, nii et igaüks
võis kas või osaliselt jumalateenistust jälgida. Tohu-
tule rahvahulgale vaatamata valitses eeskujulik kord.
Talupojad olid endi hulgast ise välja valinud need, kes
hoolitsesid vaikuse ja korra eest. Liturgial autasustas
kõrgestipühitsetud Arseni Pühtitsa preestrit puusaeh-
tega ning pühitses preestriks Jõhvi haigemaja koduki-
rikusse Tallinna peakiriku diakoni Mihhail Sokolovi*.
Valitseja jagas omaenda käega Pühasid Ande ligi ka-
heksakümnele väikelapsele, keda emad tema juurde
toid. Pärast Liturgia äralaskmise sõnu lausus kõrgesti-
pühitsetu avatud kõrgendikult järgmise jutluse:

„Ühes kirikulaulus, mida Jumalaema Unumise
pühal lauldakse teistest sagedamini ja mis väljendab
kogu selle püha tähtsust, on öeldud: *Pärast surma*

* Sokolov, Mihhail (1831–1896) — õigeusu preester. Sündis köster Varfolomei Sokolovi peres, õppis Peterburi Peeter-Pauli maakonnakoolis, Selenetsi Kolmainu kloostris 1851–1852. Pühitseti diakoniks 1878, teenis kümme aastat Tallinna Issanda Muutmise peakirikus. Preestrina teenis üheaegselt nii Jõhvi Jumalailumise kirikus kui ka vürstinna J. Šahhovskaja kodukirikus (1888–1890), seejärel aga kuni elu lõpuni Piirissaare Peetruse ja Pauluse kirikus.

ei jätnud Sa mitte seda maailma maha, oh Jumalasünnitaja! See tähendab, et Kõigepüham Neitsi ei jätnud ka pärast oma surma maailma ja maailmas elavaid inimesi ilma oma eestkostest ja palvetest Issanda Jumala ees. Ja see on tõesti nõnda!

Kõigepüham Jumalasünnitaja ilmus kolmandal päeval pärast oma surma apostlitele ja ütles neile: *Ma olen teiega aegade lõpuni!*. See ilmutus leidis aset nõnda: Jumalaema surma ja matmise juures viibisid kõik apostlid peale Toomase. Kolmandal päeval pärast Jumalaema uinumist, kui Ta oli juba maetud, saabus kohale ka apostel Toomas; ta nuttis kibedasti, et talle polnud langenud osaks saada Kõigepühama Neitsi õnnistust enne Tema lahkumist. Et teda lohutada, avasid apostlid hauakoopa, kuid ei leidnud sellest enam Tema kõigepuhtamat ihu. Samamoodi, nagu Issand Jeesus Kristus oli ise kolmandal päeval hauast üles tõusnud ja neljakümndal päeval pärast ülestõusmist ihuga taevasse läinud, võttis Ta enda juurde taevasse ka oma Ema kõigepuhtama ihu. Kui apostlid ei näinud hauas Jumalaema ihu, haaras neid õudus: nad mõtlesid, et ristiusu vaenlased on selle röövunud. Ent sama päeva õhtul, kui nad olid istunud einet võtma, ilmus inglitest ümbritsetud Jumalaema neile õhus ja ütles: *Rõõmustage! Ma olen teiega aegade lõpuni!* Nemad aga hüüdsid talle vaimustuses: *Aita meid, Kõigepüham Jumalasünnitaja!*

Oma lubaduse viis Kõigepüham Jumalasünnitaja tõepoolest täide: Ta mitte üksnes ei viibinud nähtamatul kombel alati nendega, vaid viibib ja jääbki viibi- ma kõikide Kristuse Kiriku usklikega. Sellest annavad

tunnistused Tema arvutud ilmumised pühakutele ja Tema armuküllase väe ilmutamine mitmete Tema imettegevateks kutsutavate ikoonide kaudu loendamatutele usklিকে.

Tõepoolest, kui jälgida läbi kristliku Kiriku ajaloo kõiki Jumalaema armuküllaseid ilmumisi, siis me näeme, et nende ilmumiste poolest on erakordselt rikas just Ida Õigeusu Kirik ja selle tütar — meie Vene Õigeusu Kirik. Võimatu on üles lugeda kõiki neid ilmutusi, ütleme vaid, et väga paljud sündmused nii Ida Kirikus kui ka meil, Venemaal, on toimunud Jumalaema armuküllasel kaitsel ja tema õnnistuse ja abiga. Nõnda on tema, Üliõnnistatu, korduvalt päästnud ohust ja vaenlase pealetulemisest õigeusklikke idamaid ja ka meie isamaad. Aga kui palju on tema imettegevaid ikooni nii idamaades kui ka meil: idamaades Jeruusalemma, Athose, Blacherna ja paljud teised ikoonid, meil aga Kaasani, Smolenski, Ibeeria, Tihvini, Ahtõri ja paljud teised. Need ikoonid on puistatud üle kogu õigeuskliku ristiusumaailma, nõnda et terve õigeusumaailm asub Jumalaema armuküllase kaitse all; nende ikoonide juurde voolab kokku loendamatu hulk usklিকে, kes saavad sel viisil armurohket abi.

Kas mitte sellest ei anna tunnistust ka käesolev püha, ning see usklিকে arvukas hulk, ning see püha paik, ning see Jumalaema Unumise ilmutatud ikoon — käesoleva pidustuse peasüüdlane?.. Jah, kas me ei või seda palvetajate tohutut hulka vaadates öelda, et *pärast surma ei jätnud Sa mitte seda maailma maha, oh Jumalasiininitaja*. Tema, Kõigeheldem, on valinud selle mäe oma

erilise kohaloleku paigaks; Ta on pühitsenud selle paiga, olles ilmutanud siin ikooni oma Unumise auks; Ta kogub igal aastal sel päeval usklikud kokku sellesse pühasse paika. Ka täna on Ta neid kogunud niisuguse tohutu hulga. Tõepoolest ei ole Ta ka *pärast surma maailma maha jätnud*, ilmutades oma rikkaid armuande kõikidele, kes usuvad tões Kristuse Kirikusse ja palves Tema poole pöörduvad.

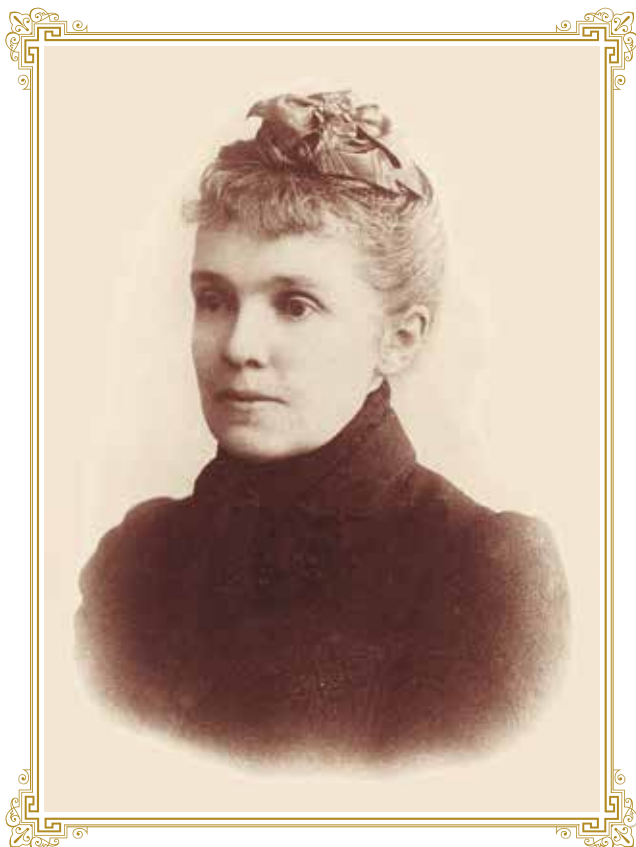
Õigeusklikud kristlased, astugem siis kõikidel oma teedel palves usu ja armastusega kristlaste Eeskostja, Issanda Ema ette. Tema, Kõigearmulisem, kuuleb meie palveid ja täidab meie palumisi, kui me vaid ise oleksime väärt Tema armulikkust. Seejuures pidagem meeles, õigeusklikud, et Kõigepüham Jumalasünnitaja aitab ainult neid inimesi, kelle usk on sügav, kes elavad vaga ja vooruslikku, kainet ja töökat elu.

Palvetagem siis, vennad, sel tänasel päeval iseäranis Kõigepühama Jumalasünnitaja poole, et Ta ei jätaks oma kohalolekust ilma seda paika, mille peal me seisame — seda Püha mäe, kus Ta laskis ilmuda oma pühal ikoonil. Palugem siis Jumalaema, et õigeusk leiaks siinmail kinnitust, et selle kiired leviksid sellest pühast paigast nagu keskpunktist üle kogu Eestimaa ning et see mägi ise saaks ehitud suursuguse ja kauni jumalakojaga, mis pole tehtud mitte puust, vaid tugevast kivist, ning et sellele mäele kui Jumalaema erilise kohaloleku paika tuleksid usklikud kokku mitte ainult üks kord aastas, vaid palju kordi tooma oma lakkamatuid palveid Kõigepühama Jumalasünnitaja ette, ja et nad siit levitaksid Kristuse õige usu valgust üle kogu Baltimaa kuni meie isamaa piirideni. Aamen.“

Pärast ülemhingeekarjase jutlust algas palveteenistus Kõigepühamale Jumalasünnitajale, võeti ikoonid ja siirduti ristikäigus eluandvale allikale, kus toimetati veepühitsust. Pärast veepühitsust tõusis ristikäik jälle Jumalasünnitaja mäkke ning siirdus kiriku juurde. Lai võimas rahvameri näis kärmesti kandvat oma lainetel Jumalasünnitaja imettegevat ikooni, piiskop Arsenit ja vaimulikkonda. Ristikäik ei sisenenud kirikusse, vaid tegi ringi ümber selle ning suundus siis lähedalasuvate haudade poole, kuhu olid maetud vene sõjamehed, võib-olla koguni Neeva Aleksandri ja Joann Groznõi kaasvõitlejad. Siin pidas ülemhingeekarjane koos vaimulikkonnaga surnumälestusteenistuse. Pärast seda jagati rahvale tuhandeid spetsiaalselt selleks päevaks valmistatud metallist ikoonikesi Jumalaema Uinumise kujutisega ühel pool ning kirjaga „EESTIMAA KUBERMAN-GU PÜHTITSA JUMALASÜNNITAJA MÄGI, 15. AUGUSTIL 1888“ teisel pool. Samas jaotati laiali ka tuhandeid eksemplare vaimulikke brošüüre ja lehekese vene ning eesti keeles.

Umbes kella nelja paiku pärast lõunat läks Pühtitsa Jumalaema ikoon ristikäigul taas teele Vasknarva poole. Kõrgestipühitsetud Arseni saatis seda samuti ristikäigus kuni kohani, kus eelmisel päeval oli toimunud ikooniga kohutamine. Pühtitsa kirikust kuni selle paigani kandsid ikooni vürst S. Šahhovskoi ja vürstinna J. Šahhovskaja*. Hüvastiätuks tõstis kõrgestipühitsetud Arseni imettegeva ikooni kõrgele üles ning tegi sellega iga nelja ilmakaare poole ristimärgi, seejärel andis selle üle Vasknarva preestrile isa A. Kedrovile, langes selle ette põrmu ning, olles seda suudelnud, õnnistas Vasknarva ristikäiku tagasiteele.

Vürstinna Jelizaveta Šahhovskaja

* Vürstinna Jelizaveta Šahhovskaja, sündinud krahvinna Miljutina (1844–1939) oli keiser Aleksander II sõjaministri ja lähima kaastöölise, vene armee silmapaistva reformija, õpetlase ja kirjaniku krahv Dmitri Miljutini (1816–1912) vanem tütar. Baltimaa Õigeusu Vennasteltsi Jõhvi osakonna asutamisel 1887. aastal sai vürstinna selle alaliseks esinaiseks, olles ka üks Pühtitsa kloostri asutajaid ning selle heategevusasutuste rajajaid. Pärast mehe surma elas kuni elu lõpuni Pühtitsa kloostris ning on maetud oma abikaasa kõrvale.

Enamik palvetajaist järgnes ikoonile. Sel põhjusel algas hüvastijätt ülemhinge karjasega. Valitseja õnnistas kõiki, nad viskusid tema jalge ette, kummardasid tema ees maani, paljud nutsid, naised suudlesid tema jalajälgi maapinnal. Ülemhinge karjase ja rahva vahele oli sünenud ööpäevases ühispalves viibimise ajal tihe vaimulik side ning vastastikune armastus. Kogu kõrgestipühitsetud Arseni südamliku kõne, lihtsuse ja mõistetavuse võlu väljendus korraga nii kindlalt ja reljeefselt sel mälestusväärsel hüvastijätuhetkel Pühtitsa vaimuliku karjaga ...

Pärast ristikäigu teesaatmist tegid mõned pooleusulise luterlased, olles tagant õhutatud luterlastest fanaatikute poolt, oma häbematusse ja jultumusega nõutuks kõik õigeusklikud ja iseäranis kubernerihärara. Neid oli ligikaudu viisteist inimest. Algul pöördusid nad kõrgestipühitsetu poole palvekirjaga lubada neil valmis ehitada Jumalasünnitaja mäele luteri kirik. Kõrgestipühitsetu, nagu ongi sünnis õigeusu hingekarjasele, veenis neid lahkelt hülgama taolisi mõtteid kui äärmiselt ebakohaseid, jultunud ja vaenulikke õigeusu Pühapaiga ja selle elanike, õigeusklike suhtes. Talupoegade taotlusest kanti ka kuberneri ette. Ta ei hakanud neid isegi üle kuulama, vaid ütles ainult. „Kas te siis ei näe, kui palju on siia kokku sõitnud õigeusklikku rahvast oma Pühadust austama, aga teie, mingi käputäis mõistmatuid fanaatikuid, julgete solvata seda maailma taoliste jultunud ja ninakate palvetega. Välja! ... kõik laiali ajada!..“ ja ainsa hetkega, nii et keegi ei jõudnud märgatagi,

olid nad kadunud ... Tõesti oli Vaim pannud Tema Hiilguse suhu need sõnad kui kõikide seal viibivate õigeusklike, nagu ka arukamate luterlaste sügavate tunnete väljenduse. Vaevalt võib praegusel ajal leida kohalike hulgast rohkem kui neidsamu viiteteist, kes oleksid püüdnud ellu viia Dieckhoffi ja pastorite jultunud ideed ehitada Jumalasünnitaja mäele luteri kirik; vastupidi, paljud neavad seda, kuna see pole ehitatud, nagu räägitakse, mitte mõisnike ja talupoegade vabatahtlike annetuste eest, vaid viimaste sunniviisilise teotöö korras. Ja pealegi, nagu hiljem selgus, ei volitanud teised talupojad nimetatud viiteteist hoopiski mitte kiriku eest paluma, vaid kõnelema oma lahkkelidest mõisnikega maa pärast ja ülemäärastest maksudest.

Nii käesoleva tempelipüha pidustustel üldse kui ka viimasel episoodil iseäranis oli tohutu tähendus õigeusu ja Pühtitsa õigeusklike jaoks. Need kainestasid kohalikku teiseusulist elanikkonda nagu suplus külmas vees suvisel ajal värskendab inimest. Kummalisel kombel ei teinud kubernerihärra

*Mihhail
Haruzini
brošüür*

võimukas käsk, mis oli antud sügava veendumusega, luterlasi tigidaks, vaid vastupidi — see vaigistas neid rohkem kui mistahes õigeusu hingekarjaste, eelkõige ülemhingekarjase lahked sõnad ning sundis asjade seisu kainelt suhtuma, jätma sinnapaika igasugused plaanid kiriku valmisehitamisest Jumalasünnitaja mäele ja suhtuma austusega õigeusku ning õigeusu Pühadusse.

*Narva
raudteejaam.
XIX sajand*

Mõni tund hiljem jäi Pühtitsa kant jälle pikaks ajaks inimtühjaks: sõitsid ära kõrgestipühitsetud Arseni, vürst ja vürstinna Šahhovskoid, lahkusid külalised, kes Peterburisse, kes Tallinna, Narva, Rakverre, Tartusse või Jamburgi; mööda külasid ja asulaid hajusid laiali need, kes olid veel alles jää-

nud sellest tohutust palvetajate hulgast; Jumalasün-
nitaja mäelt kadusid valged telgid ja varikatused.
Taas algas argielu oma murede, vintsutuste, rah-
meldamise ja tühja-tähjaga. Kuid rõõmus lohutus
oli jäänud hinge igäühele, kes oli sel korral Pühtitsa
templipühal viibinud.

Selle aasta oktoobrikuus innustasid Illuka mõisas *Kogudus*
elavad ja värskelt õigeusuga liitunud Dionissi Pukk ja
Andrei Tikka kõiki selle mõisa popsitalunikke, kokku
viiteteist perekonda, õigeusku astuma. Ent hakkas
puhuma mingi vastutuul ja muutis enamiku mõtted,
ning neist, kes olid ilmutanud kavatsust õigeusuga
ühineda, viis oma soovi novembri algul ellu vaid kuus
perekonda, mis koosnesid kahekümne ühest hingest,
neist 13 mees- ja 8 naissoost. Oktoobrikuus ühendas
vastpühitsetud Jõhvi haigemaja kodukiriku preester isa
Mihhail Sokolov Jõhvi lähedal õigeusuga üheksateist
inimest, 8 meest ja 11 naist. Peale selle toimusid veel
mõningad üksikiirdumised. Selle aasta jooksul sündis
5 poiss- ja 8 türlast, kokku 13 inimest. Suri üks mees
ja kaks naist. Abiellumisi oli kolm, millest üks oli se-
gaabielu, laulatatud isikuid aga kokku kuus. Seega oli
pihiraamatute järgi aasta lõpuks koguduseliikmeid
152 mees- ja 136 naissoost isikut, kokku 288 mõlemast
soost inimest.

Sellesama 1888. aasta Eelija-päeval, 20. juulil, avas *Haigemaja ja selle*
Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakond Jõhvi *juurde kuuluva*
alevikus seal oleva vennasteseltsi kooli juures kaup- *apteegi avamine*
mees Abel Rubenilt üüritud majas ambulatoorse hai-

gemaja ühes selle juurde kuuluva tasuta apteegiga. 20. juulil saabusid kohale Kostroma nunnakloostri ema Ljubov — velsker, kaks halastajaõde ja kaks õpilast. Samal päeval pühitses Pühtitsa preester, kes teenis Jõhvi kodukirikus kuni selle oma preestri isa Mihhail Sokolovi ametisseasumiseni (15. augustil), pärast Liturgiat haigemaja ja piserdas pühitsetud veega üle olemasolevad medikamendid. Haigemaja pühitsemisele võttis heaks saabuda ka vennasteseltsi Jõhvi osakonna esinaine, kubernerihärra abikaasa vürstinna J.D. Šahhovskaja. Pärast seda, kui esinaine oli haigemaja avanud, alustaski too haigete vastuvõtu ja läbi vaatusega oma Jumalale meelepärast tegevust, võttes iga nädal kaks korda haigeid vastu ja andes neile oma apteegist tasuta ravimeid. Haigete vastuvõtuks sõidavad kohale ka Tallinna tohtrid.

*Jõhvi koolimaja
ehitamine*

Kuna Rubenilt 600 rubla eest aastast üüritud ruumid olid üpris ebapiisavad, et mahutada nendesse kirik, kool, haigla ühes apteegiga, preester, köster ja õed, tekkis Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonnal mõte ehitada koolimaja tarbeks oma maja. Selleks rentis ta Jõhvi mõisa omanikult parun Girard de Soucantonilt* kaks tiinu heinamaad 50 aastaks 2-rublase aastatasu eest. Kõik tööd materjali ja tööliste hankimisel ning majaehitusel arhitekt Nymani** projekti järgi usaldas vennasteseltsi

* Johann Karl Moritz (Maurice) Girard de Soucanton (1846–1898) — Jõhvi mõisa omanik, kelle ajal rajati mõisale suursugune historitsistlik peahoone (1871–73).

** Konstantin Rikhard Nyman (1854–pärast 1917) — baltisaksa päritolu tsiviilehitusinsener ja arhitekt. 1889. aas-

osakond samale Narva kaupmehele K. Naborile, kes oli remontinud ka Pühtitsa kiriku. 1. augustiks oli maatükk ehituseks juba välja valitud, planeering tehtud, töö alustuseks vajalik materjal kohale veetud ja vundament toetatud. Samal päeval pärast Jumalikku Liturgiat Jõhvi kirikus, mida teenis Pühtitsa preester, pani Eestimaa praost, ülempreester S. Popov vennasteseltsi Jõhvi osakonna esinaine J. D. Šahovskaja juuresolekul uuele koolimajale nurgakivi. Tänu hr. Nabori hoolsale visadusele edenes Jõhvi koolimaja ehitus nii jõudsasti, et kolme kuu

Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esimees Mihhail Galkin-Vrasski

pärast, novembri algul, oli kahekorruseline maja sissekolimiseks ja õppetöö alguseks täiesti valmis. Koolimaja pühitsemine ja kooli avamine määrati 15. novembrile. Koolimaja pühitsemisele olid saanud kuberneri herra koos abikaasaga, Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esimees, salanõunik Mihhail Nikolajevitš Galkin-Vrasski, paljud nimekad isikud Tallinnast ja Peterburist ning hulgaliselt lihtrahvast. Vaimulikest isikuist saabusid

tast oli nooremarhitekt Eestimaa kubermanguvalitsuse ehitusosakonnas, kus aastatel 1886-1892 tegeles põhiliselt kiriku- ja koolihoonete projekteerimisega. Hiljem töötas Peterburis.

Eestimaa praost, ülempreester S. Popov, Tallinna peakiriku preester K. Tiisik, Rakvere kiriku esipreester V. Bežanitsi ja Pühtitsa kiriku esipreester J. Johanson. Pärast jumalikku Liturgiat, mida teenisid koos isa praost ja Pühtitsa ning Jõhvi kiriku esipreester, pidas Pühtitsa preester kirikus jutluse ning vastavatud koolimaja pühitseti korra kohaselt. Enne pühitsust pidas koolimajas kõne isa K. Tiisik, pärast aga isa V. Bežanitski. Pühitsemise järgselt kirjutas selle õpetaja Karp Petrovitš Paul üles ja võttis kooli vastu seal õppida soovijaid: neid sai kokku üle 70 mõlemast soost lapse, vaatamata sellele, et õppetöö algus hilines mõneti võrreldes õppetöö algusega teistes koolides, kust osa soovijaid siia üle tulid. Laste õpetamisega tegelevad endiselt õpetaja K. Paul ja õpetajanna Kalvdia Ivanovna Tsvetkova.

Pärast kooli pühitsemist õnnestus Jõhvist seitsme versta kaugusel Kukruse mõisas elavate popside esindajail pääseda kubernerihärra jutule. Neil, kokku neliteistkümmel perel, oli soov ühineda püha Õigeusu Kirikuga ning nad olid juba oktoobrikuus saatnud volitatud isikud Pühtitsa preestri juurde palvega rahuldada nende südamesoov. Pühtitsa preester oli tookord keeldunud otsekohe nende soovi täitmast ning soovitanud neil seda tähtsat sammu, mida nad astuda tahavad, veel kord kaaluda. Nüüd palusid nad kubernerihärralt sedasama: lubada tulla neil luteriusust üle õigeusku ja kaitsta neid sedakorda kirikuõpetaja ja mõisniku viha eest, kuna nad kartsid, et mõisnik tõstab nad tingimata nende popsikohtadelt ja nende oma kulul ehitatud majadest välja ning jätab nad koos perega lageda taeva alla. Kubernerihärra teatas neile, et kui nad ühinevad

Õigeusu Kirikuga, siis saavad nad teistega võrdselt osa seaduse kaitsest ja tema erilisest tähelepanust nende vajaduste suhtes, kuid et tal ei ole vahendeid kaitsmaks neid mõisnike võimaliku vaenutegevuse vastu, kui nad ühinevad vaid mõne perega, mis teeb kokku vahest 50 inimest; teine asi oleks, kui nad ühineksid koos 500–1000 või enama hingega — siis võiksid nad olla kindlad, et Õigeusu Kirikuga liitumise eest ei tohi keegi neid välja tõsta, kuna valitsus ei tohi lubada vaesuse ja viletsuse levimist kubermangus. See teade ei jahutanud siiski nende püüdu õigeusu poole ning nad ei muutnud oma kavatsust. Kuid nende soovile ei olnud antud sel aastal täide minna, kuna Pühtitisa preester, kellel nad olid palunud võtta end püha Õigeusu Kiriku rüppe, olles kogu suve hõivatud oma kiriku remondi ja pidevate väsitavate sõitudega Alajõe kirikusse seoses sealse preestri isa Georgi Znamenski* surmaga ning kirikuteenistuste pidamisega Jõhvi kodukirikus, mur-

* Znamenski, Georgi (surn. 1888) — õigeusu preester. Lõpetas Pihkva Vaimuliku Seminari. Preestriks pühitsemise aeg ei ole teada. Teenis Alajõe Jumalaema Sündimise kirikus (1884–1888).

dis oma tervise, haigestus raskesti ning jäi detsembri
algul voodisse, millest armuline Issand ta alles järgmi-
se, 1889. aasta veebruarikuu algul üles tõstis.

1889

Kogudus

Vastühinenute tagakiusamised

Arhiiv

Templipüha

20. november 1889

Keiserlik tänuavaldus

16. veebruaril 1889 siirdus Kukruse mõisa 14 perekonda (kokku 62 hinge) luterlusest õigeusku, mille eest võimukandjad neid julmalt taga kiusasid. Kukruse, seejärel aga ka Illuka mõisavalitsus jättis nad ilma rendimaast, andes käsu „välja kolida ... nende endi kulul ehitatud majadest“.

„Osa siinseid õigeusklikke,“ teatab kroonikakirjutaja, „läks laiali, kes kuhu; teine osa, nagu ka vastühinenud, jäi aga oma kohale ning palus kubeneri kaitset. Asi anti kohtulikule uurimisele, kuid käesoleva aasta lõpuks pole otsust veel järgnenud ja Issand teab, kas vastühinenud säilitavad oma koha või tuleb neil jääda ilma peavarjuta ning minna mööda ilma kerjama.“

Jumalaema Uinumise pühad valmistasid jällegi kõikidele suurimat vaimulikku rõõmu. Tegusate ettevalmistuste tulemusel kerkis templipühaks Jumalasuunitaja mäel keskmisele astangule terve linnak kolmekümne valge telgi, laternapostide ja liivatatud teeradadega.

20. november 1889 oli tähelepanuväärne suure sündmuse poolest Eestimaa kubermangu ajaloos. Sellest päevast hakkas kehtima kohtureform, Tallinnas avati ringkonnakohus, mis asendas mõisakohtuid, ning õigusemõistmises hakkas valitsema keiser Aleksander III kingitud „võrdne, erapooletu, kiire, õiglane ja armulik kohtupidamine“.

Kohalik elanikkond tähistas väärikalt seda päeva, mille mälestuseks tellisid Pühtitsa koguduse liikmed Neeva püha õigeusulise vürst Aleksandri ikooni ühes „vastavasisulise kirjaga“, mis saabus Pühtitsasse Kristuse Sündimise pühaks ning pühitseti pärast koguõist jumalateenistust rohkearvuliste palvetajate juuresolekul.

June 1889.

Шестнадцатого Февраля сего 1889 года
исполнилось, наконец, пламенное желание *Султанов*
и, проживавших в 4 ми. Курьеров: они со мною
присоединены из Уголеранства в 4 об. православ
ной восточной раскольничьей Церкви в число
четырнадцати семейств, оставшихся из 62
Душ, из числа 34 часового учебного поля
и 28 часовых военного поля. Присоединение
через св. таинства шестнадцатого совер
шено в Губернском Свидетельстве от пол
номощных: Александром Макаром в
Руркерском Волостном Правлении. Тот
краткое оглашение и совершено св. таинств
продолжалось от первого часа дня до шест
наоль вечера, на новоприсоединенных воз
можным по обычаям крестился в знак вос
соединения и в св. православной Церкви
и введены или на сев. сестра ия Приемов.
Через два недели, на второй неделе в
снего таета, 5го Марта, они явившись
в Губернскую Церковь в первом разе приоб
щения свидет. таинств Макара и Влад. При
емов. На кануне означенного дня,
после научения о св. таинствах Уголеров,
они вторично исповяданы и после сего они
готовившись к Св. Причастию явились на
восточном языке акафиста Сладчайшему
Иисусу и слушанием восточного богослужения на
славянском языке. Поутру, после совер
шения утрени и чтения правил по светому

Selle aasta 16. veebruaril täitus lõpuks Kukruse *Kogudus* mõisa popside palav soov: sel päeval siirdusid nad neljateistkümne perega, mis koosnes 62 hingest, kellest 34 on mees- ja 28 naissoost, luterlusest püha õigeusu hommikumaa kogumaapealse Kiriku rüppe. Ühendamise püha salvimise sakramendi kaudu viis läbi Pühtitsa preester koos köstri Aleksander Täkkeriga Kukruse vallavalitsuses. Pärast lühikest usuõpetust ja püha sakramendi toimetamist, mis kestis kella ühest päeval kuni kella kuueni õhtul, pandi vastpöördunutele kombe kohaselt kaela ristid nende püha Õigeusu Kirikuga ühendamise ja Kristuse kerge ikke enese peale võtmise märgiks.

Kahe nädala pärast, Suure Paastu teisel pühapäeval, 5. märtsil sai neile osaks Jõhvi kirikus esimest korda vastu võtta Kristuse Pühasid Ande. Tähendatud päeva eelõhtul, pärast õpetussõnu pühast pihtimise sakramendist, võeti nad teistkordselt pihile ning pärast seda valmistusid nad Pühaks Armulauaks, lugedes eesti keeles akafistit Kõigemagusamale Jeesusele ja kuulates slaavikeelset koguõist jumalateenistust. Järgmisel hommikul pärast hommikuteenistust ja Jumala Armu vastuvõtmise eel ettenähtud palvekorra lugemist eesti keeles, said nad Liturgial osa Pühadest Andidest, pärast Liturgia lõppu peeti neile aga jutlus pühast sakramendist, millest nad täna esimest korda oma elus osa said, ja selle tähendusest õigeusulisele ristiniimesele ning samuti anti neile edasi Riia ja Miiitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni ülemkarjaseõnnistus, millega ta soovis neile kõiksugu hüvesid ja usus edenemist, ning jagati selle õnnistuse märgiks

Vastühinenute
tagakiusamised

ülemhingeekarjase poolt saadetud väikesed Jumala-ema, püha piiskopi ja imetegija Nikolaose ning teiste pühakute ikoone, igaühest üks igale vastühinenud perekonnale¹.

Tõepoolest läski täide Kukruse popside kartus, et võimukandjad hakkavad neid õigeusuga liitumise eest taga kiusama. Kukruse mõisavalitsus andis popsidele taluperemeestele rendile, popsidel aga käskis vabastada 23. aprilliks nende endi kulu ja kirjadega ehitatud majad. Illuka mõisavalitsus toimis täpselt samal kombel seal elavate õigeusklikega, keda koos vastliitunutega oli kokku üheksa perekonda. Nende hulgas oli ka aednik Andrei Tikka, kes oli selles mõisas ausalt teeninud üheksateist aastat. Sealjuures väljendas Illuka mõisnik soovi hävitada oma mõisas lõplikult „see õigeusuliste pesa ja kihutada nad koguni piiri taha“ (?). Osa siinseid õigeusklikke jättis oma koha sinnapaika ja läks minema, kes kuhu, teine osa, nagu ka vastühinenud, jäi aga oma kohale ning palusid kubernerit kaitset. Vürst S. Šahhovskoi võttis nad oma kaitse alla ja kuna neil kõigil oli võimalus nõuda mõisavalitsuselt hüvitist kulutatud töö eest, mida mõisavalitsus keeldus neile tasumast, siis anti asi kohtusse uurimiseks ja otsustamiseks. Millega see kõik lõpeb, pole teada, kuid käesoleva aasta lõpuks pole lõplikku otsust veel järgnenud, ning Issand ise teab, kas vastühinenud säilitavad oma koha või tuleb neil jääda ilma peavarjuta ning minna mööda ilma kerjama.

¹ Kõrgestipühitsetud Arseni kantseleist 27. veebruaril 1889 Pühtitsa preestrile tehtud ettekirjutuse nr. 66 alusel.

Narva linnavalitsus teatas oma märgukirjaga 4. maist 1889, nr. 503 Pühtitsa kirikuametile, et lahkunud Narva kaupmehelesk Anna Aleksejevna Nazarova pärandas Pühtitsa kirikule üks tuhat rubla „tema igaveseks mälestamiseks selle kapitali protsentidest,“ nagu ta oma käega on üles tähendatud. Kuid enne surma ei jõudnud kadunuke koostada seaduslikku testamenti, ning see tema viimne tahe on kirja pandud üksnes mälestamisraamatusse ega ole ühegi tunnistaja poolt kinnitatud. Narva linnavalitsus ei eraldanud lahkunu varandusest Pühtitsa kirikule pärandatud summat, kuna pärijad algatasid kohtuvaidluse varaosa seaduslikkuse üle. Tänu Eestimaa kubermanguvalitsuse vanemnõuniku Aleksei Petrovitš Rogovitši sekkumisele läks see pärandiasi Eestimaa Ülemmaakohtusse, kus asjaajamine pole veel lõppenud. Eestimaa Ülemmaakohtu advokaat Heinrich Matvejevitš Doljanski, kes tasuta seda asja ajab, loodab, et selles viimases instantsis võidab Pühtitsa kirik oma kohtuasja.

Selle aasta kirikuarhiivis on peale kirjavahetuse ülalmainitud kohtuasjas muu hulgas ka kirjavahetus piiskopkonna ametivõimudega maaomanikult Rudolf Andrejevilt vaimulikkonna korteriteks maja üürimise ja temaga kolmeks aastaks üürilepingu sõlmimise asjus, alates 1. novembrist 1888 kuni 1. novembrini 1891.

Nagu eelnevatel aastatel, nii pakkusid meie templipüha pidustused ka sel aastal suurimat lohutust, valmistasid suurimat vaimulikku rõõmu. Ülendades

Arhiiv

Templipüha

hinge ja kandes selle ilu ning ideaali valdkonda, on iga meie Õigeusu Kiriku püha, iga jumalateenistus tõeline poeesia, mis õilistab hingejõudu ja inimeste püüdlusi ning nende kombeid. Ent kui kirikupidustused on ümbritsetud ainele vastava poeetilise õhkkonnaga, siis muutub nende mõju inimesele vastupandamatuks: see valab inimhingele ülikülluses Jumala armu, mis pöörab patused õigele teele ja aitab kaasa usklikke pääsemisele. Just niisugused on olnud templipüha pidustused Pühtitsas 15. augustil möödunud aastatel, ja niisugused olid need ka tänavu.

Juba 11. augustil, neli päeva enne Jumalaema Unumise püha, algasid Jumalasünnitaja mäel tegusad ettevalmistused pühadeks. Eestimaa kubernerri vürst S. Šahhovskoi korraldusel saabusid Jumalasünnitaja mäele Eestimaa kubermanguvalitsuse nõunik vürst A. A. Širinski-Šihmatov ja Eestimaa kubernerri eriülesannetes ametnik G. G. Issejev koos töolistega ning hakkasid püstitama telke nende palvetajate majutamiseks, kes olid varem teada andnud oma soovist pidustustest osa võtta ning saada Pühtitsas viibimise ajaks peavarju. Pärast kahepäevast agarat tööd oli inimtühi Pühtitsa mägi omandanud hoopis teistsuguse ilme. Sellele oli kerkinud terve linnak: seal, kus mäe keskmisel astangul oli enne kasvanud võsa, valendas nüüd üle kolmekümne maaliliselt paikneva telgi. Nende vahele siledaks tasandatud maapinnale olid rajatud kollase liivaga üle puistatud jalgrajad, mida ääristasid valgeks värvitud kivid, paigaldatud olid mõned laternapostid ühes laternatega ning postid telgi numbri ja vajalike teeviitadega. Rajati koguni mõned lillepeenrad. Eral-

di telk oli püstitatud Jõhvi halastusõdedele, kus kaks Tallinna arsti koos nunn Varvaraga* pidustuste ajal haigeid vastu võtsid ja neile arstlikke nõuandeid jagasid. Räägitakse, et arstide nõuandeid ja tasuta jagatavaid ravimeid olevat kahe päeva jooksul tarvitanud üle kahe saja inimese. Jäärakusse lõi Narva linna puhvetipidaja Voronin püsti ühe telgi sööklaks ja teise puhvetiks, ning köögid. Viimaste juurde oli rajatud mäe pealt astmetega ja käsipuudega jalgrada. Pühapäevaks 13. augustiks olid kõik tööd tehtud, kirik väljastpoolt kaunistatud roheliste okste ja lillepärgadega, kiriku ja

* Varvara (Blohhina, 1843–1915) — Pühtitsa Jumalaema Uninumise nunnakloostri esimene iguumenja (kloostriülem), kes valitses kloostrit aastatel 1893–1897. Tema kohta vt. lähemalt: *Pühtitsa klooster ja selle eestkostja, Kroonlinna püha õiglane Joann: Kloostrikroonika. Õdede mälestused. Kloostri pühadused. Pühtitsa, 2011.*

Pidustuste ettevalmistused Pühal mäel

Lähtepää küla vahele kerkinud aga veel mõned tee ning toiduainetega kaubitsejate telgid.

14. augustil kella 11-ks hommikul saabusid Pühtis-
sasse Jõhvi jaamast Eestimaa kuberner vürst S. V. Šah-
hovskoi koos abikaasa vürstinna J. D. Šahhovskajaga,
Rakvere maakonnaülem A. K. Verigin ja Tallinna pea-
kiriku vaimulikkond: isa praost, ülempreester S. Popov,
isa K. Tiisik ja diakon isa P. Kolon* ühes peakiriku
lauljatega koorijut V. Smirnovi juhatusel. Saabus ka
Jõhvi kiriku esipreester isa Mihhail Sokolov. Koos
nendega jõudis kohale ka hulgaliselt palvetajaid Tallin-

*Jõhvis avatud
heategevusliku
haigemaja õed
palverändureid
teenindamas*

* Kolon, Paul (1864–1942) — õigeusu vaimulik. Sün-
dis Võrumaal Urvaste kihelkonnas Antsla vallas Joann
(Jaan) Koloni ja Jelisaveta (Liiso) Koloni (sünd. Grön-
berg) peres, õppis Riia Vaimulikus Koolis 1876–1880,
lõpetades seal 3 klassi, seejärel jätkas õpinguid Tar-
tu Õpetajate Seminaris 1880–1883 ja sooritas preestri

nast, Narvast, Peterburist ja mujalt. Kohe pärast nende saabumist koguneti Pühtitsa kirikus ristikäigule, mis pidi minema vastu Vasknarvast Pühtitsa Jumalaema ilmutatud ikooniga saabuvale ristikäigule. Väärikalt ja sujuvalt, Jumalaema tropari ja teiste Valitsejanna auks kõlavate pühade laulude saatel liikus meie ristikäik edasi mäkke läbi selle astangule püstitatud laagri. Teekonna kõige kõrgemal kohal, kust edasi läheb juba allamäge, peatus meie ristikäik Vasknarvast tulijaid oodates. Ilm, mis alles hommikul, pärast rohkem kui kuu aega kestnud lakkamatut sadu, oli olnud sombune,

kutseeksami Riia konsistooriumis 1895. Pühitseti diakoniks 1889, preestriks 1895, ülempreester al. 1928. Kauaegne Aruküla Püha Kolmainu (1895–1914) ja Mõniste-Ritsiku Ristija Johannese (1914–1939) kiriku preester. Kõnealusel ajal oli ta Tallinna Issanda Muutmise kiriku diakon.

Ristikäigus osalenute puhkehetk

läks lõpuks selgeks ning ere augustipäike lõi palverändurite kirjeldamatuks rõõmuks sädelema kirikulippudel, ristidel, ikoonikatetel ja vaimulike rüüdel, mängeldes tuhandetes kiirtes kuldsetel, lõikuseks küpsenud põldudel ning peegelsiledal veepinnal ning hubisedes metsade tumedal haljusel, mis ääristas imelist, vagade palvetajate hingestatud pilgule avanevat vaatepilti. Silmapiir on tunduvalt kaugemale nihkunud, silm suudab haarata ümberringi maad kuni kahekümne versta kaugusele. Igale poole on laiali puistatud talud kesk lõikust ootavaid kollendavaid viljapõlde, millesse kohati lõikuvad tumedate ribadena taliviljakülvid. Loode pool kirendavad roheline uppunud mõisahooned: ligemal Illuka, kaugemal aga Kurtna mõisa omad. Põhja pool, peaaegu mäejalamil lookleb leht- ja oksapuudest segametsas käänluline veekogu, silmapiiril aga kõrguvad kolm Vairava küngast, kus terane pilk eristab selgesti valgeid mõisahooned ja luteri kiriku torni. Lõunapoolsel vastasküljel, umbes kahekümne versta kaugusel kõrgub soode ja metsade kohal tähelepanuväärne Iisaku mäe nimeline küngas. Idas näeb silm aga üksnes lõputut sinetavat metsa, mis on lai ja hõlmamatu, nagu on lai ja hõlmamatu Emake-Venemaa ise, mida see meie pilgu eest varjab. Selle metsa kaudu käib juba ligi viiskümmend aastat igal aastal ristikäik Vasknarvast Pühtitsasse Jumalasünnitaja mäel ilmutatud Jumalaema Uinumise ikooniga. Algusaegadel ei olnud see teekond sugugi kerge ning võis koguni ohustada pühade ikoonide kandjate elu, kuna tee peale jäid läbitungimatud mädasood, jalgrada polnud aga ollagi, ning palverändurid rajasid ise endale teed palkidest, mida mööda kõnniti, olles

pühad ikoonid endale kaela sidunud ja õnnistades ennast ristimärgiga, nõnda et püha ikooni Vasknarvast Pühtitsasse kandmine kujutas endast suurt vägitegu, mida kaugeltki igaüks ei söandanud ette võtta. Vaimulikud sõitis sel ajal ringiga: Peipsi järve kallast pidi Alajõe, Iisakusse ja Mäetagusele, kust läbi Ohakvere ja Illuka saabuti juba Pühtitsasse. Tagasi mindi sama moodi. Alles paarkümmend aastat tagasi, kui otsetee Vasknarvast Pühtitsasse oli muutunud ohutumaks, hakkas vaimulikud seda mööda saatma ristikäiku ühes teiste palveränduritega. Aga Pühtitsa kirikust hakati Vasknarvast tulevat ristikäiku oma ristikäiguga vastu võtma alles 1884. aastal.

Nõnda ka nüüd ligineb mäejalamil kulgevat teed mööda Pühtitsa küla poolt tuhandepealine kirju pidurong, paljudel kompsud õlal. Ere päike mängib ristidel, tuul on löönud lehvima pühade kujutistega kirikulipud ... Kõige ees käib kuldse ristiga hallipäine, kuid ikka veel reibas vanake, Vasknarva kiriku esipreester isa Aleksei Joannovitš Kedrov ühes isa diakoni A. Loginevskiga* ... Üha selgemalt on kuulda Vasknarva kirikukoori kooskõlalist laulu Jumala ja Tema Kõigepuhtama Ema auks ... Lõpuks hakkab Jumalaema Unumise troparit harmooniliselt ja võimsalt laulma ka Tallinna peakiriku koor ... Kahe koori laul sulab ühte, kasvab pidulikuks juubeldamiseks, kuni mõlemad koorid lõpetavad ... ja

* Loginevski, Aleksandr (surn. 1892) — õigeusu diakon (pühitsemine aeg ei ole teada). Teenis kuni 1890 Vasknarva Prohvet Eelija, seejärel aga kuni surmani Piirissaare Peetruse ja Pauluse kirikus.

1889.

pidulikus vaikuses algab suursuguselt palveteenis-
tus Kõigepühamale Jumalasünnitajale Tema ausa
Uinumise ilmutatud ikooni ees ... Palveteenistuse
lõppedes suunduvad mõlemad ristikäigud, olles ühte
sulanud, Pühtitsa kirikusse. Meie Pühadust — ilmu-
tatud ikooni — kandsid kogu tee kirikuni kätel vaga
vürst S. Šahhovskoi koos oma abikaasa vürstinna
J. D. Šahhovskajaga. Pärast ikoonide kirikusse aseta-
mist pöördus Pühtitsa kiriku esipreester koosolijate
poole järgmiste sõnadega:

*„On kohus tõesti õndsaks kiita Sind, Jumalasün-
nitaja, Sind, ikka õnnistatud ja laitmata, ja meie
Jumala Ema, kes Sa ülem oled kui keerubid ja palju
ausam kui seeravid, kes Sa puhtaks neitsiks jäädes
Jumala Sõna ilmale tõid; Sind, tõelist Jumalasünni-
tajat austame meie.*

Nõnda austab Õigeusu Kirik, meie armuküllane
ja armastav ema, ja õpetab ka meid, oma lapsi aus-
tama Kõigepuhtamat Neitsi Mariat, meie Päästja
Issanda Jeesuse Kristuse Ema, seda tasast Tuvi-
kest, laitmatut Jumala Tallekest. Ja mitte ilmaasja-
ta. Tõeliselt suured on Taevase Kuninganna au ja
kuulsus! Kõige selle hulgas, mis Jumal on loonud,
alates leegitaolistest seeravitest ja hiilgavatest kee-
rubitest kuni viimse rohuliblieni maa peal, pole teist
sellist loodut, kelle au võiks võrrelda Valitsejanna
auga. Sest Tema on kõige loodu Looja Ema, Ta
on Au Issanda Ema, Ta on Algamata Ema, Ta on
kõikehõlmavat Jumalat, keda Taevas ei suuda ära
mahutada, endas kandnud, Tema süli on keerubite
aujärg, millel hiilgas Issand Sebaot! Teenides Au Is-

sanda aujärje ees, katavad ka kõige kõrgemad inglite seisused oma näo ning hüüavad kartuse ja väristusega: Püha, püha, püha on Issand, Sebaot, aga Kõigepühama Neitsi Maria emaihu oli Jumala aujärjeks, millel troonis meie Issand ja Jumal Jeesus Kristus. Kogu loodu on loodud Jumalat teenima, rääkimata juba inimestest, olgu või pühadest, isegi inglid ise on kõik *teenijad vaimud, läkitatud abistama neid, kes õndsuse pärivad* (He 1, 14), aga Jumalaema, ehkki Ta ise teenib Jumalat, võtab Kuninga Ema seisuse kohaselt ka ise teenimist — austust ja kiitust — vastu teistelt loodud olenditelt ja teistelt õndsatelt vaimudelt. Et teha endale kas või veidikenegi selgemaks Kõigepühama Jumalasünnitaja kui Taevase Kuninga Ema väarikus, au ja austus, pöörake, mu armsad, tähelepänu maise kuninga ema väarikusele, aule ja austusele. Kuid Taevase Kuninga Ema au on sedavõrd kõrgem maiste kuningate ema aust, kuivõrd Taevase Kuninga au on kõrgem maiste kuningate aust. Meie püha Õigeusu Kirik toimib Jumala käsu kohaselt, austades meie kõigepühamat, kõigepuhtamat, üliõnnistatud Valitsejannat Jumalasünnitajat, kõigeülemat Keerubit ja kõigeausamat Seeravit, sest Vaim ise kõneles Tema kõigepuhtamate huulte läbi: *nüüdsest peale kiidavad mind õndsaks kõik sugupõlved* (Lk 1, 48).

Mitte asjata ei austa meie püha Õigeusu Kirik nüümoodi Kõigepühamat Jumalasünnitajat, kuna Jumala Kirikule tõuseb sellest suurt kasu. Kiriku õpetajate tunnistusel on Jumalaema kiitmine ja austamine ning harras suhtumine Temasse üks kõige tõhusamaid vahendeid vaimulikus elus edenemiseks ja patust

pöördumiseks. „Nõnda nagu Tema kaudu,“ ütleb õnnis Augustinus, „tuli Jumal alla maa peale, nii saab inimestele Tema kaudu osaks ka Jumala juurde tõusmine.“ Püha Kiriku õpetuse kohaselt on Ta patuste ühine lootus, päästes kõik, kes Tema poole hädades ja viletsustes pöörduvad, on armulikkuse allikas ja vanakumatu müür, kindel paluja Looja ees, ustavate lootus ja eestkostete, kõikide kurbade rõõm ja solvatute kaitsja (kaanon, mida lauldakse Jumalaemale igas hingehädas). Tema pöörab oma eestpalvete ja -palumistega meie pealt ära Jumala õiglase viha.

Et Kõigepüham Jumalasünnitaja on agar eestkostja Looja ja oma Poja, meie Issanda Jeesuse Kristuse ees kogu ristirahva eest, selles veenavad meid püha Evangeeliumi vääramatud sõnad. Nõnda tunnistab püha Evangeelium meile, et meie Päästja Issand Jeesus Kristus oli oma Emale Neitsi Mariale kuulekas poeg (vt. Lk 2, 54), kes Tema eest hoolitses ja Teda trööstis (vt. Jh 19, 26–27), täites Tema palved. Imelise tunnistuse Kõigepühama Jumalasünnitaja eestkostest oma Poja ja Jumala ees ja Tema eestkostete kuuldavõtmisest annab meile Evangeeliumi lugu Kaana pulmast Galileamaal, kuhu Issand oli kutsutud koos oma Kõigepuhtama Ema ja õpilastega. Kui enam ei jätkunud veini, pöördub Tema kui armulik Ema, olles mures pulmapeo kehva korralduse pärast, igasuguseid palveid ennetades ja ilma et keegi kõrvaline oleks Teda palunud, kartuseta oma Kõikvõimsa Poja poole ja palub ilma naistele nii tavalise sõnaohtruseta, lühidalt ja tasaselt söaka julgusega: Neil ei ole veini. Ja mis siis sai? Kõikvõimas Poeg võttis Tema eestkostet kuulda ja muutis vee veiniks ja

veel märksa paremaks veiniks, kui inimesed ise selleks peoks olid varunud. Või jälle: oma ausa Uinumise eel, mille mälestust püha Õigeusu Kirik täna pidulikult pühitseb, soovis Tema, Kõigepuhtam, hüvasti jätta pühade apostlitega, kes olid läinud laia ilma püha Evangeeliumi kuulutama. Issand Jeesus Kristus aga võttis kuulda Tema palvet ning pühad apostlid kanti nähtamatu, üleloomuliku jõu poolt Jeruusalemma Tema surivoodi ette. Sellest nähtub, et Jumalaema kostis oma maise elu jooksul inimeste eest oma Poja ees ja Poeg võttis oma Ema eestkostet kuulda ja täitis Tema palved.

*V. Makovski
maal „Imetegu
Kaanas“*

Kuid ihulik surm ei ole selles ilmas elanud inimese hävinemine. Vastupidi, see on igavene elu, ning Kõigepuham Jumalaema, olles Elu Ema, astuski igavesse

ellu. Koguni Tema kõigepuhtam ihu ei näinud kadu, vaid Tema Poeg Issand Jeesus äratas selle ellu, võttis taevasse ja seadis taevasel Aujärgel oma paremale käele (vt. Ilm 3, 21). Jumal aga ei ole mitte surnute, vaid on elavate Jumal, sest kõik elavad Temale (Lk 20, 38). Järelikult on Kõigepuhtam Neitsi ka pärast surma elus ja võib pärast surma kosta oma Poja ees meie, patuste eest, ja Poeg võib Tema eestkostmist kuulda võtta. Nõnda mõelda on vaga ja Jumala sõnaga kooskõlas, kuna Jumal on alati üks ja see sama. Ta ise õpetab meid prohveti suu läbi: Sest Mina, Issand, ei ole ennast muutnud (Ml 3, 6).

Tähendab, kui Ta pani tähele oma Ema palvet siis, kui Ta alles siin ilmas meie keskel elas, siis paneb Ta tähele ja võtab kuulda neid palveid ka oma taevase Isa igavese au sees asudes, kuna Ta on alati seesama ja Tema aastad ei lõpe (vt. Ps 102, 28), Tema *juures ei ole muutust ega varjutuste varju* (Jk 1, 17) ja tuhat aastat on Tema silmis nagu eilne päev (vt. Ps 90, 4). Jah, tõepoolest ei jätnud halastuse Ema ka *pärast surma ... mitte seda maailma maha* (Unumise püha troopar). Sellest annab tunnistust kristliku Kiriku kahetuhanda aasta pikkune ajalugu, hulk Tema auks siise seatud pühasid, loendamatud heateod, mida Ta on imelisel kombel kristlikku maailma toonud, nagu ka see imeline abi, mida paljud on saanud Valitsejannalt selle ausa ikooni kaudu, mis siin paigas on ilmutatud.

Seepärast, õigeusurahvas, pühitseme tänast päeva — seda, kui kasutada õndsas Augustinuse sõnu, üliausat päeva, mis on ülem kui kõik pühakute auks

peetavad mälestuspäevad, kõrgesti pühitsetud päev, mil Kõigepüham Neitsi läks meie uskumuse järgi sellest ihulisest elust igavesse. Juubeldagu siis kogu maailm ja rõõmustagu Tema ausa taevasseminemise üle! Oleks ebaõiglane, kui see kõige pidulikum püha Maria, maailma Päästja ilmaletooja auks mööduks ilma piduliku pühitsemiseta. Tulgem siis täna agarasti Taevase Kuninganna juurde, paludes kõigest hingest Tema eestkostet, et Tema palvete läbi saadaks Kõigeheldem Jumal meile oma rikkalikku armu! Seejuures pidagem alati meeles, et meie Issand Jeesus Kristus laskis tavaliselt Tema juurde abi saama tulnud ära sõnadega: sündigu teile teie usku mööda. Nõnda siis pidagem ka täna meeles, et mida sügavam on meie usk, palavam armastus ja tugevam lootus, seda rikkalikumat armu ja suuremat abi me saame Issandalt Eestkostja palvete läbi. Igaüks teist, palvetades oma nõtruste eest, palugu Eestkostjat ka selle püha paiga eest, et Tema palvetega saaks see lõplikult korraldatud, et õigeusu õpetuse valgus säraks kogu selles piirkonnas, et selle vaikse valguse soojad kiired tungiksid kõikjal teise usu tihnikusse, soojendades, valgustades ja kihutades inimsüdametest minema mistahes teadmatuse pimeduse! Oh Valitsejanna, tötta meid aitama, meie peale armu heites, me hukume oma paljude üleastumiste sees, aga Sina ära lase, et meie, Su sulased Sinu poole asjata palvet teeksimine, sest Sinu peale üksi paneme meie oma lootuse!* Aamen!“

* Troopar Jumalasünnitajale, 4. viisil.

Siinsamas korraldati mõnede palvetajate innukal pealekäimisel ristikäik eluandvale allikale, kus peeti palveteenistust ühes väikese veepühitsusega.

Pärast kuuendat öhtutundi kõlas kellahelin, mis kutsus koguõisele jumalateenistusele. Olles kuulnud kutset palvetama tulla, hakkas rahvas kõikjalt kirikusse voolama. Kogunes üle viie tuhande inimese. Koguõisele teenistusele saabus Peterburist ka Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi esimees, salanõunik M. N. Galkin-Vrasski ja selle vennasteseltsi laekahoidja Aleksander Ivanovitš Štšerbakov. Saabus ka Alajõe kiriku esipreester isa Aleksandr Joannovitš Tsvetkov, kelle koguduseliikmed olid peaaegu nagu üks mees pidustustele tulnud. Kuna aga meie kirik on liiga tillukene, et mahutada niisugust hulka inimesi, siis teeniti eelmise aasta eeskujul koguõist jumalateenistust kiriku esisel platsil. Teenistuse eel meenutas isa praost kokkutulnutele, et ühte Õigeusu Kiriku ustavat poega, kes oli teinud palju tööd Pühtitsa ja kogu meie maanurga heaks, ei ole enam elavate kirjas. Issand arvas heaks kutsuda ta juba noores eas enda juurde paremasse ellu ning [isa praost] kutsus kõiki üles palvetama äsjalahkunud Jumala sulase Mihhaili hinge eest seal, *kus ei ole haigust, ei kurbust ega ohkamist, vaid kus üks lõpmata elu on*, mille peale vaimulikud teenisid koos hingepalveteenistuse lahkunud Mihhail Nikolajevitš Haruzini eest. Hingepalveteenistusel viibis peale ametiisikute ja rahva ka lahkunu vend Aleksei Nikolajevitš Haruzin.

Koguõisel jumalateenistusel lugesid vaimulikud pärast kaanoni kuuendat laulu järgemööda Kõige-

pühama Jumalasuõnnitaja Uinumise akafistit. See teenistus jättis iga palvetaja hinge sügava mulje. Kõige armetum asi — ruumikitsikus pühakojas, olgugi too suurepäraselt kaunistatud, teenis Jumala ja Valitsejanna suuremat au, kuna jumalateenistus toimus pühakoja ees lageda taeva all, kus templivõlve asendas taevavõlv, kus õõ oli süüdanud terve müriaadi vilkuvaid taevatahti. Piduliku teenistuse õpetlikud sõnad, kõlades õõvaikusel ja olles kantud meie tunneteni peakiriku diakoni võimsa hääle, vaimulikonna kõlavate palvehüüdude ja peakiriku koori kaunikõlalise harmoonilise laulu poolt, ülendasid tahtmatult hinge Kauniduse, Taevalikkuse ja Jumalikkuse paremasse maailma. Seda enam et maale laskunud õhtuhämarus justkui varjas ära tühise ja kaduva maailma ühes selle kirgede ja ebatõuslikkusega: palvetajate tähelepanu kõitsid üksnes eredalt valgustatud kiriku avatud udest ja akendest tulvavad valgusvihud ning kirikutrepi esine plats ühes analoogile asetatud Pühititsa Pühadusega, mille ees oli süüdatud rikkalikult vahaküünlaid, ning vaimulikega, kes tõid kuuldavale Jumaliku teenistuse sõnu. Koguõine teenistus lõppes, kui kell hakkas juba kümme saama, ning pikkamõõda rahunesid kõik kuni järgmise päevatõusuni, tänades Loojat ja Valitsejannat selle päeva vaimuliku trõõsti ja rõõmu eest.

Järgmise päeva hommikul kella 5-st kuni kella 9-ni teeniti kirikus ilmutatud ikooni ees palveteenistusi Kõigepühamale Jumalasuõnnitajale, kell 10 aga algas Jumalik Liturgia. Et anda kõikidele kokkutulnutele võimalus jumalateenistusel osale-

da, toimus Liturgia võimalust mööda pühakojast väljaspool, kusjuures ilmutatud ikoon oli asetatud kirikuesisel väljakul analoogile. Lugeja ja lauljad asusid pühakojast väljas, ekteeniaid lausused diakonid kirikutrepilt ning ka mõningad palvehüüded tõid teenivad vaimulikud kuuldavale sealtsamast. Kirikus viibisid aga emad oma töötuse kohaselt Pühale Armulauale toodud väikelastega. Pidustustele oli tulnud ka üksjagu eestlasi, kellest enamik olid luterlased, kes ei mõistnud slaavikeelset kiriku-teenistust. Selleks, et ka nemad ei jääks pidulikul sündmusel ilma õpetussõnadeta, pidas isa K. Tiisik neile Liturgia algul eestikeelse jutluse.

Liturgia lõppedes tehti ristikäik eluandvale allikale, kus korra kohaselt peeti väikest veepühitsust. Lõpuks, kell kolm pärast lõunat, peale tunniajalist puhkust, kogus kellahelin taas kõik palvetajad kirikusse, et saata teele Vasknarva ristikäik ja koos sellega Vasknarvasse tagasi Pühtitsa Pühadus. Selleks saatis Pühtitsa kiriku ristikäik Vasknarva ristikäigu selle kohani, kus eelmisel päeval oli toimunud kahe ristikäigu kohtumine. Siin peeti põlvili maas palveteenistus Kõigepühamale Jumalasuunnitajale; isa praost õnnistas rahvast ilmutatud ikooniga kõigi nelja ilmakaare poole, ning palverändurid, olles viimast korda ikoonile suud andnud, läksid laiali: suurem osa, olles võtnud preestritelt õnnistuse, suundus ristikäigus Vasknarva, väiksem aga tagasi Pühtitsa kirikusse, kus mõned palverändurid avaldasid avalikult tänu kõikidele, kes olid näinud vaeva selle pidustuse korraldamisega ja rakendanud kogu

oma jõu, et anda sellele vajalikku suursugusust, ühes sooviga tulevikus veel palju aastaid nautida siin seda vaimulikku rõõmu, millest neil oli õnn osa saada käsolevatel pühadel. Sellega olidki meie pidustused selleks korraks lõppenud. Palverändurid sõitsid kohe laiali, järgmise päeva õhtul aga, olles telgid maha võtnud, sõitsid ära ka vürst A. A. Širinski-Šihmatov ja G. G. Issejev: üksnes telklinnaku liivatatud teerajad ja kiriku ümber maha tallatud rohi jäid veel meenu-tama möödunud pidupäeva.

Et mõista täielikult Pühtitsa-pidustuste tähendust, on tarvis ise nende tunnistajaks olla. On tarvis näha kogu õigeuskliku lihtsa inimese usu sügavust, mis siin ennast avaldab. On tarvis näha neid ojadena voolavaid harduspisaraid, mida siin valatakse. On tarvis näha seda usulist entusiasmi, millega lihtne vene inimene pürgib Pühadust, risti või koguni vaimuliku teenistus-rüüd suudlema või vähemalt puudutamagi ning saab sellest õnnistust Jumala nimel, ja kui tal ei õnnestu ikoonile või ristile suud anda, pühitsetud veega pi-serdatud saada või altariteenri õnnistust pärida, siis tunneb ta ennast sügavalt õnnetuna. On tarvis ise olla mitte ainult osavõtmatu pealtvaataja, vaid ka kõiges selles osaleja, keda rahvalaine on kaasa haaranud. On tarvis meeles pidada, et enam kui kahe sajandi jooksul ei ole tänu sellele rahvalikule Pühadusele kustunud Pühtitsas õigeusu valgus, mis on pidanud üle jõu käivat võitlust vägeva luteri usuga, ja isegi siis, kui mitte keegi seda ränka võitlust tähele ei pannud, pühitsetes lihtne vene inimene aastast aastasse, sajandist sajandisse teiseusliste kiusu ja pilkeraha all pidulikult

oma Eestkostja püha, et läheks täide Kiri: väetite ja imikute suust oled Sa enesele valmistanud kiituse (Mt 21, 16).

20. november
1889

20. november 1889 — see on tähelepanuväärseim päev Eestimaa kubermangu ajaloos. Sel päeval vajasid igasugused mõisakohtud, kus mitteparunitel oli raske õigeksmõistmist saavutada, jäädavalt minevikku, nende asemele aga astus õigusemõistmises tänu samal päeval Tallinnas avatud Ringkonnakohtule Jumalas puhkama läinud keiser Aleksander II lubatud ja tema praegu õnnelikult valitseva poja keiser Aleksander III kingitud kiire, võrdne, erapooletu, õiglane ja armulik kohtupidamine. Sellel reformil on rahvaelu edenemises ja peaasjalikult rahva kõlbelises arengus tohutu tähendus, mida me hetkel veel ei ole võimelised vajalikul määral hindama. Rahvas aga hindas kui mitte mõistuse, siis vähemalt vaistuga täiesti praeguse reformi kasu enese jaoks. Kogu kubermangu elanikkond, välja arvatud muidugi teatav kildkond, tervitas seda tähendusrikast päeva kui pehmelt öeldes puuduliku seisusliku kohtu ikkest vabanemise päeva. Isegi taolises kauges maanurgas nagu Pühtitsa tähistas kogu talurahvas nagu üks mees omal algatusel kohalike mõisnike ja pastoreite kirjeldamatuks meelehärmiks seda päeva kui tõelist pidupäeva. Juba mitu päeva enne seda arutati rahva hulgas elavalt, kuidas seda väarikamalt pühitseda. Illuka, Ohakvere ja Kurtna talurahvaseltsi liikmed otsustasid selle päeva mälestuseks asutada rahvale lugemiseks avaliku raamatukogu ning samuti kat-

kestada kõik tavalised tööd; käia Pühtitsa kirikus jumalateenistusel, saata tänutelegramm härra justiitsministrile, tõelisele salanõunikule* Nikolai Avksentjevitsš Manasseinile palvega asetada Tema Keiserliku Kõrguse jalge ette nende truualamlike tunnete avaldus, samuti kuberner vürst S. V. Šahhovskoile, õhtut aga tähistada heategevusliku lõunasöögiga. Pühtitsa koguduse liikmed otsustasid paigaldada oma kirikusse selle sündmuse mälestuseks Neeva püha õigeusulise vürst Aleksandri ikooni ühes vastavate kirjadega, milleks nad koos nendega ühinenud Permisküla ja Kuningaküla talupoegadega kogusid annetustena 259 rubla. Samuti saatsid nad härra justiitsministrile järgmise sisuga telegrammi: „Täna, 20. novembril, pärast Vereta Ohvri toomist ja tulist tänupalvet Issandale meie armastatud monarhi ja keisrihärra ning kogu tema keiserliku perekonna tervise ja heas seisus püsimise eest oleme meie, Pühtitsa kiriku koguduseliikmed ning Kuningaküla ja Permisküla talupojad oma hingekarjase isa Joann Johansonini ettepanekul otsustanud jäädvustada tänase rõõmupäeva kui meie elu uuenemise mälestuse Pühtitsa kirikus Neeva püha õigeusulise vürsti Aleksandri vastavasisulise kirjaga ikooni ülesseadmiseks, milleks me korjaksime oma nappidest vahenditest kokku 259 rubla selleks, et igal aastal tähendatud päeval selle ikooni ees toimetada Issandale Jumalale tänupalvust meie vabastamise mälestuseks Tema Kõrgeaususe poolt

* Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 2. klassi tsiviilteenistuse ametiaste.

mõisnike omavolist ja vaimulikust orjusest. Kuna meil pole õnne isiklikult astuda Teie Kõrgeaususe palge ette, et avaldada oma sügavaimat tänutunnet, siis söandame siinkohal Teid alandlikult paluda selle meie jaoks tähelepanuväärse sündmuse puhul asetada Tema Kõrgeuse jalge ette meie kõige truualandlikumad tunded.“

Keiser Aleksander III

Teise telegrammi saatsid nad kubernerihärra vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi nimele:

„Kuna meil pole õnne sellel kirjeldamatu rõõmu päeval mõisnike omavolist ja vaimulikust orjusest vabanemise puhul isiklikult astuda Teie Hiilguse silme ette, siis söandame siinkohal Teid alandlikult paluda jätkuvalt hoida meid oma heasoovliku ja muutumatult isaliku hoolitsuse all ning võtta Pühtitsa kiriku koguduseliikmetelt ja Permisküla ning Kuningaküla talupoegadelt vastu sügavaima tänu ja piiritu andumuse avaldused.“

Juba 20. novembri hommikuteenistuse ajal täitus meie väike kirik palvetavate koguduseliikmete ning

vene küladest tulnud palveränduritega, aga Liturgia ajal ei suutnud see enam mahutada kõiki palvetajaid, keda oli kogunenud ligi 800 inimest, sealhulgas ka ligi 600 eestlasest luterlast. Külluslikus valguses ja ereda päikese käes seisis kaunis ikonostaas, altar ja kogu meie kirik, otsekui elades kaasa palvetajate suurele rõõmule, üleni särades ja hiilates nagu tules. Pärast Liturgiat ja enne tänapalveteenistust lausis isa esipreester järgmise jutluse kohtunike kohustustest:

„Sulased, olge kõige kartusega allaheitlikud oma isandaile, mitte ainult headele ja leplikele, vaid ka tige daile (1Pe 2, 18). Siis on tarvis olla allaheitlik mitte ainult nuhtluse, vaid ka südametunnistuse pärast (Ro 13, 5).

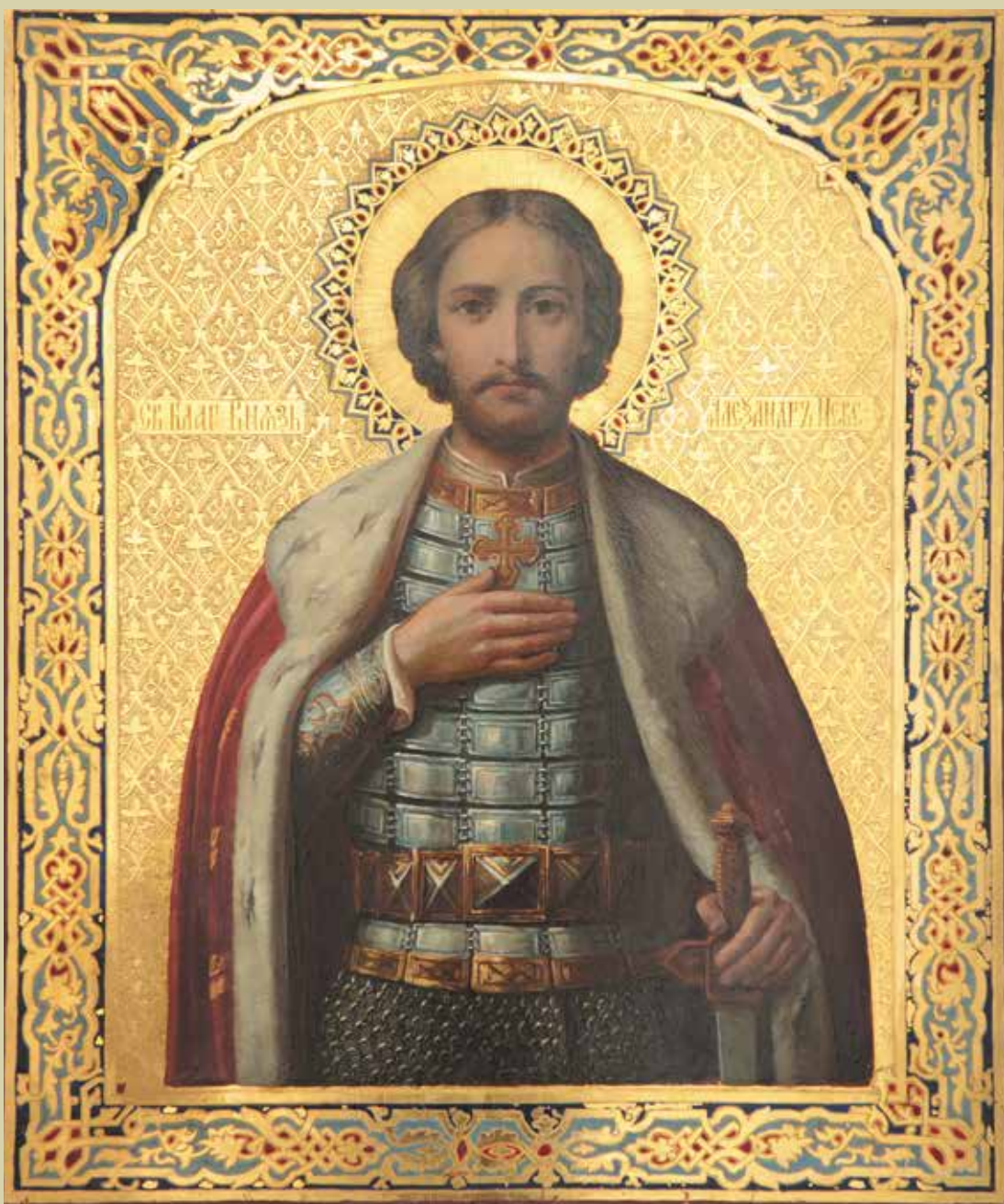
*Keiserlik
pere kond*

Armastatud vennad, lõpuks on paljude põlvkondade pisarsilmil tehtud palved jõudnud taevani! Lõpuks

ometi tegid miljonite õnnetute inimeste karjed armulikuks taeva ja maa kõikenägeva Valitseja! Lõpuks ometi on saabunud see ammuoodatud ja ihaldatud päev, mil õiglane kohtumõistja Jumal oma armastatud salvitu ja meie monarhi Aleksander III Aleksandrovitši käe läbi võttis heaks meile kinkida kiire, võrdse, erapooletu, õiglase ja armuliku kohtu, meie oma isamaa kohtu võõra meretaguse kohtu asemel!

Vaatame siis, milline peab Jumala Sõna järgi olema kohus ehk, parem oleks öelda, millised peaksid olema kohtunikud, kuna just kohtunikest koosnebki kohus, ning millised olid seni meie üle kohut mõistnud kohtunikud.

Jumala Sõna teatab meile: *sest ülemust ei ole muud kui Jumalalt; kus neid on, seal on nad Jumala poolt seatud* (Ro 13, 1). Kogu võim, aga järelikult ka kohtud, on seatud Jumalast, sest oma patususe tõttu ei oska me ausalt elada. Need pole seatud millekski muuks, kui meie eneste kasuks: meile hüveks, *kurjategijaile nuhtluseks, aga heategijaile kiituseks* (1Pe 2, 14), *nemad mõistku rahvale õiglast kohut* (5Mo 16, 18). Kuna Jumal ise asub kohtunike killas, siis on selgesti näha, et õiglates kohtus peavad kohtunikud õigust mõistma *Issanda kartuses* (2Aja 19, 9), tõe ja erapooletusega: *ärge mõistke kohut silmnäo järgi, vaid mõistke õiget kohut* (Jh 7, 24), ütleb meie Issand Jeesus Kristus. *Karda oma Jumalat: Mina olen Issand! Ärge tehke kohtus ülekohut! Ära ole ükskõikne viletsa vastu ja ära austa vägevat, vaid mõista ligimesele õiglaselt kohut* (3Mo 19, 14,15). Kohtunikud peavad olema vooruslikud ja targad ning kartma Jumalat (vt. 2Mo 18, 21), põlgama kohtus ära kõik annid ning nende

*Neeva püha õigeusulise vürsti Aleksandri ikoon
Pühtitsa kloostri Jumalaema Unumise peakirikust*

pärast mitte kedagi õigeks mõistma või süüdistama: ära vääna õigust, ära ole erapoolik, ära võta meelehead, sest meelehea pimestab tarkade silmi ja teeb õigete asjad segaseks (5Mo 16, 19). Eriti käsib Jumala Sõna teha õigust vaestele ja rõhututele: mõistke kohut vaevalisele ja vaeslapsele, mõistke õigust viletsale ja kehvale. Päästke vaevalised ja vaesed, vabastage nad õelate käest (Ps 82, 3-4), käsib Jumal prohvetkuninga Taaveti suu läbi. Nõnda ütleb Issand: Tehke õigust ja olge õiglased, ning päästke riisutu rõhuja käest; ärge vaevake, ärge tehke liiga võõrale, vaeslapsele ja lesknaisele ja ärge valage siin paigas süüütut verd (Jr 22, 3), kõneleb Ta oma püha prohveti suu läbi. Kuid selle peale, kes Jumala käsusõnale tähelepanu pööramata mõistab kohut ebaõiglaselt, erapoolikult või meelehea pärast, paneb õiglane Jumal igavese needuse: neetud olgu, kes väänab võõra, vaeslapse ja lesknaise õigust (5Mo 27, 19); kes ütleb õelale: „Sa oled õige“, seda neavad inimesed, sajatavad rahvahulgas (Õp 24, 24). Häda neile, kes annavad nurjatuid seadusi ja kirjutajaile, kes kirjutavad vääri otsuseid et väänata abitude õigust ja kiskuda kohus mu rahva viletasailt, et lesknaised saaksid neile saagiks ja et nad võiksid vaeslapse paljaks riisuda (Js 10, 1).

Niisugune peab olema kohtute ja kohtunike kõlbeline pale Jumalast äravalitud ühiskonnas Jumala käsusõnade järgi.

Pöördume nüüd aga kohtute ja kohtunike poole, kes meile tänase päevani kohut on mõistnud, ja üritame enesele selgeks teha, kas nad olid kõlbelises mõttes sellised, nagu nad peaksid olema Jumala käsusõnade

järgi. Sealjuures hoiatan teid, õigeusklikud kuulajad, et ma ei räägi midagi iseenesest, vaid üksnes seda, mida mul on tulnud oma lühikese teenistusaja jooksul sellel meie Jumala viinamäel näha ja teie käest kuulda; nõnda et selles, mida ma räägin, olete teie minu tunnistajateks.

Issand on andnud meile oma prohveti Moosese kaudu käsu: *Tooge endile suguharude kaupa tarku ja mõistlikke ning tuntud mehi, et saaksin nad panna teile peameesteks* (5Mo 1, 13), *kuulake järele oma vendade vahel ja mõistke neile õigust venna ja venna vahel, või tema ja võõra vahel, kes ta juures on* (5Mo 1, 16). Samas on kõik teie isandad ja nende hulgast valitud kohtunikud, valitud mitte teie suguharust, vaid võõramaalastest. Isegi kõige alamates kohtudes, kus kohtunikud on valitud teie suguharust, on nad seatud sellisesse olukorda, et nad ei saaks kohut mõista mitte oma mõistuse järgi, kooskõlas oma südametunnistuse ja seaduse ettekirjutustega, vaid peavad kohut mõistma teie isandate mõistuse ettekirjutuse järgi ning seega olid nad üksnes nime poolest iseseisvad erapooletud kohtunikud. Kuid oleks kohtunikud üksnes võõramaalased, poleks sellest veel midagi, sest eks teisedki suguharud mõista kohut ja sealjuures õiglaselt. Ent selleks, et see nõnda oleks, on tarvis, et niisugused kohtunikud, s. o. võõramaalased ja teisehõimulised armastaksid ühtviisi kõiki neid, kelle üle nad kohut mõistavad, et nad kogu hingest elaksid kaasa nede kõlblisele edenemisele ja kõigest väest püüaksid juurutada kohtualustesse õiglus- ja õigusetunnet;

püüdleksid Jumala riigi maa peale toomise poole; ühesõnaga, et nad ise oleksid Jumala käsusõnade valgustatud ja ranged täitjad, tõelised kristlased. Meie suureks kurvastuseks ei saa aga enamiku kohta teie isandaist seda öelda. Nad on maailma kasutamise nimel, maise omakasu nimel, rääkimata juba muust, pööranud meie Issanda Jeesuse Kristuse päästva Evangeeliumi-õpetuse toime eimiskiks. Samal ajal kui meie, õigeusklikud, usume, et igavese õndsuse pälvimiseks jääb üksnes usust, mis ilma Evangeeliumi käsusõnade täitmiseta on surnud, väheks (vt. Jk 2, 17), et *Taevariiki rünnatakse ja ründajad kisuvad selle endale* (Mt 11, 12), et Kristuse hirmsa kohtu järje ees tasub Inimese Poeg *igaiühele selle tegusid mööda* (Mt 16, 27); suudavad nad seletada, uskuda

*Kohtureformi
ettevalmistava
komitee koosolek*

ja õpetada vastupidiselt Evangeeliumile, justkui ta suks Inimese Poeg igaühele mitte selle tegusid, vaid üksnes usku mööda, nõnda et peale usu ei ole nende usuõpetuse kohaselt pääsemiseks vaja mitte mingeid muid voorusi: on tarvis olla vaid veendunud, kõvasti uskuda, et sa pääsed, ja juba oledki pääsenud. Seega arvates, et nad tegelikult pääsevad siis, kui nad seda vaid endale ette kujutavad, soovivad nad kiskuda enesele teatud eesõiguse Taevariigile teiste rahvaste ees, unustades siiski, et Jumala ees on kõik võrdsed, et Kristus Päästja kuulutas ainult ühte Evangeeliumi, aga mitte kahte: ühte neile, teist aga teistele rahvas-tele, ning et Kristuse kardetava kohtujärje ees saavad eesõiguse asuda Tema paremale käele üksnes need, kes töötasid siin maa peal kõikide vooruste, aga mitte ainult usu saamiseks.

Vaat kus on peidus kurja juur! Vaat kus on teie hädade põhjus! Teie isandad on omavoliliselt võtnud enestele eelise piirduda elus üheainsa vooruse — usu-
ga, jättes kõik ülejäänud kõrvale. Sest isegi päästev Evangeeliumi-õpetus, kui see on moonutatud, ei ole võimeline ohjeldama nende kirgi. Nemad kui võõra-
maalased ei vaata teie peale mitte kui kaaskodanike ja vendade peale Kristuses, vaid kui tööjõule, kelle Kõigehüvelisem Looja on loonud nende võimsuse ja varanduse suurendamiseks, et nemad võiksid nau-
tida pahelisi maiseid lõbusid, mida nad armastavad teravmeelselt kutsuda „kultuurilisteks naudinguteks“. Sellepärast aga, et nad ei suuda teid armastada kui kaaskodanikke ja vendi Kristuses, ei suuda nad ka taluda teie edenemist, ei suuda kogu hingest püüelda

selle edenemise poole. Vastupidi, nende otsene maine kasu, millele enamik neist kogu hingest on pühendunud, sunnib neid püüdlema selle poole, et te jääksite niisama, või satuksite veelgi halvemasse seisundisse, kui te praegu olete. Üksnes sellega võib seletada nende kanget võitlust, nende sõgedat ja pimestatud vastutegutsemist kõikidele meile head tegeva valitsuse algatustele ja töödele — valitsuse, kes kristlikust inimesearmastusest vähemate vendade vastu ja soovist tuua riigile kasu soovib oma heategudega aidata meid meie õnnetus-armetus olukorras ning rebida välja kiskja küüsisist. Omaenda maine kasu, omaka-supüüdlikkus — vaat mis on see liikumapanev jõud, mis määrab ära teisse suhtumise suuremal osal teie isandatest, mitte aga kristlik armastus. Kõige kurvem on see, et Kristus Päästja jumalik Evangeeliumi-õpetus ei ole võimeline vaigistama, vähendama, leevendama seda nende pahelist kirge, kuna nad on selle, nagu me nägime, lõplikult ära moonutanud. Seetõttu astuvad nad ilma igasuguse kartuseta tagajärgede ees üle Evangeeliumi käsusõnast, mille on välja öelnud püha apostel Paulus: *iga hing alistugu valitsemas olevaile võimudele* (Ro 13, 1). Maailma kõige kristlikumate Vene keisrite seadustest, mis puudutavad teid, hiiliti kuni viimase ajani (pean silmas aega, mil meie kubernangu asus valitsema vürst S. V. Šahhovskoi, ja politseireformi jõustumist) mööda, neid moonutati, ei täidetud, tallati jalge alla. Kuni kõige viimase ajani olite te kindlad ja rääkisite, et teie parun on palju võimsam suurest ja võimsast Vene tsaarist. Ja mitte ilmaasjata. Meie armastatud monarhi võimu jalge alla

tallamine küündis juba selleni, et iga mõisnik, või mis ma räägin — iga mõisavalitseja ja kubjas oli mõisas nii seaduseandja, kohtunik kui ka timukas. Ühesõnaga, täievõimeline parun, kelle käest ei kadunud hetkekski sõnakuulmatuile mõeldud vitsad ja malakad. Ja ehkki teil on olnud kuni tänase päevani ja jäävad seni ka tulevaseks ajaks seadused, mis paljus on teie vastu heasoovlikud, ei mõelnudki teie isandad neid täita, ja ka asjaolud kujunesid sääraseks, et keegi neid selleks ei sundinud. Teile oli seaduseks teie mõisniku tahe, mis vastupidiselt Evangeeliumi käsusõnadele oli alati teie heaolu vastu. Kõikjal valitsesid feodaali omavoli ja vägivald. Jumal oli kõrgel, keiser kaugel. Kui keegi teist mingi ime läbi äärmisest vaesusest välja rabeles, pandi talle kohe maksu juurde: „Muidu lähete veel rikkaks kätte,“ manitseti teid seejuures. Kui keegi teist haris üles tükikese kõlbmatut maad, võeti see ilma igasuguse vaevatasuta käest ära, ning õigust ei leidnud te kusagilt. Tõsi, teil olid ju ka „keisri kohtud“, kus mõisteti kohut ja anti justkui õigust Tema Keiserliku Kõrguse määruste kohaselt. „Mõisteti küll,“ ütlete teie, „aga õigeksmõistmist ei näinud me kusagil, ainult kuulsime, et see kusagil pilvede peal hõljub ja antakse mitte meile, vaid kellelegi teisele.“ Mitte kellelgi teist ei ole juhust, kus teid oleks kohtuvaidluses oma mõisnikule meelepärase suguvennaga, rääkimata siis juba mõisnikust enesest, õigeks mõistetud. „Miks see nõnda oli seatud?“ küsite teie. Aga sellepärast, et nagu teie ise ühes külas elades olete kõik sugulasteks ja hõimlasteks saanud, nõnda on ka teie isandad omavahel sugulased ja hõimlased, kui mitte vere poolst, siis ometi vaimliselt, aga vere-

sugulast või iseennast süüdistada pole kerge, selleks on tarvis juba kristlikku enesesalgamise vägitööd, mida nad oma usuõpetuse järgi peavad pääsemise töös tähtsusetuks ja ebavajalikuks.

Mõelge nüüd, vennad, öeldu üle järele ja te näete selgesti, kui vähe vastasid meie endised kohtud ja kohtunikud Jumalast antud käsusõnadele, te näete, millisest patu, ebaõigluse ja omavoli mülkast on meid välja tõmmanud meie Halastaja Issand Jumal, olles pannud meie jumalakartlikema keisrihärra Aleksander III Aleksandrovitši südamele kinkida meile õiglane, erapooletu, kõikide jaoks võrdne, halastav ja kiire kohtupidamine ning anda meile kohtunikke meie enese hõimust meid rõhuvate meretaguste võõramaalaste asemel. Ma räägin avameelselt ja salatsemata, sest kuulen mõnesid hääli ütlevat, justkui oleksid uued

*„Ebaõiglane
kohus“.
XIX sajandi
lõpu tundmatu
kunstniku maal*

kohtud endistest halvemad. Äрге uskuge, mu sõbrad, niisuguse tigeđa Ahitofeli* tagaseljajuttu, see lähtub õelate ja kavalate südamest ja suust, kellele meeldib ja on kasulik püüda kala sogases vees. Teadke, et kõik niisugused laimajad on meie heategija ja armastatud tsaari vaenlased, kelle hävitamise eest me kirikus pidevalt igal jumalateenistusel palvetame! Või soovite teiegi niisuguseks saada? Ärgu seda olgu! Meie halastav Issand Jumal ja Kuningas on kuulda võtnud meie ja meie esivanemate nutupalveid ning vabastanud meid vale ikkest, mille all me nõrkesime. Ärgem siis ilmutagem meie pidupäeval Issanda Jumala ette *tühje käsi* (5Mo 16, 16). Täna on meie vabanemise päev! Täna on meie pääsemise päev! Pühitse siis seda, kristlik-õigeusklik sugupõlv! Aleksander I Önnistatu vabastas meid ihulisest orjusest, aga Aleksander III andis Jumal meie vaimuahelate purustamise ja meie väljaviimise kõbelisest orjusest. Tõusku siis see vaba vaim tänasel päeval tänulikust südamest Kõigekõrgema aujärje ette palavates palvetes meie lootuse, kõigevagama keisrihärä Aleksander III Aleksandrovitši ja kogu tema keiserliku perekonna tervise ja hea käekäigu eest. Jäädvustagem mälestuse sellest rõõmupäevast meie järeltulijate jaoks heategevusasutuste ja heategudega! Jätkem maha kõik pimeduse teod, mis ei vääri vaba inimest, kes on loodud Jumala kuju järgi ja Tema sarnaseks! Me allusime kangekaelsetele isandatele mitte ainult hirmust,

* Ahitofel — Vana-Testamendi tegelane Teisest Saamueli raamatust, kuningas Taaveti nõuandja, kes astus vandenõusse, mida Absalom septses oma isa Taaveti vastu. Kristlikus tõlgenduses Juudas Iskarioti eelkuju.

vaid ka südametunnistuse sunnil, allugem siis kõiksugu kartusega ka headele ja tasastele valitsejatele! Lange- gem tänu pisaratega meie kõigevagama keisrihärra jal- ge ette ja avagem talle kogu oma tänutunnete sügavus, jäädvustades meid vaenlase orjusest päästnud päeva mälestuse! Aamen!”

Pärast slaavikeelset tänu palveteenistust teeniti eest- lastest luterlaste palvel ka eestikeelne tänu palve. Troo- pari sõnade juures: „Issand, päästa oma rahvast ...“ pidasid isegi eestlastest luterlased oma kohuseks teha isa esipreestri järel maani kummardus tsaari eest, et Taevane Kuningas kingiks talle võidu oma vastaste üle ... Pärast mõlemat palveteenistust lauldi keisrihärrale, tema keiserlikule perekonnale ja kogu valitsevale sugu- võsale, Pühimale Valitsevale Sinodile ning Riia ja Mii- tavi piiskopile, kõrgestipühitsetud Arsenile, valitsevale ametkonnale, linnapealikele, sõjaülematele, Kristust

*Vallakohus.
Gravüür
G. Rumjantsevi
maalist*

armastavale sõjaväele, selle püha templi heategijatele ja kogu õigeusu rahvale tavakohane „Palju aastaid“. Kõik kolme valla — Illuka, Kurtna ja Ohakvere talupoegadest ametivõimud pidasid oma kohuseks ilmuda tänupalveteenistusele kohtunikumärkides. Tõstes tuliseid palveid Kõigekõrgema aujärje poole, valasid nii venelased kui ka eestased jumalateenistuse ajal ohtralt tänupisaraid. Pärast teenistust saadeti ära varem koostatud telegrammid Pühtitsa kiriku koguduseliikmete ja tähendatud talurahvaühenduste nimel. Õigeusu kiriku teenistuselt suundus Kaidma küla kooli- ja palvemajja väike osa luterlasi, kel suure vaevaga õnnestus veenda Iisaku pastorit lubada sinna oma abiõpetaja. Iisaku ja Jõhvi pastorid ise ei pidanud aga vajalikuks rahuldada oma koguduseliikmete tungivaid palveid, et tulla ja palvetada sel päeval koos oma koguduseliikmetega. Isegi Iisaku koguduse abiõpetaja hr. Palgert ei pidanud vajalikuks tsaari eest ettenähtud palvele lisaks lausuda kas või paar sõna rahva pidupäeva kohta, et võtta osa oma koguduserahva rõõmust.

Illuka vallavalitsuses korraldati kohaliku maaomaniku Andrejevi ja kooliõpetajate Oberpahli, Haani ja Koravini eestvõttel heategev lõunasöök, kuhu kell neli pärast lõunat kogunes muudele annetajatele lisaks veel 50 inimest. Söömaaja eel tegi pastor tavalise palve. Laua taga ütles Pühtitsa vaimulik Joann Johanson toosti keisrihärja eest, mis kõlas umbes järgmiselt: „Ajapikku muutub kõik, kuid rahva elus ei muutu mitte kõik paremuse poole. Vene tsaaride targa juhtimise all on aga eesti rahva elu tunduvalt paranenud. Meie tänane pidupäev räägib meile meie armastatud monarhi Aleksander

*Vallakohus.
XIX sajandi
lõpu tundmatu
kunstniku maal*

III Aleksandrovitši suurest heateost, mille ta on korda saatnud meie heaoluks ja edenemiseks. Me ise pole selle heategeva reformi saamiseks, nagu öeldakse, lillegi liigutanud: see and on keisrihärja armastus oma alamate vastu. Hoidku teda Issand ja andku korraldada kõik oma rahva hüvanguks ning parandada meie rõõmutut elu, millele on alus pandud tänase kiire, õiglase, kõikide jaoks võrdse ja armuliku kohtupidamise sisseviimisega! Jumal kaitsku keisrit!“ Selle peale laulis Pühtitsa köstri Jakob Oberpahli poolt külakooliõpetajatest ja teistest lauljatest koostatud ja välja õpetatud koor koos teiste kokkutulnutega kogu hingest kolm korda hümnid „Jumal, keisrit kaitse Sa!“ Lõunasöögi ajal pidas Pühtitsa köster Aleksander Täkker kõne vajadusest ühendada jõud üldrahvalikku kasu toovaks tööks. Pärast lõunasööki rääkis Pühtitsa kiriku esipreester lihtsate sõnadega lühidalt rootsi valitsuse võitlusest feodalismiga Baltimaal, nagu ka kohaliku talurahva elu-olu järk-järgulisest paranda-

misest Vene monarhide poolt ja Aleksander III kohtumääruste sisseviimisest käesoleva justiitsreformi näol, osutades sealjuures justiitsministrile N. A. Manasseinile ja vürst S. V. Šahhovskoile kui tsaari peamistele kaastööliste ja selle reformi väljatöötajatele, ning soovis keisrihärrale palju aastaid, pärast mida lauldi taas kolm korda hümnid „Jumal, keisrit kaitse Sa!“; samuti soovis ta palju aastaid härra justiitsministrile ja kubernerihärrale, kellele lauldi kolm korda „elagu“. „Elagu“ lauldi ka eesti rahvale, pidustuste korraldajaile jt. Köster Oberpahl, olles kohalikele elanikele selgeks teinud praegustest külakoolidest palju kõrgema õppekavaga kooli kasulikkuse ja hädavajalikkuse, tegi ettepaneku kolme talurahvaseltsi ühinemiseks ja kolmeklassilise ministeeriumikooli avamiseks. Koosviibijad avaldasid sellele mõttele üpris suurt poolehoidu, kuid ei leidnud võimaliku olevat viivitamatult selle toetamise juurde asuda. Kaua veel kõlasid öövaikusel valjuhäälsed hurraahüüded ja vihatud kõlbelisest rõhumisest vabanemist pühitseva rahva rõõmus juubeldamine.

Selle (1889.) aasta 22. novembril andis keisrihärra justiitsministri ettekande alusel Pühtitsa kiriku koguduseliikmete ja Permisküla ning Kuningaküla talupoegade poolt 20. novembril Tallinnast saadetud telegrammide puhul keiserliku korralduse tänada nimetatud isikuid tähendatud telegrammis nende poolt avaldatud truualamlike tunnete eest¹. Kristuse Sündimise püha-

*Keiserlik
tänuavaldus*

¹ Vt. Rakvere maakonna 3. jaoskonna ülema nooremabi teadet 10. detsembrist 1889, nr. 1544, kiriku 1889. aasta toimikutes, nr. 93.

de laupäeval, 24. detsembril 1889, saabus Pühtitsasse Peterburist Balti kohtureformi jõustumise auks tellitud Neeva püha õigeusulise suurvürst Aleksandri ikoon, mis asetati Pühtitsa kirikus vasaku kliirose juurde ja pühitseti pärast pidulikku koguöist jumalateenistust, milles osles hulgaliselt palvetajaid.

Koostanud preester Joann Johanson.

15. jaanuaril 1890 lugenud praost, ülempreester Simeon Popov.

1890

Täienduseks küla nimele

Muudatused kirikuametis

Nurgakivi panek Agusalu küla kabelile

Nurgakivi panek Pühtitsa küla kabelile

Koguduse avamine Jõhvi alevikus

Uute kirikulippude pühitsemine

Keisrihärrale soola-leiva toomine

Templipüha

Õigeusuliste tagakiusamine

Aleksandr Stepanovitsš

Stišinski revisjon

Jaanuari esimestel päevadel saabus Pühtitsa kirikusse uus preester Lavrenti Raudsepp, kes vahetas välja teisele teenistuskohale määratud isa Joann Johanson.

Selle aasta 5. juunil pandi Agusalu külas nurgakivi kabelile püha piiskop Nikolaose auks, mis rajati Vasknarva küla talupoegade N. Abramovi ja I. Iovlevi kulul. 25. juunil aga pandi nurgakivi Pühtitsa küla kabelile, mis samuti pühitseti pühale Nikolaosele ja mille ehituskulud katsid Vasknarva talupojad, vennad Aleksandr ja Ivan Abramov.

Vastavalt Pühima Sinodi korraldusele 9. märtsist 1890, nr. 856 avati Jõhvis uus kogudus, kuhu määrati preestriks isa Aleksandr Bežanitski.

1. augustil (pärast uute kirikulippude pühitsemist, mis valmistati keisriperekonda Borki raudteejaama lähedal ähvardanud ohust pääsemise mälestuseks) kutsus Pühtitsa kiriku esipreester koguduse liikmeid üles pöörduma Narva saabuva keiser Aleksander III poole palvega vabastada püha Jumalasünnitaja mägi eravaldusest. 5. augustil, enne Narva-Jõesuu Vladimiri kirikule nurgakivi panekut andiski Pühtitsa delegatsioon keisrile üle oma palvekirja ühes hõbekandikul lebava Pühtitsa vaateid sisaldava luksusliku albumiga.

Templipüha tähistati sarnaselt eelmiste aastatega pidulikult ja hingestatult.

Kroonikakirjutaja teatab, et „ümbruskonna mõisnikud on võtnud endale eesmärgiks hävitada iga hinna eest Pühtitsa kogudus ... Vaesed popsid ja sulased, kes olid söandanud maha jätta oma isandate usu ja astuda õigeusku ... kihutati minema, tõsteti välja ja tehti kerjusteks“. Õigeusu pärast kannatanute hulgas sai laialt tuntuks lugu talupoegade Dionissi Puki ja Georgi Sabrikase julmast tagakiusamisest.

July 1890.

Ввод-

в состоянии прихода и церковных, мкль-
отъ основания прихода до 1890^г года,

С о с т о я н и е п р и х о д а

За годы:	Родимое		Присоединен- ное		Привозное		Всего оброчных в. п. в. м.	Умершие		Свободно приходя:		Уклонившиеся		Уволен.		Всего оброчных	Брак. в.			Число прихожан к кон- цу года	Оброчных		
	м.	д.	м.	д.	м.	д.		м.	д.	м.	д.	м.	д.	м.	д.		м.	д.	м.			д.	д.

1886..	4	5	15	8	.	.	32	3	3	1	1	2	139/116	255
1887..	8	6	1	3	.	.	18	5	3	8	2	.	2	143/122	265
1888..	5 ¹⁾	8	20	21	.	.	54	1	2.)	12 ²⁾	11	25	2	1	3	155/138	291
1889..	4	2	34	30	2/	25	119	3	3	1	.	1	214/195	409

Примечание на 1886^г: Крестовский Деревня Подольца Св.
 Примечание на 1887^г: Крестовский Деревня Обелье Уд. м.
 Примечание на 1888^г: 1) Крестовская Деревня с. Петра Тоск.
 2) Крестовская Деревня Деревня Обелье
 * Оброчные в. п. в. м. в. п. в. м. в. п. в. м. в. п. в. м.

1890..	8	6	13	5	22	8		5	3	18 ¹⁾	.	.	.			
1891	4	8	1	6	"	"	19	3	2	"	"	"	"	"	3	2	5	2	"	2	158/140	298

Мостов
и их в приростных кампаниях

Число лет 2007

		Составление кампания																				
		Трансфертные						Участники				Приростные										
№	Имя	Трансфертные						Участники		Участники		Участники		Участники		Участники		Участники		Участники		
		Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	Имя	
1	8	3	19	6	27	9	36	268	75	206	10	4	
2	18	9	13	2	31	11	42	296	78	162	26	4	
2	17	7	2	.	19	7	26	61	43	391	25	4	100	.	.
14	7	2	.	16	7	23	4	49	11	210	88	4

список участников - список участников в приростных кампаниях
 Список участников - список участников в приростных кампаниях
 Список участников - список участников в приростных кампаниях
 Список участников - список участников в приростных кампаниях
 Список участников - список участников в приростных кампаниях

2	26	16	5	2	31	18	49	49	30	274	74	4	.	11	23	9	.	9	.	100	.	.	165	52	39
2	15	11	12	4	27	15	42	140	36	529	36	4	.	11	3	100

Названия горы, Куремель²⁴ т. е. куравиная гора, горы сосны Костинская Куровь, есть происхождение родне, Кудряшова недозрелая темная Кудряшова, она же есть Кустель в Вятской 20-30 отъ отстояния, ваделью по прибрежью Финского залива, в Куремели²⁵ кустель и др. горы, и зовутся горы, Богородице-матери.²⁶)

Дополнение
к названию
госпа.

Также горы названы Кудряшовой исторически, Куремель-Куремель, т. е. кустель исторически, кустелью, есть в народе еще Куремель-Кудряшова; название это, как видно из сказки, произошло отъ слова, Кудряшова, что значит в переводе, Кудряшова исторически.²⁷)

Резолюция Его Превосвещенства, Превосвещен. Терентия архиепископа Архиеп. Вятского Вятского и Костинского, в Присутств. отъ 15го Декабря 1889г. за № 2147 в указе Вятской Духов. Консистории отъ 30го Декабря того же года за № 6023, утвердив отъ Вятского Преосвещеннаго св. церкви Александре Младшей. Из его решения Указом Консистории отъ Декаб. 30го 1889г. за № 6008 отъ Вятского архиепископа Александре Младшей, включившей куремель в Вятский Училищный Вятский в 1889г., который приведен на место названного в первом решении февраля 1890г. году.

Резолюция Его Превосвещенства Архиеп. Вятского Вятского и Костинского отъ 15го Декабря 1889 года за № 2139 утвердившей Священника Василия Ивановича отъ Костинской церкви на Преосвещеннаго на вакансию второго священника. Его решение резолюция Его Превосвещенства отъ 15го Декабря того же года за № 451

1. См. пункт 2^й из описания 3го св. исторически.

2. Записано со слова Кудряшова Николая Моздана

3. Обращение сопоставлено в Вятской Консистории: Давид Карпович и Павел Соколов.

предоставлено в виде рукописки к Священнику
Петровской Церкви Кавказскому Давиду Саувану,
который предлежит на своем волеизъявлении в перла-
рских дубах в начале 1890 года.

Судимый в Пресвитерии, Пресвитерий-
ская Архивная с 11 дуба 1890 г. № 36, Кавказского
Писемника Церкви Ивана Оверина переписан на
судимый в Судимости к Тимедревской Церкви, что Вереска-
го уезда. На его место указан Тимедревский Дубовый Кон-
сульт с 16 дуба 1890 г. № 175 с предписаниям
консультации устного Кавказского Вице-консультанта
Ивана Александровича Подражника, окончивший курс в
Древней Устной Консультации, который предлежит
на своем волеизъявлении в конце дуба в начале того же
года.

1 июня 5го июня 1890 г. в доме священника в деревне Обесто
заключены сделки в Усть-Обестовской и Усть-Обестовской
Тимедревской, Архивнической Митрофановской, соруководимой на
средствах крестьян села Сауван: Соприимина Илюков
Илюковец и Илюковец и Илюковец.

При заключении сделок на территории села Обесто
до 300 человек, между которыми были и те, кто издаленно
поселился. Священник Давид Сауван обратился
к присутствующим с сообщением, в котором указано
что деревня Обесто селом в настоящее время была как бы
пограничной между двумя соседними и
временно в границах. Тот же этот указ/судимый устный
судимый в деревне Обесто и в том же указе по том весте
населенные коренными русскими православными народами
на что были в том же указе и в том же указе в том же указе
когда русский народ не выступал, что является в
подписании и от имени Кавказского России.

Заключены
сделки в пер-
ла рских
дубах.

Pühtitsa kiriku aluse mäe nimetus „Kuremägi“ on Täienduseks küla nimele hilisem tuletis, mille on välja mõelnud õigeusu vastalised, samas kui 20–30 versta ümberringi ja eriti Soome lahe kaldal elavad kohalikud ei tea „Kuremäest“ midagi, vaid kutsuvad mäge „Bogorodits-mägi“¹.

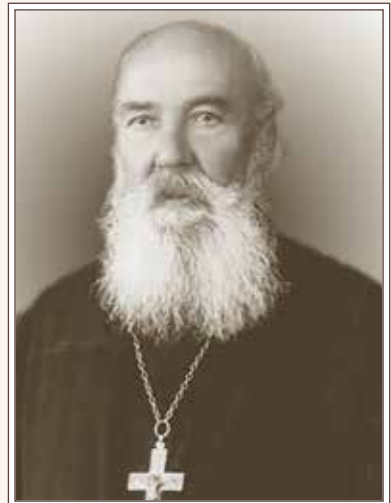
Nõndasamuti on eluandval allikal, peale nimetuse „Puht-allikas“, s. o. puhas allikas, rahva seas käibel veel teinegi nimi — „Lähtepää“. Või arvata, et see nimetus pärineb sõnast „lättepea“, s. o. allika pea².

Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni otsusega 15. detsembrist 1889, nr. 2139 on preester Joann Johanson Pühtitsa kirikust üle viidud Viljandi kiriku teiseks preestriks. Tema kohale on määratud kõrgestipühitsetud Arseni otsusega sama aasta 15. detsembrist, nr. 451 värskelt preestriks pühitsetud Pärnu kiriku köster Lavrenti Raudsepp*, kes saabus oma teenistuskohale 1890. aasta jaanuari esimestel päevadel. Muudatused kirikuametis

¹ Üles kirjutatud sepp Pjotr Mooseni sõnade järgi.

² Pühtitsa küla põliselanike Adam Tsarkovi ja Pavel Solovjovi seletus.

* Raudsepp, Lavrenti (Laur) (1856–1931) — õigeusu preester. Sündis Viljandimaal Jõgeveste vallas köster Andrei Raudsepa ja Agripina Raudsepa (sünd. Tšernova) peres. Lõpetas Tartu A. Puškini Kooli, Balti Õpetajate Seminari (1876) ja sooritas samal aastal preestri kutseksami Riia Vaimuliku Seminari juures. Pärast Pühtitsat teenis Kikeveres (1892–1893), Kõrgessaares (1893), Tõhela-Murrus (1893–1899) ja Kalli Ristija Johannese koguduses (1899–1931).

Pühtitsa kiriku teine esipreester Lavrenti Raudsepp

Kõrgestipühitsetud Arseni otsusega 11. jaanuarist 1890, nr. 36 on Pühtitsa kiriku köster Jakob Oberpahl üle viidud samale kohale Võru maakonna Kähri koguduses. Tema asemele on Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusega 16. jaanuarist 1890, nr. 175 määratud köstriks Kirmsi abikooli õpetaja Aleksandr Podrjadtsik, kes on lõpetanud Tartu II Õpetajate Seminari ja saabus teenistuskohale sama aasta jaanuari lõpul.

Nurgakivi panek
Agusalu küla
kabelile

5. juunil 1890 pandi Agusalu külas nurgakivi kabelile püha piiskopi ja imetegija Nikolaose, Lüükiamaa Myra ülempiiskopi auks, mis püstitatakse Vasknarva küla talupoegade, külavanem Nikolai Nikolajevitš Abramovi ja Ivan Iovlevi kulu ja kirjadega.

Tänu ilusale ilmale kogunes pidulikule sündmusele ligi 300 inimest, kelle hulgas olid ka niinimetatud pooleusulised. Preester Lavrenti Raudsepp pöördus koosviibijate poole sõnavõtuga, milles näitas, et Agusalu küla on praegusel ajal justkui piirikivi kahe rahvuse ja usutunnistuse vahel. Ehkki see maanurk (Peipsi järve ja Narva jõe vahel) oli kunagi peaaegu üleni asustatud põlise vene õigeuskliku rahvaga, oli siiski aegu, ja mitte eriti ammuseid, kui venelane siin ei tundnud, et elab oma armsal isamaal — Venemaal.

Vene inimese peale vaadati siin põlgusega, püüti teda igati rõhuda ja solvata. Seepärast pole ime, et lihtrahvas loobus oma pühast õigeusust ja võttis vastu oma rõhujate usu, jättis maha vene südamele kalli nime, isanime ja perekonnanime, ning võttis selle asemele tal-
le peale surutud saksa või eesti nime, häbenes rääkida

oma emakeeles ning hakkas seda juba unustamagi, perekonnast rääkimata. Ja mitte üksnes lihtrahvas — isegi õpetatud vene inimesed salgasid sageli maha kõik venepärase ning, häbi öelda, võitlesid koguni koos teiseusulistega õigeusu ja kõige veneliku vastu!

Kuid, Jumal tänatud, ajad muutusid! Meie armastatud keisrihärra Aleksander III Aleksandrovitši väsimatu hoole all on Baltimaa vene inimene peaaegu vabastatud kohalike isandate omavolist: ta võib taas takistamatult tunnistada oma püha õigeusku, võib karistamatult kuuldavale tuua oma puhtvene perekonnanime, võib koguni uhkust tunda oma emakeele oskamise üle. Ja pole kaugel seegi aeg, kui kogu see justkui Venemaast lahti rebitud maanurk hakkab taas rääkima oma esivanemate keeles; annaks Jumal, et kõik koos võiksid ühest südamest ja ühest suust laulda ja kiita Taevast Isa! See rajatav kabel olgu aga igaveseks mälestusmärgiks sellele, et ainult selle paigani küündiski kõik puhtvenelik ja õigeusklik 1890. aastal.

Oma sõnavõtu lõpul kutsus esipreester kõiki kohalviibijaid palavalt palvetama Issanda Jumala poole, et Ta annaks pühast õigeusust äralangenutele mõistust tagasi pöörduda ühtse apostliku Kiriku kui armuküllase ema rüppe, palvetama Valitsejanna Jumalasünnitaja poole, et Ta võtaks kõiki oma eestkoste alla, palvetama püha piiskop Nikolaose poole, kelle auks rajavad vene inimesed selle kabeli, et ta oma pühade palvetega paluks lakkamata Kristust Jumalat meie nõtruste pärast.

Seejärel algas jumalateenistus, veepühitsus ja korrakohane palveteenistus pühale piiskopile ja imetegijale

Nikolaosele. Vundamendi sisse müüritud laekasse paigutati akt kabeli nurgakivi paneku kohta, „Eestimaa Kubermangu Teataja“ number ja mündid, mis kujutasid endast kohalolijate vabatahtlikku annetust. Akti tekst oli järgmine:

„Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimel.

See kabel Lüükiamaa Myra püha piiskopi ja imetegija Nikolaose auks on rajatud keiser Aleksander III Aleksandrovitši õnnistatud valitsusajal, Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni, Eestimaa kubernerini vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi, Eestimaa

praosti, ülempreester Simeon Joannovitš Popovi ja Pühtitsa kiriku esipreestri Lavrenti Andrejevits Raudsepa ajal Vasknarva talupoegade, külavanem Nikolai Abramovi ja Ivan Iovlevi isiklikest vahenditest. Nurgakivi panek toimus juunikuu 5. päeval 1890. Aamen!“

Pärast seda, kui keisrihärrale, keisriprouale, troonipärijale ja kogu valitsevale suguvõsale, Riia ja Miitavi piiskopile, kõrgestipühitsetud Arsenile, kubernerihärrale vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoile, kabeliehitajaile ja Agusalu

Pühtitsa küla Püha Nikolaose kabeli ehitaja Ivan Abramov

küla elanikele oli lauldud „Palju aastaid!“, piserdati vundament üle pühitsetud veega.

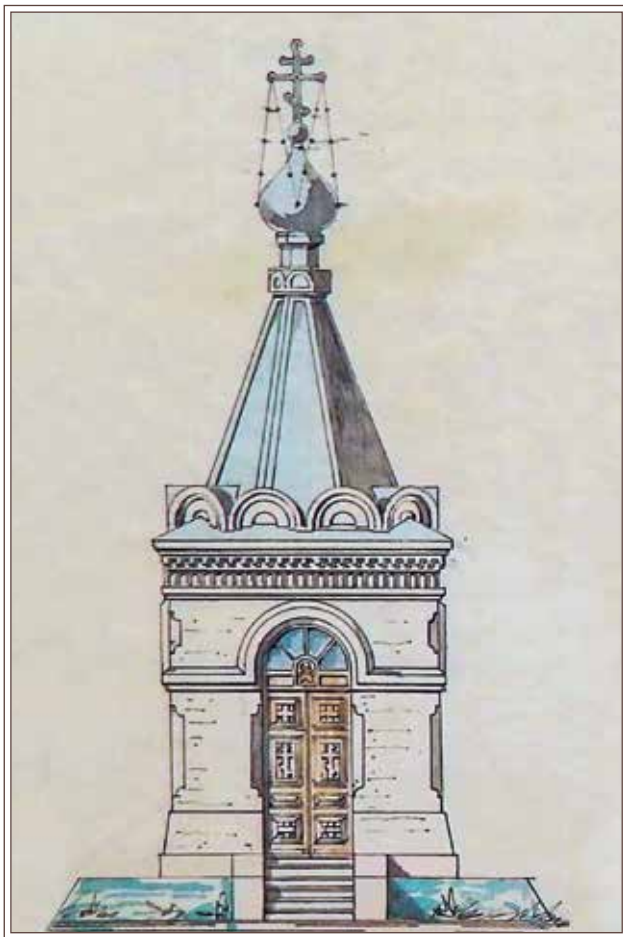
Nurgakivi panek Pühtitsa küla kabelile

25. juunil pandi Pühtitsa külas nurgakivi püha piiskopi ja imetegija Nikolaose kabelile, mis püstitatakse Vasknarva küla talupoegade, vendade Aleksandr ja Ivan Abramovi kulu ja kirjadega.

Pidupäevale kogunes kogu Pühtitsa elanikkond, mis koosneb enamjaolt pooleusulistest.

Pärast väikest veepühitsust pöördus Pühtitsa kiriku esipreester kohalviibijate poole umbes taolise sõnavõtuga: „*Ma ehitan oma Kiriku ja põrgu väravad ei saa sellest võitu* (Mt 16, 18). Nõnda ütles meie Issand Jeesus Kristus püha apostel Peetrusele ja kõikidelele oma õpilastele. Armsad kuulajad! Need Päästja hinnalised sõnad on end täielikult õigustanud kogu ristiusu olemasolu kestel, on end õigustanud ka meie kallil isamaal, on õigustanud ka selles paigas, kus me praegu tõstame oma palveid Issanda poole. Rasked ajad on teie poolt üle elatud, vennad! Mitmesuguste surveavalduste ja ebatõega õnnestus kohalikel isandatel paljusid teist, õigeusklikest venelastest, eksitada teise, teie vene südamele võõrasse usku, on õnnestunud hävitada teie rahvuslikkus ja keel, kuid ei ole õnnestunud teid lõplikult maatasta teha. Kesk vägivaldla mässavat merd jäid vaid mõned perekonnad vanumatute kaljude sarnaseks, jäid ustavateks oma pühale usule, oma esiisade rahvusele ja kommetele.

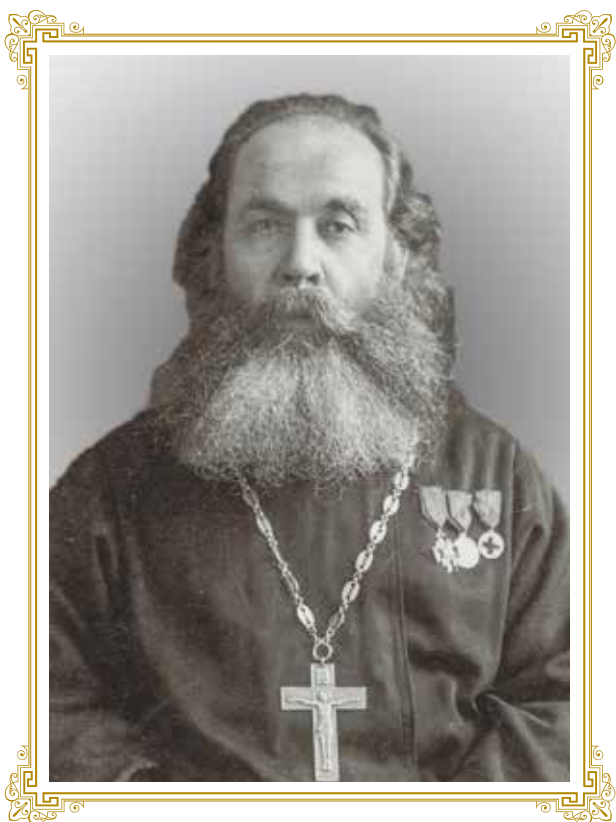
*Pühtitsa küla
Püha Nikolaose
kabeli fassaadi
projekt*

Tahtmatult meenuvad siinkohal ristiusu esimesed kolm sajandit, kui Kristuse nime pärast kiusati taga, piinati ja ahistati kristlikke märtreid ja õiglast, ning paljud ei pidanud siis julmade tagakiusajate survele vastu — eksisid õigelt teelt ... Ent siis kiusasid Kristuse Kirikut taga paganad ... Palavalt palvetasid Issanda poole esimeste sajandite kristlased, ja Issand Jumal võttis kuulda nende palvet: saatis neile vabastaja ja kaitsja — püha õigeusulise keisri Konstantinos Suure ja tema ema Helena. Täpselt samuti palvetasid palavalt Issanda poole siin pühale õigeusule ustavaks jäänud perekonnad ja Issand võttis ka nende palvet kuulda — saatis püha õigeusu kaitsja, kõige jumalakartlikuma keisrihärra Aleksander III Aleksandrovitši. Tõstame siis, vennad, koos oma palve Issanda ja püha piiskop Nikolaose poole, kelle auks me täna sellele kabelile nurgakivi paneme. Palvetame palavalt, et Issand Jumal annaks mõistust kõigile pühast õigeusust äralanguile ja tooks nad tagasi tõelisesse Kirikusse, mille Ta ise on asutanud ja millest ei saa võitu mingi vaenulik jõud. Palvetagem, vennad, soovides tervist ja pikka iga meie armastatud keisrihärrale Aleksander Aleksandrovitšile ja kogu tema keiserlikule perekonnale. Palvetame Issanda Jumala poole ka Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni eest, kes nagu tõeline karjane jätab maha 99 lammast ja tuleb igal aastal meie juurde otsima ühte eksinud lambukest. Palvetagem niisamuti kubernerite vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi eest, kelle abi poole me nii sagedasti pöördume oma elulistes vajadustes. Palvetagem ka selle kabeli ehitajate eest kui tõeliste vene inimeste ja meie Õigeusu Kiriku ustavate poegade eest ning kogu õigeusulise ristirahva eest.“

Neljaosaline ikoon püha Nikolaose kujutisega Pühtitsa kloostri Jumalaema Unumise peakirikust. XIX sajand

Ülempreester Aleksandr Bežanitski

Pärast palveteenis-
tust Issandale Jumalale
ja püha piiskop Niko-
laosele ja „Palju aas-
taid“ laulmist keisrhär-
rale ja kogu tema kei-
serlikule perekonnale,
Riia ja Miitavi piisko-
pile, kõrgestipühitse-
tud Arsenile, kuberne-
rile vürst Sergei Vladi-
mirovitš Šahhovskoile,
kabeliehitajatele ja kõi-
kidele Pühtitsa kiriku
koguduseliikmetele
paigutati vundamendi
sisse nurgakivi pane-
mise akt ja piserdati
pühitsetud veega.

*Koguduse
avamine
Jõhvi alevikus*

Sest ajast saadik, kui Pühtitsas avati kogudus ja Jõh-
vi alevikus seati sisse haigamaja ning kool, mille
ruumides hakkas toimetama eestikeelseid pidulikke
jumalateenistusi Tallinna peakiriku preester isa Karp
Andrejevitš Tiisik, on paljud luterlikud perekonnad
õppinud tundma tõelist õigeusku ning mistahes sur-
veavaldustele vaatamata võtnud selle vastu, nõnda et
1889. aasta lõpuks oli alevikus ja selle lähikonna mõi-
sates koos põlisvene elanikkonnaga kõiki õigeusklikke
kokku 500 hinge. Raugematult kannab Riia ja Miitavi
piiskop, kõrgestipühitsetud Arseni hoolt oma Baltimaa

karja eest, unustatud ei ole ka Jõhvi õigeusklikud. Tema kõrgestipühitsetu palvel ja ettekandel avati Jõhvis Pühima Sinodi korraldusega 9. märtsist 1890, nr. 856 uus kogudus, ning Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusega 10. aprillist, nr. 110 määrati kõrgestipühitsetud Arseni ettepanekul vastavatud koguduse esimeseks vaimulikuks Väike-Lähtru preester Aleksandr Bežanitski*, kes valdab täielikult eesti keelt.

Pühtitsa kogudusest läks Jõhvi kogudusse üle 187 hinge.

Augustikuu 1. päeval pärast Jumalikku Liturgiat ja enne ristikäiku eluandvale allikale pühitseti uued kirikulipud, mille olid tellinud Permisküla ja Kuninagaküla talupojad ning koguduseliikmed kõige jumalakartlikumat keisrihärrat Aleksander III Aleksandrovitši ja kogu tema keiserlikku perekonda ähvardanud ohust pääsemise mälestuseks 17. oktoobril Borki jaama lähedal toimunud rongiõnnetuses. Sel puhul pidas esipreester vastavasisulise kõne ja avaldas tänu kõigile annetajaile ja üldse kõigile kohalviibivaile palvetajaile nende armastuse eest Jumalasünnitaja mäe jumalakoja vastu, mis seisab küll kaugel nende elupaigast, ent lähedal nende vene südamele.

*Uute
kirikulippude
pühitsemine*

* Bežanitski, Aleksandr (1858–1926) — õigeusu preester. Sündis Priipalu külas Kuigatsi vallas Sangaste kihelkonnas Tartumaal preester Stefan Bežanitski peres, õppis Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris 1870–1880. Pühitseti preestriks 1884, ülempreester al. 1915. Teenis (vaheaegadega) Väike-Lähtru Jumalaema Sündimise koguduses kuni 1898. aastani, seejärel Haapsalu Maria Magdaleena (1898–1907) ja Tallinna Püha Nikolaose (1907–1926) kirikus.

*Keisrihärrale
soola-leiva
toomine*

Pärast jumalateenistust ning veepühitsust eluandval allikal pöördus esipreester kubernerihärra vürst S. Šahhovskoi initsiatiivil koguduseliikmete poole, keda oli kohal ligi 200 inimest, umbkaudu järgmiste sõnadega: „Armsad vennad! Kui tihti te olete pöördunud ametivõimude ja minu poole küsimusega: „Millal antakse meie püha Jumalsünnitaja mägi meile, õigusklikele?“ Kui palju kordi te olete väljendanud oma südamest tulevat kahjutunnet selle üle, et see püha paik, kus on ilmunud Jumalaema ise, näidates end paljudele, asub teiseusuliste käes, kes ei lase talvisel ajal isegi mitte enda juurde sooja, ning küsivad teilt: „Mis te siit otsite? Mida teil siit tarvis on?“ jne. Ja teil pole midagi teha, peate kõik ära kuulama ... Selle üle, kui lähedane on teie südamele see püha Pühtitsa, võib otsustada kas või selle järgi, et teie, vaatamata õigeesu vaenlaste mõnitustele, vaatamata ööbimispaiga ebamugavusele ja kibedale tööajale, tulete alati siia, ja ka nüüd olete kaugelt tulnud palvetama Pühtitsa Valitsejanna poole ning jooma vett eluandvast allikast. Kuid on saabunud aeg, mil teie ning veelgi enam meie soov — saada see mägi endale — võib Jumala abiga täide minna. Arvatavasti on teile teada, et meie maanurka, täpsemalt Narva linna külastab 6. augustil Tema Keiserlik Kõrgus, meie keisrihärra Aleksander III Aleksandrovitš — meie püha õigeesu eestkostja ning kaitsja. Teen teile ettepaneku pöörduda vana vene kombe kohaselt soola-leivaga käes Tema Keiserliku Helduse poole ka meie palvega Jumalasünnitaja mäe osas. Seepärast pangem oma käsi alla paberile — meie palvekirjale, mis kõlab järgmiselt:

„Kõigearmulisem Keisrihärra!

Sinu riigivalitsejalikul tahtel on meie maa täitunud pühakodadega, Sinu võimas parem käsi toetab vene usku ja vene tunnet selle Sinu mereäärse paiga teisehõimulise elanikkonna hulgas, Sinu armuhelduse poole pöördume ka nüüd.

Meie maanurgas on paik, mida kutsutakse Jumalasünnitaja pühaks mäeks, püha paik Pühtitsa, mida austatakse ka teiseusuliste hulgas, mägi, millelt Jumalaema ise ilmutas õigeusklikule rahvale oma halastust, ning see paik on siiani teiseusuliste käes, eravalduses, ning meie kurvastame senini, kuna meil puudub võimalus teha see kogu õigeuskliku rahva omanduseks.

*Tsaar
Aleksander III
vastuvõtuks
kaunistatav
Narva tänav*

Keisrihärra! Neil ammustel aegadel, mil Jumala tahtel oma kodumaast kaugele heidetud käputäis vene inimesi tundis ennast neil äärealadel üksiku ja maha-jätuna, säras see paik õigeusu ainsa valguseallikana, ning Jumalaema, kes ilmutas siin meile oma eestkostet, on meis alal hoidnud meie isade usku.

Ära lase, oh Keisrihärra, sel paigal ka edaspidi rüvetuda inimeste vihkamisest ning käsi, et siin lööks särama õigeusu rist, mis säiliks ka meie järeltulijate jaoks auväärse mälestusmärgina kibedale minevikule.

Andesta meile, Keisrihärra, meie julge kõne: Sinu pojad on iidsetest aegadest peale harjunud otsima oma tsaari juurest halastuse allikat.

Teie Keiserliku Kõrguse truud alamad: ...“

Oleks tulnud näha seda rõõmu ja heldimust, millega võeti vastu palvekirja sõnad, nii tõesti väljendasid need seda, mida igaüks tundis ja läbi elas. Palvetajad, iseäranis vanataadid ja -memmed, löid risti ette, tegid maani kummardusi ning tõid pisarsilmil kuuldavale tuliseid palveid hea ettevõtmise kordaminekuks: „Annaks Jumal!“, „Aidaku meid Jumal!“, „Eestkostja, Kõigepüham Jumalasünnitaja, võta meid kuulda!“ ning tegid preestri ettepanekul kabelis palvekirjale alla kirjutades oma jõukohase annetuse kandiku hankimiseks. Sealjuures on tähelepanuväärne, et ka jumalateenistusel viibivad luterlased pöördusid esipreestri poole palvega lubada neil oma käsi alla panna, ning kui preester päris, miks on neil tekkinud soov paluda mäge õigeuskliku palverännupaiga tarbeks, vastasid nad: „Jumal teab, kauaks me veel luterlasteks jääme, see mägi võib olla tulevikus ka meie Pühapaik“.

Narva delegaatideks valiti kirikuvanem Aleksandr Ivanovitš Koltšin, kes nõustus hankima ka kandiku ühes soolatomsiga, ning Ohakvere valla talupojad Nikandr Aksentjevitiš Gladõšov ja Sergei Ossipovitiš Pelešov.

5. augustil kell kolmveerand 12 päeval sai delegaatidele osaks au ulatada Narva-Jõesuu õigeusu kiriku nurgakivi asetamise ajal keisrihärrale (85 rubla maksnud) hõbekandikul leib-sool*. Kandik, millele oli graveeritud: „Keisrihärrale Aleksander III Aleksandrovitišile Pühtitsa — Jumalasünnitaja Püha mäe talupoegadelt. 5. augustil 1890. Pühtitsa — Püha Paik“, oli kaetud vene käterätikuga, leiva kõrval lebasid luksuslik album Pühtitsa vaadetega ning ülaltoodud palvekiri. Keisrihärra võttis armulikult heaks astuda kõnelusse kandiku hoidja, kirikuvanem A. Koltšiniga, ja nimelt: „Ma tean seda mäge — Jumalasünnitaja mäge! Kas see on Narvast kaugel? Kas elate ammu Pühtitsas? Täna teid ja teid saatnud inimesi!“ Kirikuvanemale langes osaks au vastata, et Pühtitsa asub Narvast 70 versta kaugusel ning et juba tema vaarisad elasid selles paigas.

Kuid ka see heategu ei jäänud saadikute jaoks karistuseks. Veel enne, kui nad olid jõudnud Narvast tagasi

* 1890. aasta augustis leidis aset ainus Aleksander III visiit Eestimaa kubermangu, mille ajal ta kohtus Narvas Saksa keisri Wilhelm II-ga. See oli suurejooneline sündmus: peale Venemaa keisri viibis kohtumisel ka keisrinna, troonipärija Nikolai (II), tema õde Ksenia, kaheksa suurvürsti, kaks suurvürstinnat, Leichtenbergi hertsog, Oldenburgi prints, sõja-, õukonna- ja välisminister. Aleksander III saabus Narva 4. augustil. Järgmisel päeval pandi tema juuresolekul nurgakivi kahele kirikule: Narva Ülestõusmise ja Narva-Jõesuu Vladimiri kirikule, kus keiser võttiski vastu Pühtitsa delegatsiooni.

pöörduda, lasid õigeusu vaenlased lahti kuulduse, et Pühtitsa delegatsioon on vangi pandud ja saadetakse peagi Peterburisse. Preester nägi üksjagu vaeva, et rahustada saadikute külasse jäänud naisi, lapsi ja sugulasi, kes jooksid nuttes oma vaimuliku isa juurde, et paluda nõu ja kaitset ülemuste ees.

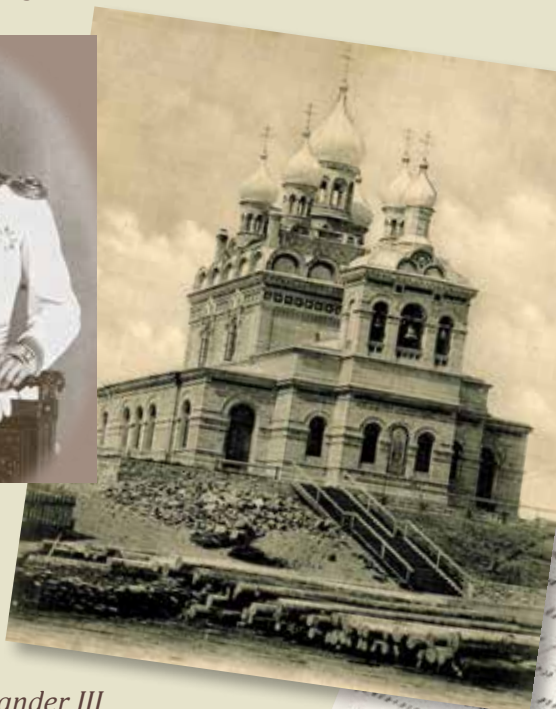
Templipüha Nagu eelmistel aastatel, nii saabusid ka tänavu juba 11. augustil kubernerihärra korraldusel Pühtitsasse Eestimaa kubeneri eriülesannetes ametnik V. F. Devienne, Tallinna jaoskonna talurahvaasjade komissar G. G. Issejev ja kubermangusekretär* A. L. Garjazin koos töölistega ning hakkasid otsekohe püstitama telke palverändurite ööbimiskohaks, arstipunkti haigete vastuvõtuks ja sööklat, puhastama teeradu, üles seadma laternaposte jne. Vaatamata halvale ilmale ja hirmsale tormile oli juba 13. augusti õhtuks kõik valmis.

14. augustil kell 10 hommikul saabusid Jõhvi jaamast Eestimaa kuberner vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi ühes abikaasa Jelizaveta Dmitrijevna Šahhovskajaga, Tallinna sandarmivalitsuse ülem polkovnik K. I. Samoilov, tema abi rittmeister S. N. Safonov, Rakvere maakonnaülem A. K. Verigin, Eestimaa kubeneri eriülesannetes ametnikud M. V. Muravjov ja I. M. Katkov, riiginõunik** A. A. Tšumikov (Tallinnast), polkovnik Smolski (Peterburist), Eestimaa kubermangusekretärid S. K. Rebrov, I. V. Nifontov ja V. I. Dobrohotov, „Uue Aja“

* Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 12. klassi tsiivilteenistuse ametiaste.

** Vene impeeriumi teenistusastmete tabeli 5. klassi tsiivilteenistuse ametiaste.

Troonipärija Nikolai
Aleksandrovitš

Suurvürstinna
Jelizaveta Feodorovna

Keiser Aleksander III
ja keisrinna Maria

Suurvürstinna
Ksenia Aleksandrovna

*Narva raekoda (ülal) ja maabumissild Narvas (paremal),
kust tsaar Aleksander III suundus Narva-Jõesuusse (all),
et osaleda Vladimiri kiriku nurgakivi panemisel*

korrespondent J. L. Kotšetov ühes pojaga (Peterburi ülikooli tudengiga), Tallinna heategija A. S. Salova, lahkunud M. N. Haruzini õed Veera ja Jelena Nikolajevna (Moskvast), Jõhvi jaoskonna talurahvaasjade komissar J. G. Giatsintov, Eestimaa kubermanguvalitsuse tervishoiuinspektor L. M. Malinovski, tema abi A. A. Antonov, Eestimaa heakorraprikaasi vanemarst N. E. Krusenstern, tema abikaasa silmaarst Raissa (Nikolajevna) Stepanovna; vaimulikest Anitškovi lossikiriku esipreester ülempreester Aleksandr Meštšerski, isa praost ülempreester S. J. Popov, Jõhvi ülempreester J. S. Šestakovski*,

* Šestakovski, Jossif (1822–1896) — õigeusu preester. Sündis Ukrainas Podolski kubermangus Gaisinski maakonnas Rago külas preester Samuil Šestakovski peres, õppis Podolski kubermangus Nemirovski Gümnaasiumis, lõpetas Vilniuse Vaimuliku Seminari 1843 ja Peterburi Vaimuliku Akadeemia 1848 teoloogiakandidaadi kraadiga. Pühitseti preestriks 1848, ülempreester al. 1870. Kauaaegne Tartu Püha Georgiose kiriku (1856–1888) ja Tartu Jumalaema Unumise peakiriku (1857–1872) preester. Jõhvis teenis aastatel 1890–1894, tema eestvedamisel algas Jõhvi Jumalailmumise kiriku ehitus (pühitses nurgakivi 10.07.1894).

isa Karp Tiisik, A. J. Tsvetkov ja diakon Feodorovski* koos Tallinna peakiriku lauljate ja koorijuhi V. J. Smirnoviga. Nendega ühes saabus ka hulgaliselt palverändureid Peterburist, Moskvast, Jamburgist, Narvast, Tallinnast, Tartust ja Rakverest.

Täpselt kell 11 koguneti kirikus ristikäigule, et minna vastu Vasknarvast imettegeva ikoonga saabuvale rahvarohkele ristikäigule eesotsas Vasknarva kiriku esipreester A. J. Kedroviga.

Kohtumine leidis aset Pühtitsas vastrajatud kivikabeli juures. Pärast tavapärast palveteenistust Kõigepühamale Jumalasünnitajale ja Tema Unumise imettegeva ikooni ette põlvitamist kandis vaimulikkond selle Pühaduse kabelisse, kus isa praost toimetas väikese veepühitsuse ja piserdas kabeli uut tsinkalusele maalitud ikonostaasi ning kabeli seinu pühitsetud veega. Pärast seda, kui oli lauldud „Palju aastaid“ keisrihärrale ja kogu valitsevale perekonnale, Pühimale Sinodile, Riia ja Miitavi piiskopile, kõrgestipühitsetud Arsenile, kubernerihärrale vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoile ning kabeliehitajaile, ühinesid mõlemad ristikäigud ning suundusid kirikusse. Püha ilmutatud ja imettegevat Jumalaema unumise ikooni kandsid kogu tee vürst S. V. Šahhovskoi ja tema abikaasa, sandarmipolkovnik koos Veera ja Jelena Haruzinaga ja teised kõrgelseisvad isikud. Kohemaid pärast kirikusse jõudmist korraldati mõnede palvetajate innukal pealekäimisel ristikäik eluandvale allikale, kus toimetati väikest veepühitsust.

* Feodorovski (Fedorovski), Veniamin (1856–1894) — õigeusu diakon. Pühitseti diakoniks 1888, teenis kuni surmani Tallinna Issanda Muutmise peakirikus.

Kell 6 õhtul, enne koguõise jumalateenistuse algust pöördus isa Karp Tiisik koosviibijate poole lühikese kõnega, milles kirjeldas vene inimeste tegevust Baltimaal ja iseäranis unustamatu Mihhail Nikolajevitš Haruzini tööd Pühtitsa kasuks. Kõne lõpul kutsus ta kõiki üles palvetama püha õigeusu tulise eestvõitleja Mihhail Nikolajevitši hinge eest, kes just Pühtitsas oli murdnud oma noore tervise. Ühiselt peeti hingepalveteenistus. Tugevale tuulele vaatamata teeniti koguõist jumalateenistust nagu eelnevatelgi aastatel kiriku ees lageda taeva all.

Kirikupühal endal algasid juba varahommikul palveteenistused Kõigepühamale Jumalasünnitajale, mis kestsid kuni kella 9-ni, mil algas Liturgia. Isa Karp Tiisik lausus sel ajal pühakoja esisel platsil jutluse kohalviibivatele eestlastele, kelle hulgas oli palju ka niinimetatud pooleusulisi.

Liturgia lõppedes suundus ristikäik eluandvale allikale, kus pühitseti vett ja piserdati sellega rahvast; naasnud allikalt, saatis Pühtitsa ristikäik oma Pühaduse ja Vasknarva ristikäigu tagasi Vasknarva. Viimasel künkal enne lahkumist teeniti veel kord põlvili maas palveteenistust. Olles õnnistanud püha ikooniga ristimärgikujuliselt rahvast igas neljas ilmakaares, andis isa praost ikooni üle Vasknarva kiriku esipreestrile isa A. Kedrovile. Palvetajad läksid laiali: suurem osa neist suundus Vasknarva, väiksem aga tagasi Pühtitsa kirikusse.

Tundub, et ümbruskonna mõisnikud on seadnud enesele eesmärgiks hävitada iga hinna eest Pühtitsa kogudus või, nagu väljenduvad kirikuõpetajad,

Õigeusuliste
tagakiusamine

„Pühtitsa pesa“. Vaesed popsid ja sulased, kes olid söandanud maha jätta oma isandate usu ja astuda õigeusku — „tsaariusku“ (eestlased nimetavad võimudega rääkides õigeusku tihti just selle nimega), kihutati minema, tõsteti välja ja tehti kerjusteks. Ma ei hakka kirjeldama kõiki õnnetuid, kes õigeusu eest on kannatada saanud¹, toon näiteks ja tõe kinnituseks ainult kaks: Puki ja Sibrikase, kes sellest ajast on asjaolude kokkulangemise tõttu laialdase kuulsuse omandanud ning tekitanud Tallinnas kõva kahinat.

Need juttude kangelased ja selle kohtuasja objektid on talupojad Dionissi Pukk ja Georgi Sibrikas — vaesed mehed, kes pidasid popsikohti Illuka mõisas, mis kuulub Dieckhoffile. Nad olid mõisniku silmis rängalt süüdi, kui liitusid õigeusuga, mille eest parun nõudiski kohtu korras nende popsikohalt väljatõstmist, kuid jäi hiljaks. Tõsi, kohalik kihelkonnakohus määras nad väljatõstmisele, kuid nemad andsid preestri nõuandel asja maakonnakohtusse, kui too aga kinnitas alama instantsi otsuse, siis apelleerisid ülemmaakohtusse, mis oli talupojakohtu kõrgeim instants, kuid seal jäi asi lahendamata kohtureformi tõttu, ning seepärast anti kui kahes endises talupojakohtu instantsis lahendatu edasi meie uude ringkonnakohtusse, mis

¹ 1886. aastast, s. t. koguduse avamisest alates kuni 1889. aastani on õigeusuga liitunud meetrikaraamatute järgi 132 inimest, neist 70 mees- ja 62 naissoost, mis teeb kokku 33 perekonda, kui arvestada 4 inimest perekonna peale, samas kui 1890. aasta alguseks oli neist alles vaid 6 perekonda 27 hingega!

langetas 20. juunil otsuse kinnitada maakonnakohtu otsust ja nõuda talupoegadelt kohtukulude katteks: Pukilt 10 rubla ja 90 kopika ning Sibrikaselt 11 rubla ja 25 kopikat. Ja nõnda siis, pärast talupoegade Puki ja Sibrikase tagaselja süüdimõistmist ning kohtu poolt 20. juunil kohtumääruse väljaandmist Dieckhoffile, ilmus juba 22. juunil ringkonnakohtu pristav, luterlasest mõisnik von Dehn* Dieckhoffi hobustel ühes mõisniku enda, külavanema ja kohtunikuga nimetatud popside juurde, kirjutas kogu nende vara üles ning, olles kaarikusse istunud, ulatas neile kohtukutse, lausumata sealjuures ühtegi sõna: miks ta oli tulnud, miks kirjutati vara üles ja mida tähendavad need talupoegadele antud venekeelsed paberid. 23. juunil ilmusid popsid kohaliku preestri juurde, paludes teda seletada nende paberite otstarvet ja anudes abi oma mures. Preester, saanud teada, et neil pole raha, andis neile laenuks kohtumäärusega nõutud summa, aga kuna ta ei teadnud, kellele nad selle raha peavad viima, siis saatis nad nõu küsima Jõhvi talurahvaasjade komissarilt J. G. Giatsintovilt. Viimane soovitas neil maksta kohe pristavile ära, ja kuna kehvikutel ei olnud raha, siis andis ta Pukile rongiraha Rakverre ja tagasi. Nõnda siis ilmuski Pukk 26. juunil Rakvere linna pristav Dehni juurde ja maksis enda ja Sibrikase eest ära neilt kohtumäärusega nõutavad 22 rubla ja 15 kopikat, kuid sealjuures ütles pristav: „Aga siiski müüakse teie vara maha, sest sellest rahast ei piisa.“ Küsimusele, palju siis veel tarvis on, vastas ta, et pole

* Ilmselt Arthur Hugo August von Dehn (1856–1902).

veel arvet kokku löönud ja teatab sellest oma kohale saabumise päeval.

Tõepoolest ilmus pristav Dehn 30. juunil Illuka vallavalitsusse, kuhu tema käsul oli juba toodud kogu popsude vara vallavanema järelevalve all. (Dehn saabus taas Dieckhoffi hobustel, kes oli olnud vara hindaja.) Samal päeval, kell 7 hommikul ilmusid Pukk ja Sibrikas preestri juurde ja palusid teda pisarsilmil tulla kauplemiskohale. Preester, kes ei näinud kauplemise juures viibimises midagi laiduväärset, nõustus nende palvega. Väljamüüki alustades teatas pristav Dehn, et Pukk ja Sibrikas peavad maksuma kinni ka sõiduraha, esiteks kohalesõidu eest kohtumääruse järgi ja teiseks väljamüügile kohalesõidu *Kehvikud* eest (aga kuna pristav sõitis korraga nii Puki kui

Sibrikase juurde, s. t. tegi kaks otsa, raha nõudis sisse aga nelja eest, siis osutus sõiduraha neljakordseks), Pukilt 37 rubla ja 63 kopikat, Sibrikaselt aga 44 rubla ja 15 kopikat, kokku niisiis (lisaks talle juba üle antud kohtukulude 22 rublale ja 15 kopikale) veel 81 rubla ja 92 kopikat, ja et asjade müügi järjekord määratakse vastavalt omaniku soovile, et nad võiksid peale seda, kui sissetulek on juba katnud „neilt nõutava võlasumma“ jätta endale kõige hädapärasema, aga tegelikult kukkus välja hoopis teisiti. Sibrikase vara hinnati 91 rublale kopikatega ning viimasena läks müüki lehm ühes vasikaga, mis hinnati 21 rublale ja 50 kopikale. Nähes naisi ja lapsi nutmas taga oma toitjat lehma, söandas preester märkida, olles läinud pristavi laua juurde, delikaatselt, vaikselt, et pristavi enda sõnade järgi ei oleks lehma vaja müüa, kuna nõutav summa (44 rubla ja 15 kopikat) on ammugi käes. Selle peale sattus pristav raevu, kargas oma toolilt püsti ja teatas valju häälega, et kes temaga rahul ei ole, võib esitada tema peale kahe-nädalase tähtajaga kaebuse ringkonnakohtusse ning müüs perenaise ja väikeste laste südantlõhestava nutu saatel vaese mehe viimase vara. Puki vara ei katnud aga isegi pristavi sõiduraha, vaatamata sellele, et tal müüdi maha mitte ainult siga, oinas, rõivakirst, kapp, saag ja vokk, vaid ka kevadel särkeks varutud lõuend. Olles sel kombel mõlemad talumehed koos peredega tänavale tõstnud, sõitis pristav minema.

Samal ajal pöördus preester, nähes oma koguduseliikmete kaitsetust ja teades, et neil pole pristavi peale

edasikaebamiseks kopikatki raha, erakirjaga abikubernereri poole, kuna kubernerihärra vürst S. V. Šahhovskoi oli sõitnud ära tervisevetele. Olles maalinud oma kirjas kogu asjast pildi, palus preester kaitset inimestele, kes olid mõisnike ja seaduse ees süüdi vaid õigeusuga liitumises.

Milline oli selle kirja põhjal abikubernereri asjaajamine ringkonnakohtu eesistuja, tõelise riiginõuniku V. J. Fuksiga, ei ole teada, aga asjaolu, et preester oli pöördunud talupoegade kaitseks administratsiooni poole, ei jäänud tema jaoks tagajärgedeta. Härra kohtueesistuja leidis preestri käitumise olevat sedavõrd laiduväärse, et ta pidi andma oma isa praostile aru järgmistes, kohtueesistujalt lähtuvates süüdistustes, alustades sellest, et pristav Dehni väitel, mis polnud aga protokolliga kinnitatud, olevat preester lehma müümise juures justkui väljendunud, et „see olevat seaduslik röövimine“ ja et „kui vürst Šahhovskoi oleks kubermangus, siis ei laseks ta sel sündida“. Peale selle lubas preester endale pöördumist abikubernereri poole, kaevates ülalkirjeldatud müügi peale ning tõkestades säärase teguviisiga kannatanud isikutele seadusliku tee kohtupristavi korralduse edasikaebamiseks, kes oli toiminud mitte üksnes täiesti seaduslikult, vaid oleks ka oma külmaverelisusega viinud asja soodsa lõpuni (!). Oma käitumisega võis preester põhjustada alusetuid etteheiteid kohtu ja selle täituri toimimisviisi suhtes ning „äratada asjatuid lootusi toetusele sellest küljest, kust see kunagi järgneda ei saa“. Vaatamata niisugusele süüdistusele preestri vastu, ei leidnud kohalikud (sõltumatud)

juristid, et väljendatud vaated oleksid õiged, kuna kõigele lisaks on raske võtta inimest kohtulikule vastutusele sõnade „seaduslik röövimine“ eest, seda enam et müügi tunnistajaks olnud isikud¹ neid eitavad ja selle kohta pole koostatud protokolli. Ent kui õigeks kohus ennast ka ei peaks, ei ole tal siiski õigus otsuste seaduslikkuse seisukohast, sest ringkonnakohus, võttes asja üle pärast selle lahendamist kahes endises kohtuinstantsis, oleks seaduse järgi pidanud lahendama selle asja mitte uute kohtureeglite, vaid vanade seaduste alusel, mille järgi kõik talurahva kohtuasjad olid vabastatud mistahes kohtulõivu-dest, seda enam et kohtukulude nõudele on lisatud ka teadmata kust tekkinud lõiv. Kuid asja olemus pole mitte selles, vaid asja enda värvingus ja selle võimalikes tagajärgedes, mis ongi juba hakanudki end ilmutama.

15. augustiks oli kõik valmis kahe pooleusulise perekonna Koroljovide ja Solovjovide õigeusuga ühendamiseks, kuid need isikud loobusid kubernerihärra ja teiste kõrgelseisvate isikute juuresolekul oma kavatsusest, kartes jagada Puki ja Sibrikase kibedat saatust, ning üldse ei ole sellest ajast peale ühinenud enam ühtegi isikut.

Selle kõrval ei saa märkimata jätta ka ühte röömustavat fakti. 14. augusti õhtul, kui kogu Pühtitsasse saabunud vene seltskond (kelle hulgas polnud ühtegi kohtuameti liiget) istus pärast koguõist jumala-

¹ Vallavanem Sibrikas, kohtunik Rjabin, talupojad Baumann, Piirits, Karus jt.

teenistust ühises teelauas, jutustas kohalik preester, pöördudes abipalvega siin viibiva administratsiooni esindaja poole, kõikide kuuldes eelkirjeldatud Puki ja Sibrikase asjast. Kurb jutustus ja preestri tuline osavõtt avaldasid koosviibijaile rabavat muljet. Siis tuli ühele kohalolijale pähe pakkuda välja korjandus nõnda julgalt õigeusuga liitumise eest kannatanud talupoegade heaks. Korjanduse lubas enda peale võtta „Uue Aja“

Moonakas korrespondent Jevgeni Lvovitš Kotšetov¹ ja 20 minu-

tiga korjati kokku 84 rubla, mis said kohe preestri üle antud. Annetajate hulgas oli ka Anitškovi lossikiriku esipreester, ülempreester Meštšerski. Oleks tulnud näha järgmisel päeval, 15. augustil popside tänulikkust. Neist üks oli tema särgi maha müünud pristav von Dehni armust ilmunud kohale koguni palja ihu peale tõmmatud kuues.

Kuid popside ja sulaste õigeusuga liitumise eest tagakiusamine ja minemakihutamine ei tundunud saksa mõisnikele veel piisavalt tugeva vahendina oma

¹ Tema sulest ilmus „Uues Ajas“ oktoobrikuus ligi 20 artiklit pealkirjaga „Meie Balti ääremaa“.

eesmärgi saavutamiseks, ning seepärast, et õigeusuga lõplikult arved õiendada, ründasid nad üksmeelselt õigeusklikke ja õigeusklike talurentnike sõpru. Juuli keskpaiku kutsuti viimased kõik Illuka ja Ohakvere mõisavalitsusse, kus teatati, et nende rendikohad lähivad müüki tohutu hinna eest ja võimatutel tingimustel. Piltlikkuse mõttes toon näiteks Anton Solovjovi renditalu Pühtitsa külas.

Solovjovi esivanemad olid harinud seda talukohta juba ammu ajast, olles asunud siia elama, kui koht oli alles kaetud pikukese pähkliivõsaga, heinamaa kujutas endast aga üksnes sood. Esivanemate ning Solovjovi¹ enda töövaevaga raiuti võsa maha ning täiesti viljakandmatu maa muudeti põlluks, puhastatud ja kuivendatud soo heinamaaks. Muidugi ei lasknud mõisnik sedamööda, kuidas talukoht paranes, mööda juhust tõsta vastavalt ka teorenti, mis hiljem asendati raharendiga. Niisiis maksis Anton Solovjov oma rendikoha eest 85 rubla aastas. Selle koha müügihinnaks oli aga määratud 3500 rubla tingimusel: 1500 rubla kohe ostes kätte, 1000 rubla aga, makstes 5% [intressi aastas], maksta mõisnikule välja 10 aasta jooksul ja ülejäänud summa 1000 rubla lugeda krediidikassa võlaks 6% [intressiga] aastas, s. t. et ostja, peale kohe makstava 1 500 rubla, kohustus maksma 85-rublase rendi² asemel ainuüksi protsentide, ilma võla kustutamisetä, 110 rubla aastas! Tundus, et nii ränkadel tingimustel leidub vaevalt kedagi,

¹ Anton Solovjov on praegu umbes 90 aastane.

² Makstes aastas 85 rubla renti, sai Solovjov mõisnikult veel lisaks 10 sülda puid, mis pidi koha ostes kaduma.

kes soovinuks osta armetut, ilma metsata kohta, kus künnimaad on vaid kuus ja pool tiinu, kuid tegelikult kukkus välja teisiti: osta soovijaid ilmus koguni mitu. Sealjuures on tähelepanuväärne, et kõik Solovjovi koha ostjad osutusid vanaduspõlve pidavateks luteri kirikuõpetajateks või minemakihutatud poolkirjaoskamatuteks vallakirjutajateks, kel polnud küll mingit rahakapitali, kuid kes seevastu olid kogu saksa suuna ustavad teenrid ja agarad luterlased. On ilmselge, ehkki tõendid puuduvad, et uhked ja siiani ligipääsmatud saksa vonnid ja parunid, olles sihiks seadnud koguduse hävitamise, astusid sobingusse oma poolehoidjate ja ustavate sulastega ja tegid neile ettepaneku osta õigeusuliste talupoegade kohad hoopis teistel tingimustel. Oma karja lammaste eest hoolitsev preester kandis mõisnike sepitsusest ette Jõhvi talurahvaasjade komissarile J. G. Giatsintovile ja maakonnaülemale A. K. Veriginile ning palus 15. augustil isiklikult kubernerihärrat vürst S. V. Šahhovskoid kaitsta Pühtitsa kogudust lõpliku laostamise eest.

Aleksandr
Stišinski
revisjon

Jumalakartlik vürst, õigeusu kaitsja talle usaldatud kubermangus ja kõikide õigeusu eest tagakiusatute isa, kandis asja käigust ette, kuhu tarvis. Vürsti väsimatu hoolitsuse tulemuseks oli see, et 3. detsembril saabus Pühtitsasse erikomisjon siseministeeriumi liikme, tõelise riiginõuniku Aleksandr Stepanovitš Stišinski*

* Tegelikult Aleksandr Semjonovitš Stišinski (1851–1922) — jurist, äärmiselt parempoolsete vaadetega silmapaistev riigitegelane. Oma külaskäigu ajal Eestimaa kubermangu,

juhtimisel, mis koosnes Eestimaa kubernereri eriülesannetes ametnikust M. V. Muravjovist, Rakvere maakonnaülemast A. K. Veriginist, Jõhvi jaoskonna komissarist J. G. Giatsintovist ja maakonnaülema nooremabist, tõlk A. V. Timofejevist.

Välja kutsuti kõik talupojad — kahe mõisa Ohakvere ja Illuka koharentnikud ja kuulati komisjoni koosolekul ükshaaval üle. Selgelt ja kujukalt tõestasid talupojad seda, millest ülalpool juba juttu oli, ning palusid pisarsilmil kõrgelseisva ametniku Aleksandr Stepanovitš Stišinski kaitset, kusjuures kaks Illuka mõisa talupoega P. Kill ja Jakob Paist, mõlemad luterlased, teatasid, et nende mõisnik olevat ükskord nõnda väljendunud: „Kihutame kõik õigeusklikud minema, ehitame mäele luteri kiriku ja siis riputame vene papi jalgupidi luteri kiriku ja kabeli vahele üles, las kõlgub seal ajaviiteks.“

Olles töötanud kolm päeva — 3., 4. ja 5. detsembri talupoegade ülekuulamisel, ei rahuldunud komisjon

kus ta tutvus koos kuberneriga isiklikult kehvikute eluga, teenis ta välisministeeriumis. Edaspidi oli aadliseisuse asju puudutava erilise nõupidamise asjaajaja (1897), talurahvaosakonna juhataja (1899), Riiginõukogu liige (1904). Juhtis maaharijate Venemaa Euroopa osast Siberisse ja Kaug-Idasse vabatahtliku ümberasumise ajutiste reeglite ettevalmistamist (1904). Kuulus „Parempoolsete tegelaste vastastikuse teavitamise ja ühistegevuse büroosse“ vürst A. Širinski-Šihmatovi eesistumisel. Vene Kogu liige, Vene piirialade ühingu esimees (1908–1917). Tegelik salanõunik (1913), senaator (1916), saksa ülemvõimuga võitlemise erilise komisjoni esimees. Revolutsiooni ajal heideti Peeter-Pauli kindlusvanglasse (1917. aasta märtsist kuni juunini). 1920. aastal evakueerus koos tütreaga Konstantinoopolisse, kus jäi elatusvahenditeta, elas puuduses ning suri 11. jaanuaril 1922.

üksnes nende väidetega oma vaesusest, vaid selleks, et isiklikult näha nende armetust, siirdus 7. detsembril nende elukohta Pühtitsa ja Agusalu külla, kus veendus oma silmaga selles, mida ülekuulamistel oli räägitud.

6. detsembril viibisid kõik kõrgelseisvad isikud kirikus hommikuteenistusel, Jumalikul Liturgial ja tänapalveteenistusel Issandale Jumalale.

Tema Kõrgeausus annetas Pühtitsa kiriku tarvidusteks — allika korrastamiseks ja pühakoja ülevärvimiseks 50 hõberubla.

24. juulil 1891 lugenud Eestimaa praost ülempreester Simeon Popov.

* * *

Aruannet ja koguduse seisust 1890. aastal vt. lk. 172–173.

1891

Koguduse koolid

*Raamatute ostmisest
ja raha annetamisest koolidele
ning nende ja muude
asjade vastuvõtmisest*

*11. mai tähistamine Jumalasünnitaja
mäe võõrandamise puhul*

Templipüha

Pühtitsa Jumalaema Uinumise kiriku juurde asutati vaimulikonna töö ja vaevaga kaks kooli: kihelkonnakool ja abikool Agusalus. Kuid seni ajani ei olnud neil ei õppevahendeid ega ajakohaseid õpikuid. Sel aastal osteti aga kohaliku vaimuliku poolt naaberkogudusest Vasknarvast kogutud raha eest õppeaasta alguseks „hädatarvilikud õpikud ja vahendid“.

Aasta peasündmuseks sai Jumalasünnitaja mäe võõrandamine keiserlikul tahtel õigeusu vaimuliku kirikuvalitsuse kasuks ning seoses sellega saabus Pühima Sinodi nõusolek Jumalasünnitaja mäel õeskonna avamiseks. Sel puhul tähistati sellele sündmusele lähimat püha — slaavlaste esmaõpetajate Methodiose ja Kirillose mälestuspäeva (11. mail) erilise pidulikkusega.

Selleks mälestusväärseks päevaks saabusid Pühtitsasse paljud kõrgelseisvad isikud ja esmakordselt ka „kõrgestiaustatud vaimulik, isa ülempreester Kroonlinna Joann“. Ta teenis Liturgiat isa praosti ja kohaliku preestri kaasteenimisel ning, olles tutvunud kohaga (ühes poolelioleva luteri kirikuga), kuhu oli kavas rajada tulevase kloostri hooned, õnnistas seda, leides „pinnase ja vaate valiku olevat igati sobiva“.

Need kaks põhjanevat sündmust kristliku Eestimaa elus andsid 1891. aasta Jumalaema Uinumise pühadele õigeusu silmapaistva võidu tähenduse.

Enne 14. augusti koguöist jumalateenistust pühitseti kiriku vaimulike teenistusrüüd, mis olid saabunud pühadeks tsaar Aleksander III kingitusena. „Seejärel luges kõrgestipühitsetud Arseni ette keiserliku käsu Jumalasünnitaja mäe võõrandamisest õigeusu vaimuliku kirikuvalitsuse kasuks ning kuulutas Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna avatuks.“

Jan
10/16 1891.

ЦЕРКОВНЫЯ ВѢДОМОСТИ,

ИЗДАВАЕМЫЯ

ПРИ СВЯТѢЙШЕМЪ ПРАВИТЕЛЬСТВУЮЩЕМЪ СѢНОДѢ.

№ 23 | ЕЖЕНЕДЕЛЬНОЕ ИЗДАНИЕ СЪ ПРИБАВЛЕНІЯМИ. | № 23

Высочайшія повелѣнія.

ИМЕННОЙ ВЫСОЧАЙШІЙ УКАЗЪ

Правительствующему Сенату.

Признавъ необходимымъ изъять изъ частнаго владѣнія расположенный въ Везенбергскомъ уѣздѣ, Эстляндской губерніи, при деревнѣ Пюхтицѣ (Сомпе), участокъ земли, именуемый Богородицкою Горою, повелѣваемъ: 1) сдѣлать распоряженія къ отчужденію сего участка, пространствомъ тридцать одна десятина восемьсотъ квадратныхъ сажень, въ собственность православнаго духовнаго вѣдомства, и 2) въ вознагражденіи владѣльцевъ сей земли поступить на основаніи общихъ для Имперіи узаконеній объ имуществахъ, отчуждаемыхъ по распоряженію Правительства.

На подлинномъ Собственною Его Императорскаго Величества рукою написано:

„АЛЕКСАНДРЪ“.

Въ Гатчинѣ

29-го апрѣля 1891 года.

Объ отчужденіи изъ частнаго владѣнія въ Везенбергскомъ уѣздѣ, Эстляндской губерніи, земли для надобностей Пюхтицкаго православнаго прихода. Государственный Со-

вѣтъ, въ департаментѣ гражданскихъ и духовныхъ дѣлъ, рассмотрѣвъ представленіе Оберъ-Прокурора СвятѢйшаго Сѣнода по дѣламъ: 1) объ отчужденіи изъ частнаго владѣнія въ Везенбергскомъ уѣздѣ, Эстляндской губерніи, земельного участка при деревнѣ Пюхтицѣ, пространствомъ 31 десятина 800 кв. сажень, именуемаго Богородицкою Горою, и 2) объ отчужденіи изъ частнаго владѣнія для надобностей Пюхтицкаго православнаго прихода 5 десятинъ земли и о вознагражденіи владѣльцевъ сей земли и соглашаясь съ заключеніемъ СвятѢйшаго Сѣнода, *мнѣніемъ положили:*

1) заключеніе сіе утвердить и 2) проектъ указа Правительствующему Сенату объ отчужденіи изъ частнаго владѣнія земельного участка, именуемаго Богородицкою Горою, поднести къ Высочайшему Его Императорскаго Величества подписанію.

Его Императорское Величество изложенное мнѣніе Государственного Совѣта, 29-го апрѣля 1891 года, Высочайше утвердить соизволилъ и повелѣлъ исполнить.

Школа в при-
езд.

Много труда и препятствий встретились при
в подготовке школы в приезде. Как в при-
езде, так и в казенной школе школы
не было до сих пор и только никакие школьные
пособия, но даже соответствующие требования врас-
чи удерживать. Каждый ученик приводится в школу с
собой оладой, кашей, подаренной ему родственниками или
купленной отцом или кем-нибудь за денежное вознаграждение.

Зная значительность расходов на содержание и не имея
в распоряжении никаких средств на покупку здания,
книг, подаренных ученикам канцелярских, учеников, а так-
же и то, что без подаренных учеников нельзя вести при-
езд школы в казенной школе, наметили свя-
щенники старейшины за покровительство в содержании Соро-
цкой прихода и в удачно избрано для двух классов сто-
и двух рублей. Но так как сумма денег на учебное время
выписана из Петербурга и Вильгельма невидимая
руководства в посылке, а также по воле Божией, Общес-
тва и Училищ' брат. Саксонск., Общеск. училищ, заведений и
Вильгельма "Брат. Саксонск., Общеск. училищ, заведений и
на русский язык, Книжка для чтения I. II. Общеск. и для
учеников, краткосрочное изучение православия" бухгалтера, по
указанию, Сторожа завед. и приездом Государства через
завед. и старш. и бухгалтера завед. бухгалтера
и для учеников; по указанию для отправки Карла Вильгельма
России-Училищ. Крестить село, по указанию священика,
Копытинского Вильгельма Гипсера Готлибского Вильгельма
Крестить Вильгельма Гипсера Готлибского Вильгельма
и для школы: 2 д. подвижной автом., 100 тетрадей, учебная
сумма, столярный инструмент, учебная канцелярия, 100 рублей, учебная
сумма, учебная канцелярия, учебная канцелярия, учебная канцелярия,
принадлежит школе: Вильгельма Гипсера и Вильгельма Гипсера
Государь Императора Вильгельма Гипсера и Вильгельма Гипсера

О посылке денег
на содержание
школы и о посылке
книг канцелярии
и о посылке
книг канцелярии
и о посылке
книг канцелярии

Гарини Императрица Марія Александровна.

Такихъ изъясненій школьной дѣлы въ урядной отчетности до
издѣстнаго издѣленія на 1899/00 урядной годъ. Оказавшись хоро-
шо пошло дѣло въ Александровъ воспитательской школы, упр.
начинается на урядовъ Главнаго Училищнаго Совета,
школьной поименной составокъ и упр. школы стѣнно
покрѣвъ дѣревян, такъ стѣ, какъ стѣннае напѣтали запѣ-
рзку и стѣнно дѣло запѣтали въ дѣлавы, вѣтъ дѣло и школь-
ная возрѣта сидѣли уже въ урядовѣ въ поименн, и въ
Гарини шти до его времени, книжкѣ въ урядовѣ и въ мо-
дѣлю запѣтали въ преподавательской дѣревянкой.

Но и въ школь дѣлавы постановитъ школьной дѣло
въ урядовѣ урядовѣ. Православной напѣтавъ раздѣла
на дѣло до преподавательской дѣлавы и поименн и до
стѣ дѣла, стѣ дѣло административна, какъ дѣло, и стѣнна
подѣлавы до его возрѣта платѣ. Крѣпко стѣ шко-
ль поименн, въ напѣтавъ дѣло урядовѣ дѣла, собор-
шени на урядовѣ дѣло дѣло поименн урядовѣ, такъ какъ со-
стѣнна стѣнна изъ дѣла классной комитатъ, организацио
не прѣдѣлавы-преподавателя и поименн прѣдѣла
квартиру и въ дѣло урядовѣ въ урядовѣ православно
школь." Но комитатъ и въ урядовѣ и прѣдѣла-
нн, прѣдѣлавы стѣнна постановитъ шти, срав-
нѣнно и прѣдѣлавы дѣлавы, вѣтъ дѣла. // 18/00 упр.
дѣло урядовѣ стѣнна дѣлавы. Напѣтавы, поименн
шени въ дѣло комитатъ, урядовѣ урядовѣ изъ своей квар-
тарѣ подѣ стѣнна дѣлавы; поименн по стѣнна въ
классной комитатъ. Францие стѣнна стѣнна по стѣнна въ
дѣлавы: 14 стѣнна и дѣлавы. Неудивительно поименн
что франц православно и, руской школы раздѣлавы
шени, дѣло въ руской школь дѣло стѣнна вѣтъ стѣнна со стѣ-
ннакомъ и напѣтавы-урядовѣ!

1) Напѣтавы и. Урядовѣ Оскаръ Дикель въ стѣнна м. 1890
сказалъ прѣдѣлавы-преподавателю Завайтскому: Если на по-
шени вѣтъ поименн изъ руской, тогда кончатъ по квартирѣ
тѣ дѣла, что стѣнна урядовѣ уже прѣдѣла." Со стѣнна Завайтско

Kirikuamet nägi palju vaeva ja kohtas takistusi kooliõpetuse korraldamisel koguduses. Nii kihelkonnakoolis kui ka Agusalu abikoolis polnud selle ajani mitte ainult õppevahendeid, vaid ka ajanõuetele vasta-
vaid õpikuid. Iga õpilane tuli kooli mõne isikliku raamatuga, mille olid talle kas kinkinud sugulased või ostnud isa raamatumüüjalt odava hinnaga. Kohalik preester, kes teadis, kui vaesed on õpilaste vanemad, kuid kelle käsutuses polnud mingeid vahendeid kõikidele lastele ühesuguste, koolivalitsuse poolt heakskiidetud õpikute soetamiseks, siirdus koguma annetusi naabruses asuvasse Vasknarva kogudusse, kuna andis endale aru, et ilma korralike õpikuteta ei ole võimalik kolmeklassilises koolis õppetööd läbi viia. Headelt inimestelt õnnestus koguda umbes 25 rubla.

*Koguduse
koolid*

Selle summa eest telliti Peterburist ja Rakverest õppeaasta alguseks hädatarvilikud õpikud ja vahendid, ja nimelt: usuõpetuses ülempreester Sokolovi „Piibililugu“, sama autori „Palvete, kümne käsu ja Usutunnistuse seletus“ ja „Lühike palveraamat“ Sinodi väljaandel; vene keeles Volpari „Lugemik I ja II“ ja õpetaja jaoks Putsõkovitsi „Õigekirja praktiline õppimine“; rehkendamises Goldenbergi „Ülesannete ja näidete kogu“, noorem ja vanem kursus ning Jevtutevski „Ülesannete kogumik ja meetoodika“ õpetajatele; geograafias Ilgini kaks seinakaarti Venemaa Euroopa osast. Peale selle annetas Eestimaa kubermanguvalitsuse asjaajaja abi Aleksandr Lvovitš Garjazin preestri palvel koolile 2 eksemplari liikuvat aabitsat, 100 vihikut, kasti krihvleid, paki paberit, kasti pliiatseid, 100 sulevart, 3 kasti sulgi ning kasti teritatud kriite; peale selle veel kihelkonnakoolile

*Raamatute
ostmisest ja raha
annetamisest
koolidele
ning nende
ja muude asjade
vastuvõtmisest*

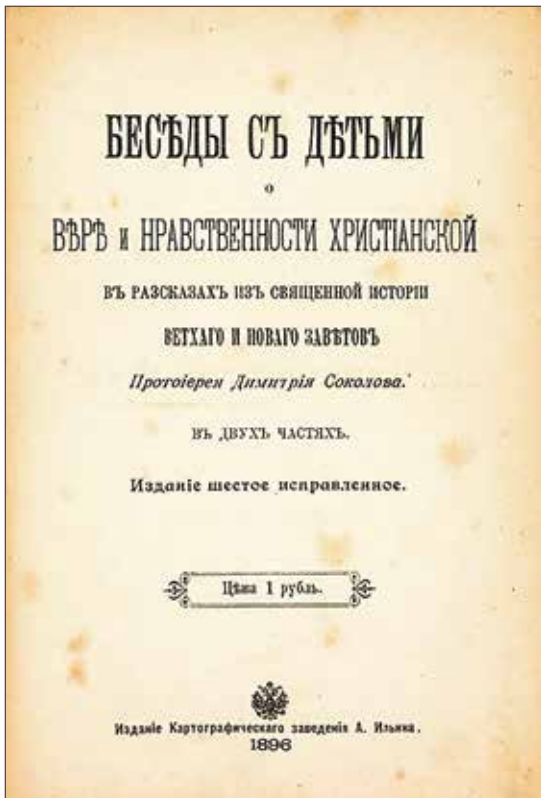
laelambi ja keisrihärra Aleksander III-a ja keisrinna Maria Feodorovna akvarellportree.

Seega oli kool õppetöö mõttes 1890/91. õppeaastaks küllaldaselt varustatud. Iseäranis hästi edenes asi Agusalu abikoolis, kus Eestimaa Ülemkoolikomisjoni vahenditest üüritud koolihoone on piisavalt ruumikas ja kus kool asub otse külas, nõnda et kohe hallade saabudes, kui kari lauta aeti, istusid kõik kooliealised lapsed juba koolipingis oma uute ennenägemata raamatutega ning tegelesid usinalt õppetükkidega.

*Õigeusu
koolidele
mõeldud
õpiku kaas*

Kuid niisama libedasti ei läinud kooliasjade korraldamine kihelkonnakoolis. Õigeusklik rahvas elab siin hajusalt läbitungimatute soode ja rabade taga, ning sedavõrd vaeselt, et kodus elavatel lastel ei ole tavaliselt isegi oma vanusele

sobivaid riideid. Peale selle ei ole vaimulikkonna jaoks üüritud majas asuv kooliruum sugugi kõlbulik eri soost õpilastele, kuna koosneb ainult ühest klassitoast. Ümbruskonna talurentnikud ei ole aga julgenud võtta enda juurde korterisse ühtegi õigeusu kihelkonnakooli last. Kuid vaatamata kõikidele ebamugavustele ja surveavaldustele on kirikuametil siiski õnnestunud kool eelmiste aastatega võrreldes (1889/90. õ.-a. oli ainult 3 õpilast) üpris hästi jalule seada. Ühte tuppä ko-

linud köstrid loovutasid teise oma korterist tüdrukutele magamistoaks, poisid aga magavad klassitoas. Õpilasi on vähehaaval kogunenud 23: 14 poissi ja 9 tüdrukut. Pole siis ime, et õigeusu ja „vene kooli“ vaenlased on lasknud lendu kuulujutu, nagu magaksid lapsed vene koolis koos preestri ja köster-kooliõpetajatega!

Kristuse Sündimise pühadeks korraldati nii kihelkonna- kui abikoolis lastele jõulupuu, kusjuures neile jagatud väikesed kingitused ja maiustused oli annetanud kirikuvanem Aleksandr Ivanovitš Koltšin.

Maikuu 9. päeval saabus preestrile teade, et slaavlaste esmaõpetajate Methodiose ja Kirillose mälestuspäeval tähistame erilise pidulikkusega 29. aprillil keisri tahtel aset leidnud Jumalasünnitaja mäe võõrandamist, ning et sel tähelepanuväärsel päeval saabuvad Pühtitsasse paljud kõrgelseisvad isikud koos isa ülempreester Joann Iljits Sergijeviga* Kroonlinnast.

*11. mai
tähistamine
Jumalasünnitaja
mäe
võõrandamise
puhul*

* Kroonlinna püha õiglane Joann (1829–1909) — Venemaal tuntud hingekarjane, jutlustaja, vaimulik kirjanik, kes kanoniseeriti Vene Õigeusu Kirikus 1990. aastal. Oli Kroonlinna Püha Andrease peakiriku esipreester, kes käivitas Kroonlinnas laialtleviku heategevusprogrammi ning aitas paljusid kirikuid ja kloostreid üle kogu Venemaa. Temast sai ka Pühtitsa kloostri eestkostja, vaimulik isa ja heategija. Ta seisis nunnaelu sünni juures Pühale mäel: kiitis heaks koha, kuhu oli kavas rajada klooster, ning suunas, julgustas, toetas ja õnnistas iga tähelepanuväärset sammu selle loomisel. Esimestel aastatel suunas Pühale mäele ligi 50 oma vaimulikku tüdart ning vaatamata erakordsele hõivatusemale, käis isiklikult Pühtitsas ja juhatas vaimulikult kloostriõdesid. Kroonlinna isa Joanni suhetest kloostriiga vt. lähemalt: *Pühtitsa klooster ja selle eestkostja, Kroonlinna püha õiglane Joann: Kloostrikroonika. Õdede mälestused. Kloostri pühadused. Pühtitsa, 2011.*

Vaatamata kibedale külviajale ja sellele, et koguduse liikmetele eelseisvatest vaimulikest pidustustest teadaandmiseks jäi vähe aega, levis kuuldus „võimude“ ning kõrgestiaustatud vaimuliku, Kroonlinna isa ülempreetri Joanni saabumisest Pühtitsasse kulutulena soode taha ning tõi selleks päevaks kohale tähelepanuväärse hulga palvetajaid, kes osaliselt saabusid juba eelõhtul, osaliselt aga pidupäeval endal.

11. mail kell 7 hommikul saabusid Jõhvi jaamast kubernerihärra vürst S. V. Šahhovskoi ühes abikaasa J. D. Šahhovskajaga, krahvinna Miljutina* Moskvast, Eestimaa kubermangu aktsiisivalitsuse ülem Boriss Nikolajevits Komarov, Rakvere maakonnaülem A. K. Verigin, Jõhvi jaoskonna kohtu-uuriija B. D. Rjazanov, Eestimaa kubeneri vanemametnik M. V. Muravjov, talurahvaasjade Jõhvi komissar J. G. Giatsintov, kubermanguinsener Knüpffer, isa ülempreester Joann Iljitš Sergijev, Eestimaa praost, isa ülempreester Simeon Joannovitš Popov, Olga Risti kiriku esipreester Joann Sarv** ning paljud teised ilmalikud ja vaimulikud isikud.

* Jelizaveta Šahhovskaja ema Natalja Mihhailovna Miljutina, sünd. Poncet (1821–1912).

** Sarv, Joann (Jaan) (1867–1937) — õigeusu vaimulik ja preestermärter. Sündis Võrumaal Karula kihelkonnas Tilsis talupoeg Roman Sarve peres, õppis Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris 1878–1888. Pühitseti preestriks 1890, ülempreester al. 1914. Teenis Olga Risti koguduses (1890–1895), 1896. aasta jaanuarist aga Peterburi Kreeka saatkonna kirikus. 1898. aastal astus vabakuulajana Peterburi Vaimulikku Akadeemias, mille lõpetas 1902. aastal teoloogiakandidaadi kraadiga. 1927. aastal oli sunnitud kolima Tihvinisse. Vahistati 1937. aasta septembris ja hukati 3. detsembril 1937, hauakoht on teadmata. 2000. aastal arvati Venemaa uusmärtrite hulka.

VISIT PORTRAIT

Kohe pärast kohale saabumist asus isa ülempreester Joann Sergijev pihti vastu võtma vürstinna J.D. Šahhovskajalt, vürstinna Miljutinalt, nunn Varvaralt ja õeskonna liikmetelt; isa ülempreester Simeon Joannovitš Popov hakkas toimetama proskomiidiat, kohalik preester pidas aga kohalejõudnud külalistele palveteenistuse.

Täpselt kell 8 hommikul algas Liturgia, mida teenis ülempreester J. I. Sergijev koos isa praosti ja kohaliku preestriga. Pärast Liturgiat viidi kubernerihärra vürst S. Šahhovskoi soovil läbi ristikäik eluandvale allikale veepühitsuseks. Kõik kohalviibijad olid sügavasti liigutatud, nähes endi hulgas palavalt palvetavat kõrgesti austatud Kroonlinna isa ülempreestrit Joann Iljitš Sergijevit, kes näis olevat üleni süüvinud maapinnast tõusva kristallpuhta allikavee vaatlemisse, ning paljud pühkisid palvelises vaikuses silmist palava pisara ...

Pärast väikest puhkust suundusid kõik kohalesaabunud palvetajad, vaimulikkond ja kõrgelseisvad külalised mäele, alguses poolelijäänud luterliku kivikiriku juurde, seejärel aga mäe kõige kõrgemale astangule, kust kogu ümbruskond paistis nagu peo peal mitmekümne versta taha. Tagasiteel vaadati üle koht, kuhu oli kavas püstitada kloostrihooned, ning isa Joann leidis pinnase ja vaate valiku olevat igati sobiva.

Täpselt kell üks asus kogu kohalesaabunud intelligents koos isa ülempreestri Sergijevi ja isa praosti Popoviga tagasiteele Jõhvi, samas kui kohale tulnud rahvas kalleid külalisi silmadega saatis, ja kuna oli laupäeva õhtu ning keegi ei tahtnud veel lahkuda, siis teatasid kirikukellad kell 5 koguõise jumalateenistuse

algusest. 12. mail teeniti hommikuteenistust ja Liturgiati koos pühapäevaks Pühtitsasse jäänud vaimulikonnaga.

Eestima kubeneri S.V. Šahhovskoi palvekirjale järgnes käesoleval aastal keiserlik käsk Jumalasünnitaja mäe¹ võõrandamisest luterlaste käest õigeusu vaimuliku ameti valdusesse, Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni palvele aga Pühima Sinodi korraldus selles paigas Jumalaema Uinumise õeskonna avamiseks. Need tähtsündmused andsid selleaastasele 15. augusti pühale Jumalasünnitaja mäel õigeusu silmapaistva võidu tähenduse. Kõrgestipühitsetud Arseni avaldas soovi isiklikult kuulutada palvetajatele keiserlikust armuavaldusest ja avada Jumalaema Uinumise õeskond; peale selle saabus Pühtitsasse 15. augustiks palju õigeusu eestvõitlejaid, eesotsas Šahhovskoide vürstipaariga, mitte üksnes Tallinnast ja muist selle piirkonna paigust, vaid ka Peterburist ja Moskvast, samuti ka loendamatu hulk palvetajaid ümbruskonnast, Peterburi ja Pihkva kubermangust ja mujalt.

Selle aasta pühadeks oli Jumalasünnitaja mäe esimesele astangule kerkinud üpris ruumikas puumaja², kus esialgu, kuni kloostri valmimiseni, leiavad elupaika õeskonna ülem ema Varvara ja õed. Majas eraldati ruumid ka kõrgestipühitsetud Arsenile ja teda saat-

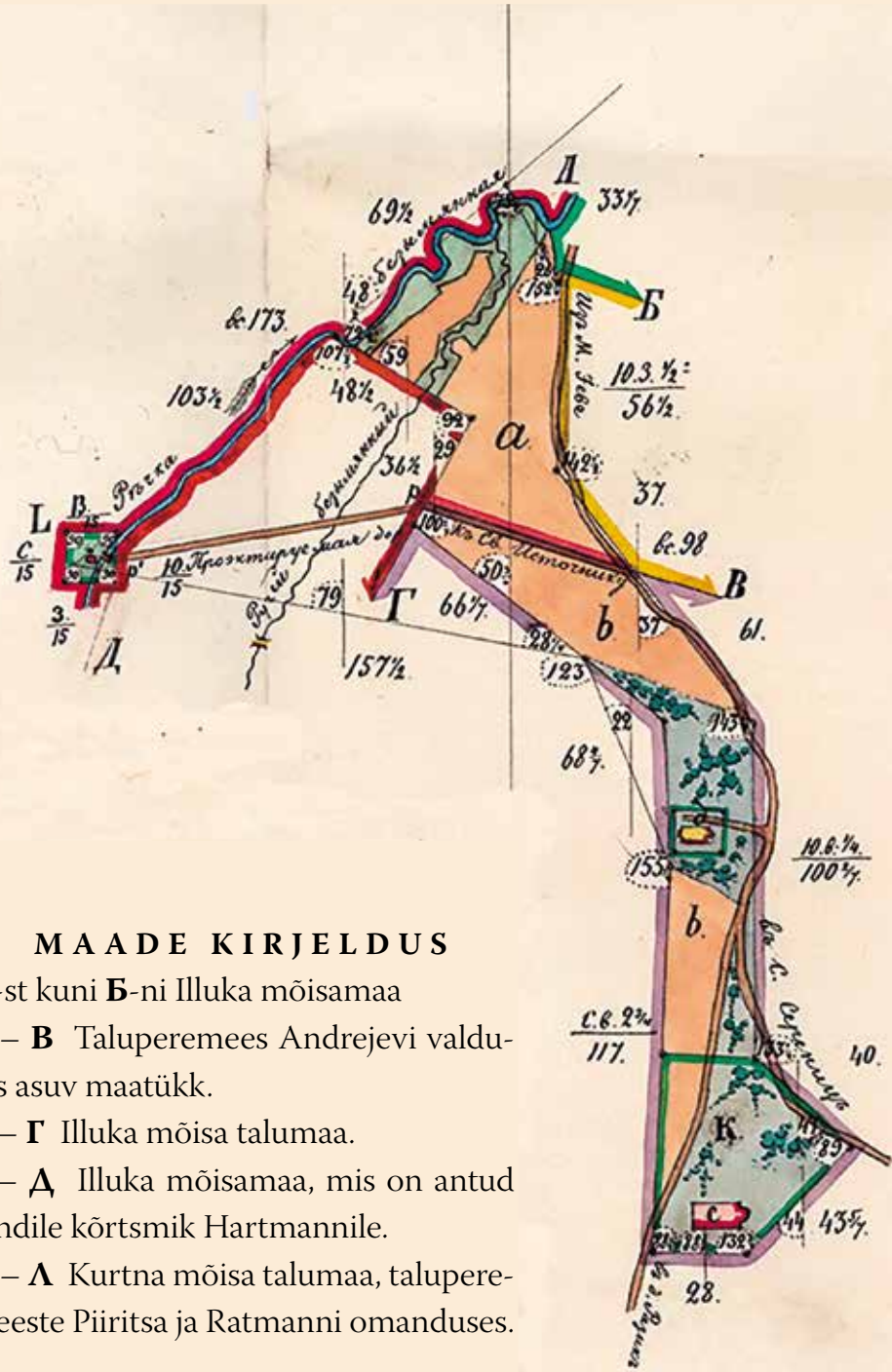
¹ 5 tiinu Pühtitsa koguduse tarbeks ning 31 tiinu ja 800 ruutsülda nunnakloostriks, kokku 36 tiinu ja 800 ruutsülda.

² Majale pandi nurgakivi 23. mail 1891, sisse pühitseti see aga 20. juulil 1891.

Templipüha

PLAANI SELETUS

Projektplaani Eestimaa kubermangu Rakvere maakonna Alutaguse haagikohturingkonna maatükist, mille on Pühtitsa õigeusu kiriku vajadusteks välja valinud Riia Vaimuliku Konsistoriumi Eestimaa praost ülempreester Popov. Tähendatud maatükk koosneb kahest eraldi krundist, mis on teineteisega ühendatud uuesti projekteeritava teega ja tähistatud plaanil tähtedega **p'** ja **p**. Mainitud kruntidest suurem, mis on määratud kiriku, kirikuameti hoonete ja kooli ehitamiseks, aga ka kalmistu rajamiseks, koosneb kahest osast, millest esimene, tähistatud sellel plaanil tähega **a**, asub käesoleval ajal taluomanik Andrejevi valduses, teine aga, tähistatud plaanil tähtedega **b** ja **b**, kuulub Illuka mõisa talurendimaa koosseisu. Sellest viimasest osast on **K** tähega märgitud krunt määratud kalmistuks. Seejärel on väiksem krunt, plaanil tähistatud tähega **L**, määratud kabeliks Püha allika juures. Selle krundi koosseisu kuuluvad: **a**, Kurtina mõisa talumaa, mis asub taluomanik Piiritsa valduses, ja **b**, Illuka mõisamaa, mis on antud rendile kõrtsmik Hartmannile. Suure krundiosa sees, mis on tähistatud tähtedega **b** ja **b**, asub Illuka mõisaomanike von Diekhoffide poolt Pühtitsa Jumalaema Uinumise õigeusu kiriku krundiks tasuta loovutatud maatükk, mis on plaanil tähistatud tähega **d**. Kui palju aga ülaltähendatud kruntide all maad on, see on öeldud antud plaani eksplikatsioonis. Käesoleva plaani on teinud, täitmaks Eestimaa kubermanguvalitsuse ettekirjutust 13. novembrist 1886, nr. 2033, magnetnõela meridiaani järgi Eestimaa kubermangu maamõõtja Sobolev 1886. aasta novembri kuus. Kruntide praegused piirid ja siseolukord on kantud sellele plaanile ligikaudse täpsusega, kuna maha sadanud lume tõttu ei olnud võimalik määrata neid kindlaks täiesti täpselt.

MAADE KIRJELDUS

- Л-ст kuni Б-ни Illuka mõisamaa
- Б – В Taluperemees Andrejevi valduses asuv maatükk.
- В – Г Illuka mõisa talumaa.
- Г – Д Illuka mõisamaa, mis on antud rendile kõrtsmik Hartmannile.
- Д – Л Kurtna mõisa talumaa, taluperemeeste Piiritsa ja Ratmanni omanduses.

Масштабъ отъ Англійскаго дюйма 50 сажень

vatele isikutele, ent suurem osa külalisi, samuti vürst S. V. Šahhovskoi paigutati sõjaväetelkidesse¹, vaimulikud aga kirikuameti majja preestri korterisse.

Pidustuste alguseks oli mäe lõunanõlv kiriku lähedal telkidega kaetud. Siinsamas paiknes „Punase Risti“ märgi all rändhaigla, milles neli arsti, nende hulgas ka üks naine, eesotsas Eestimaa tervishoiuinspektori Malinovskiga võtsid tasuta vastu haigeid, kellele anti ka tasuta ravimeid samas barakis asuvast vürstinna J. D. Šahhovskaja juhtimisel tegutseva Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna apteegist. Kahe päeva jooksul võeti selleks ettenähtud tundidel vastu ja varustati ravimitega ligi 500 inimest.

Riia ja Miitavi piiskop, kõrgestipühitsetud Arseni saabus Eestimaa kubeneri, [Riia] ülempreestri ja võtmehoidja F. Varnitski, isa praosti S. J. Popovi, isa K. A. Tiisiku, Anitskovi lossikiriku esipreestri, isa ülempreestri A. Meštšerski, ülemdiakoni Koloni, Võru diakoni P. M. Tšetõrkini* ja alamdiakoni J. P. Okinovski saatel juba 13. hommikul kell 10.

Pärast lühikest vastuvõtu palveteenistust ja „Palju aastaid“ laulmist asus Valitseja eksamineerima Pühtitsa koguduse koolilapsi. Alles hiljaaegu luterlusest õigeus-

¹ Telkide püstitamiseks saabusid Eestimaa kubermanguvalitsuse sekretär Nifontov ja aktsiisivalitsuse ülema abi Malinovski juba 10. augustil.

* Tšetõrkin, Pavel (1965–?) — õigeusu vaimulik. Sündis Pärnumaal Tõstamaa kihelkonnas Seli kiriklas preester Mihhail Tšetõrkini peres, lõpetas Riia Vaimulikus Seminaris 5 klassi 1887. Pühitseti diakoniks 1888, preestriks 1896. Teenis Kastna, Mustjala, Penuja, Reomäe ja Kaarepere koguduses. Kaotas preestripühitsuse 1922.

ku siirdunud eestlastest lastevanematel oli rõõmustav näha, millise isaliku hellusega pöördus ülemhingeکارjane oma küsimustega nende laste poole, ja kuidas viimased, olles esimesest ehmatuses üle saanud, andsid vastuseid kõrgelseisvale külalisele! Paljudel helkisid silmis härduspisarad! Kell 4 pärast lõunat käis Valitseja ühes vürst S. V. Šahhovskoi, vürstinna J. D. Šahhovskaja ja kohaliku vaimulikuga läbi kogu mäe ja näitas kätte kohad, kust ristikäik pidi läbi minema.

*Jõhvis avatud
heategevusliku
haigemaja õed
palverändureid
teenindamas*

Palvetajad ligidalt ja kaugelt hakkasid saabuma mäele 13. augusti õhtul ning võtsid platsi mäekülgedel, 15. kuupäevaks oli nende arv tõusnud juba 10 000-ni. Sageli tulevad palvetajad paljude, koguni sadade vers-tade tagant, et kummardada Jumalaema imettegeva ikooni ees, mis saabus 14. augustiks ristikäigus Vasknarva kirikust Jumalasünnitaja mäele.

14. augustil, kell 11 hommikul anti teada, et teed mööda läheneb Vasknarvast mäele ristikäik Jumalaema imeteteveva ikooniga. Siis suundus sellele mäelt vastu teine ristikäik, milles osalesid kõrgestipühitsetud Arseni, vaimulikkond, saabunud külalised eesotsas Šahhovskoide vürstipaariga ja hulk rahvast. Püha piiskopi ja imetegija Nikolaose kabeli juures toimus ristikäikude kohtumine. Kõrgestipühitsetud Arseni laskus imeteteveva ikooni ette põlvili, seejärel aga õnnistas koorilaulu saatel sellega rahvast, kes vaimustunud hardusega palvetas. Ühinenud ristikäik tegi esimest korda ringi ümber Jumalasünnitaja mäe. Ristikäigu kirikusse saabudes peeti tänapalveteenistus ja tehti hingepalvet Baltimaa vennasteseltsi siitilmast lahkunud liikmete ning kõigi siinsete igavikku läinud Õigeusu Kiriku ustavate poegade eest. Piiskopi-teenistuse lõppedes pidas kohalik vaimulikkond päeva jooksul sagedasti palveteenistusi, samuti aga toimus ristikäik eluandvale allikale. Kirik oli kogu aeg rahvast täis ja paljud seisisid ka ümber selle. Palvetajad ise hoidsid igal pool korda ning, võtnud ahelasse, kaitsesid ristikäikude ja jumalateenistuste ajal vaimulikkonda ning aukülalisi trügimise eest. On tõsi, et rahvas peab seda püha enda omaks ning on täis austust neil päevil Jumalasünnitaja mäel toimuva vastu.

Kella kuueks õhtul kattus kirikut ümbritsev osa mäest tihedalt pidurõivais rahvahulgaga. Kõrgestipühitsetu saabudes algas jumalateenistus, mida peeti pühakojas valitseva ruumipuuduse tõttu väljas lageda taeva all. Kõigepealt toimetati pidupäevaks keisrihärä poolt pühakojale ja õeskonnale kingitud preestri- ja kirikurüüde pühitsemine. Seejärel luges kõrgestipühitsetud Arseni

ette keiserliku käsu Jumalasünnitaja mäe võõrandamise kohta õigeusu vaimuliku kirikuvalitsuse kasuks¹ ning kuulutas Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna avatuks. Rõõmsa hardusega kuulasid emake Varvara ja õed Valitseja sõnu, kes õnnistas püha ikooniga õeskonna elluastumist ning selgitas selle tegevuse eesmärke. Pärast seda pöördus ülemhingekarjane palvetajate poole sügavalt tundeküllase jutlusega, milles selgitas Jumalaema Uinumise suure sündmuse tähendust iga kristlase elus. Kõrgestipühitsetu jutluse lõppedes algas koguõine jumalateenistus ühes akafistiga Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumisele, mille lugemise ajal löid palvetajate käes särama sajad küünlad. Midagi piibellikku, ebatavaliselt suursugust õhkus sellest rahva palvetamise liigutatavast vaatepildist lageda taeva all, öö tumedas varjus, üksikul mäel, kõrvalise piirkonna mahajäetud maanurgas.

Järgmise päeva varahommikul kell 4 algasid erapalveteenistused, mida pidas kohalik vaimulikkond. Kell 7 toimetati veepühitsusega ristikäik allikale. Samal ajal algas kiriku õuel Tallinna preestri isa Karp Andrejevitsš Tiisiku vestlus pidustustel viibivate eestlastega. Jumalik Liturgia algas kell 9 hommikul. Et anda kõigile pidukülalistele võimalus jumalateenistust jälgida, teenis kõrgestipühitsetud Arseni koos 8 ülempreestri ja preestriga² Liturgiat võimalust mööda väljaspool

¹ Korralduse koopiat hoitakse 1891. aasta kirikudokumentide juures.

² Koguõisele jumalateenistusele olid saabunud Jõhvi ülempreester isa J.S.Šestakovski, Tallinna Püha Nikolaoose kiriku esipreester isa M.T.Ikonnikov, Rakvere preester V.S.Bežanitski, Viljandi isa J.J.Johanson ja Alajõe preester A.J.Tsvetkov.

№	№	Подрабное описание вещей	Записки
		Тяга четвертачатая. Облачения священническая. а) Рузы.	23
17	1	Руза из Машинского бархата, кой оплетена пополам и поделана вшитыми серебряными разноцветными позументами на	

№	№	Подрабное описание вещей	Записки
		б) Подризница.	24
18	2	Подризница из белого сардинского полотна, вшитый по поделу серебряный разноцветный позумент; крест на спине из тонкого позумента на белой шелковой подкладке. Пожертвована Его Императорским Величеством в 1891 году.	

		2) Мавдренки	
20	4	Мавдренки из машинного бархата с золотым крестом посреди, вшитой по краям серебряным разноцветным позументом; на белой ластиковой подкладке. Пожертвована Его Императорским Величеством в 1891 году.	

Inventariraamatu sissekanne tsaar Aleksander III kingitud kirikurõivaste kohta

pühakoda. Jumalateenistust peeti üpriski pidulikult, millele aitas kaasa ka suurepärane ilm, mis kogu aeg pidulistele naeratas. Vanemad ülempreestrid teenisid keisrihärra poolt annetatud rüüdes. Oli palju neid, kes soovisid vastu võtta Pühasid Ande. Armulaulalaulu asemel ütles Jõhvi kiriku esipreester, ülempreester isa Jossif Samuilovitš Šestakovski jutluse kristlikust käimisest Jumalaema jälgedes. Liturgia lõppemise ajaks hakkas rahvas mäest alla laskuma ning rivistus pika maalilise lindina üles kirikust allikani viivale teele, kusjuures palvetajad jäid seisma näoga kiriku poole, oodates, millal sellest väljub ristikäik imettegeva ikooniga, mis tavaliselt tõstetakse üle rahva pea. Ja juba läkski ristikäik koorilaulu ja lehvivate kirikulippude saatel kirikust liikvele. Kogu tee mäe pealt allikani kujutas endast paljastatud peade ja ristimärki tegevate käte merd. Igaüks soovis sattuda sellesse õnnelikku rahvavoolu, mille kohalt kanti üle imettegev ikoon, teised aga püüdsid pühakuju kas või puudutadagi. Sedamööda, kuidas ristikäik allikani liikus ja püha ikoon üle palvetava rahva peade libises, jagunes tee keskosa hõivanud rahvas kahte lehte ning suundus allikale. Seda vaatepilti mäelt jälginuile tundus, otsekui oleks imettegev ikoon ujunud laiade lainetena allikale suunduvah rahvameres. Ristikäigu kohale jõudes teenis Tema Kõrgestipühitsetu veepühitsusteenistuse, seejärel aga suundus protsessioon samal kombel tagasi, samas kui palvetajad kiirustasid täitma varutud anumaid pühitsetud veega. Rahvamurd oli sedavõrd suur, et see täitis ühtse massina kogu tee kirikust allikani. Läänud kirikust mööda, peatus ristikäik haudadel, millesse pärimuse järgi on maetud vene sõdalased Neeva Aleksandri ja Joann Groznõi ajast, ning siin teenis kõrgestipühitsetud Arseni

koos ülejäänud vaimulikkonnaga panihiida sõjameestele, kes olid jätnud oma elu usu, tsaari ja isamaa eest. Seejärel liikus ristikäik edasi püha imetegija Nikolaose kabeli juurde, mis seisab kirikust kahe versta kaugusel Vasknarva tee ääres. Pärast palveteenistust ja viimast korda kummardamist imettegeva ikooni ette läksid ristikäigud kabeli juures lahku ning Vasknarva oma ühes Jumalaema ikooniga suundus tagasiteele, Pühtitsa oma aga, milles osales ka Valitseja, naasis kirikusse.

15. augustil, enne koguöist jumalateenistust soovis üks eestlanna õigeusuga ühineda. Kirikuga ühendamise sooritas kohalik vaimulik, ristivanemateks olid aga Tema Hiilgus vürst S. V. Šahhovskoi ja nunn ema Varvara. 16. augustil sõitis kõrgestipühitsetud Arseni, olles kirikus veel kord aujärje ette kummardanud, Pühtitsast minema, et külastada vürst S. V. Šahhovskoi saatel Alajõe ja Vasknarva kogudust. Iisaku luteri kiriku juures ootasid neid triumfikaare lähedal umbes 200 eesti talupoega — luterlast. Kui Valitseja ja vürst kaarikust väljudes rahvahulga juurde astusid, esitas üle 100 inimese rahvushümn, seejärel aga „Kui kiidetud on meie Issand Siionis“. Kogu selles rahva hulgas oli ainult üks õigeusklik, juhuslikult sellesse paika tööle sattunud venelane. Saanud teada, et ülejäänud on kõik luterlased, küsis ülemhingekarjane neilt, kas nad ei sooviks saada temalt ristikesi, ning jagas rõõmsa nõusoleku peale kõigile kaelaristid. Need kingitused ja kõrgestipühitsetu ning kubernerihärra armuline tähelepanu viis rahvahulga entusiasmi ülima piirini, koor müristas „Palju aastaid“ ja nende lauluhelide saatel jätsid Valitseja ja vürst hüvasti ning sõitsid edasi.

Koostanud preester Lavrenti Raudsepp.

1892

Muudatused kirikuametis

*Pidustused Pühtitsa Pühal mäel
13., 14., 15. ja 16. augustil 1892*

Pühima Sinodi määrus

Pühima Sinodi korraldus

Sel aastal toimusid muudatused Pühtitsa koguduse kirikuametis. Riia Vaimuliku Konsistooriumi korraldusel 17. veebruarist 1892, nr. 1297 on Pühtitsa kiriku esipreestriks määratud ülempreester Aleksandr Georgijevitš Poletajev.

Selle aasta Jumalaema Uinumise pühade ajal pühitseti Pühtitsa mäel Jumalaema Uinumise õeskonna kivist peakirik, mis oli ehitatud ümber pooleliolevast luteri kirikust, kuid oli veel lõplikult viimistlemata, samuti alustati kellatorniga Pühade väravate ja kahe esimese õdedemaja ehitust.

Vastavalt Pühima Sinodi määrusele 6. oktoobrist 1892 oli lubatud „jätta Vasknarva külast uue kiriku pühitsemise päevaks Pühtitsa õeskonda toodud Jumalaema imettegev ikoon tulevikus vast-rajatud pühakotta, Vasknarva kirikusse anda aga selle koopia“.

Imettegev ikoon pidi viidama tulevikus ristikäigus Vasknarva kirikusse püha prohvet Eelija mälestuspäevaks, kus see pidi viibima 13. augustini, seejärel aga suunduma taas ristikäigus kloostrisse tagasi.

Vastavalt Pühima Sinodi 1892. aasta augusti-detsembri korraldustele ülendati Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskond „ühiseluliseks kloostriks niisuguse arvu õdedega, keda klooster on võimeline oma vahenditest ülal pidama“, aga Jumalaema Uinumise õeskonna ülem nunn Varvara määrati vastasutatud kloostri ülemaks ühes tema iguumenjaks ülendamisega.

July 1892.

Торжественно

во Троицк, на св. горах 13, 14, 15 и 16 Августа
1892 года.

13, 14, 15 и 16 Августа сего 1892 года во Троицк
Тетлинской губернии, Везенбергского уезда,
на св. горах совершились рядки торжества во пра-
вославной церкви, особенно во Троицкой собор-
ной. Во эти дни, согласно объявленным, импера-
торскими во столичных и Троицкой кра-
евых газетах, на св. Троицкой горе совершено бы-
ло основание Троицка главного монастырскаго
храма и св. братъ во колонию, освященіе
храма и монастырскихъ зданий и къ сколко
крестныхъ ходовъ.

12 августа на св. гору прибыли Троицко-
ицкскій Архієпископъ, Епископы Рижскій и Мита-
вскій со небольшою свитою, а раньше туда при-
были главные устроители обители на Троиц-
кой горе Тетлинскій губернаторъ Князь Сергей
Владиміровичъ Алалодовъ и его супруга Кня-
гиня Елизавета Дмитріевна; тогда же начали
собирались приглашенное духовенство Рижской
епархіи, а изъ Петербурга прибыли известный
ученый, Доктор богословій и церковнаго права,
протоіерей М. П. Горюновъ. Затѣмъ, на торже-
ство прибыли многие почетные богомольцы изъ
столицы и другихъ мѣстъ. Между ними были:
товарищъ г. Оубъ-Прокурора св. Синода Майскій
Состаникъ В. К. Саблеръ и Генералъ св. Петер-
бургскаго уѣднаго Округа Майскій Состаникъ М.
Н. Капустинъ. Народъ началъ подходить къ св.
горѣ съ 12 августа, а къ празднику Св. Троицы
Митри (хранимой праздники обители) со собра-
лось до 10 тысячъ. Тогда благопріятствала
торжественно.

Прибывши на св. гору 12го августа, Его
Троическое Высшество выѣхалъ во колонию губер-
нии, во супруга, о. Николаремъ и колоницено
общими осмотрами всѣ монастырскіи постройки

строящийся храм и нашить подробной планъ
всѣхъ богоустроеній. При этомъ нельзя было не за-
метить той обширности, усилки и стѣпленности, которая
совершалась на св. горѣ. Работа
везде, где-говорится, китла. Въ одномъ мѣстѣ
различными мѣстами для крестныхъ ходовъ, въ дру-
гой концы рвы для закладки зданій, въ мона-
стырскихъ новостроенныхъ домахъ оканчивалась
работа и самые дома очищались отъ мусора,
въ новостроенномъ храмѣ стѣпно оканчива-
лась работа и благоуукрашалась самимъ храмѣ. Во
двѣ, обозрѣвавший въ первый разъ Троицкую
гору въ 1887 году и видѣвший въ пустынности, те-
перь увидѣлъ той усилки и дѣятельности, кото-
рой совершалась на горѣ и благоустроенности Бога.

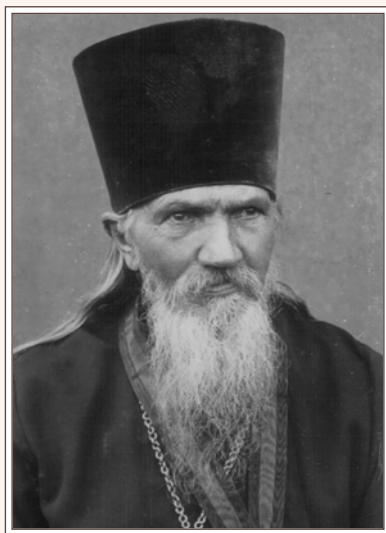
Въ своей благоустроенности и благоустроенности
на этотъ разъ Владыка говорилъ со свѣдѣнъ
о Троицкой Витенской церкви: „Еще разъ Го-
сподь судить или быть на этотъ разъ) свѣдѣнъ
мѣста, уготованность и уготованность быть
свѣдѣнъ православій въ село - Троицкое
крат. Благодарение Господу нашему Иисусу Хри-
сту и Его Пречистой Матери, Виноуице про-
свѣдѣнъ сего мѣста, за великій милости и бла-
гоустроенности, иносвѣдѣнъ на православную церковь
въ село крат вообще и въ частности на эту
свѣдѣнъ гору. Да поможетъ Господь и Его
Пречистой Матери привести къ благоустроенности
оканчивая въ благій каменій, въ село мѣста
на пользу православій и для спасенія душъ прите-
кающихъ на эту гору?...

13 августа рано утромъ Пресвѣщенныи
Арсеній снова всматрѣвъ строящийся храмъ и мѣ-
сто для закладки св. воротъ съ колокольнею,
чтобы мѣсто устроитъ, что все будетъ готово
къ основанію престола, колокольни и къ освѣще-
нію храма. Въ 12½ часовъ для начала звонъ къ
сбору духовенства и народа для основанія пре-
стола въ храмѣ. А въ часъ для изъ деревяннаго
Витенскаго храма движущъ крестный ходъ въ но-
вый - каменный храмъ - для основанія въ немъ
престола.

То и спитъ неистовство гниль гниль Троицкая

*M*ärtsikuu 7. päeval [saabus Pühtitsasse] ülempreester Aleksandr Georgi p. Poletajev, preestri *Muudatused kirikuametis*

poeg, 68 aastane, lesk, sündinud Pihkva kubermangus, Slavegovitši külas. Pärast Pihkva Vaimuliku Seminari lõpetamist 1845. aastal II järguga nõutud Pühima Sinodi korraldusega Pihkva Vaimuliku Konsistoriumi kaudu Riiga, kus pühitsetud Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Filareti* poolt Tartumaa Ilmjärve koguduse preestriks. Ülempreestriks tõstetud Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Serafimi poolt 6. mail 1877. Pühtitsa kirikusse viidud üle Konsistoriumi korraldusega 17. veebruarist 1892, nr. 1297.

*Pühtitsa küla kolmas esipreester
Aleksandr Poletajev*

1892. aasta 13., 14., 15. ja 16. augustil toimusid Eestimaa kubermangus Rakvere maakonnas Pühtitsa Pühäl mäel Õigeusu Kiriku ja iseäranis Baltimaa jaoks harukordsed pidustused. Neil päevil, nagu ütlesid ka Baltimaa pealinnalehtedes avaldatud kuulutused, pandi alus kloostri peakiriku aujärjele ja kellatorniga Pühadele väravatele, pühitseti kirik ja kloostrihooned ning sooritati mitu ristikäiku.

12. augustil saabus Riia ja Miitavi piiskop, kõrgestipühitsetud Arseni väikse kaaskonnaga Pühale mäele, kus olid juba ees ootamas Pühtitsa mäe kloostri

*Pidustused
Pühtitsa
Pühäl mäel
13., 14., 15.
ja 16. augustil
1892*

* Filaret (Gumilevski, 1805–1866) — Pihkva piiskopkonna Riia abipiiskop 1842–1848.

*Vene impeeriumi riigitegelane,
Pühima Sinodi ülemprokurör
Vladimir Sabler*

peamised rajajad, Eestimaa kuberner vürst Sergei Vladimirovitš Šahhovskoi ja tema abikaasa vürstinna Jelizaveta Dmitrijevna ning kuhu hakkas kogunema ka Riia piiskopkonnast kutsutud vaimulikkond, Peterburist aga saabus kohale tuntud teadlane, usuteaduste ja kirikuõiguse doktor, ülempreester M. I. Gortšakov. Seejärel saabusid pidustustele paljud aukülalised pealinnast ja mujalt. Nende hulgas olid Pühima Sinodi ülemprokuröri asetäitja, salanõunik V. K. Sabler ja Peterburi õpperingkonna kurator, salanõunik M. N. Kapustin. Rahvas hakkas kogunema Pühale mäele 12. augustist alates,

aga Jumalaema Uinumise pühadeks (kloostri tempelipühaks) oli kokku tulnud juba ligi 10 000 inimest. Ilm oli pidustusteks soodne.

12. augustil Pühale mäele saabunud kõrgestipühitsetud Arseni vaatas koos kubeneri, tema abikaasa, isa esipreestri ja õeskonnaülemaga üle kõik kloostrihooned, valmimisjärgus pühakoja ning visandas kõikide jumalateenistuste üksikasjaliku plaani. Sealjuures ei saadud märkamata jätta seda elavat, visa ja kibekiiret tegevust, mis leidis aset Pühale mäel. Töö kees, nagu öeldakse, kõikjal täie hooga. Ühes kohas puhastati teed

ristikäikude tarvis, teises kaevati vundamendisüvendeid, lõpetati vastvalminud kloostrahooneid ning majades endis koristati ehitusprahti, uuesti püstitatud pühakojas lõpetati aga kiiruga tööd ning tegeleti sisekaunistustega. Küllastanud 1887. aastal esmakordselt Püha mäe ning näinud selle paiga inimtühjust, pani Valitseja väga imeks seda elu ja tegevust, mis nüüd siin kihvas, ning ülistas Jumalat. Oma õnnistavas ja heasoovlikus kõnes tema vastuvõtmise ajal Pühtitsa Jumalaema Uinumise kirikus lausus Valitseja: “Veel kord on Issand lasknud mul külastada seda püha paika, mis on valmistatud ja mida valmistatakse saama õigeusu valguseallikaks

*Vene õigusteadlane,
Peterburi õpperingkonna kuraator
Mihhail Kapustin*

Baltimaal. Issand Jeesus Kristus ja Tema Kõigepuhtam Ema, kelle tõttu seda paika austataksegi, olgu tänatud oma suure armuhelduse ja heategude eest, mida nad on lasknud osaks saada selle kandi Õigeusu Kirikule ning iseäranis sellele Pühale mäele. Aidaku Issand ja Tema Kõigepuhtam Ema viia tulemusrikkalt lõpule kõik head ettevõtmised selles paigas õigeusu hüvanguks ja sellele mäele kogunevate hingede päästmiseks ...“

13. augusti varahommikul vaatas kõrge stipühitsetud Arseni taas üle ehitatava kiriku ning kellatorniga Pühade väravate nurgakivi asetamise paiga, veendumaks

isiklikult, et kõik on aujärje ja kellatorni nurgakivi pa-nemiseks ja pühakoja pühitsemiseks valmis. Kell 12.30 päeval algas kellahelin, mis kutsus vaimulikkonda ja rahvast kogunema. Kell üks päeval aga hakkas Jumalaema Unumise puukirikust liikuma ristikäik uude kivikirikusse, et panna seal alus pühakoja aujärjele.

Tõeliselt etteaimamatud on Issanda teed! Mõned aastad tagasi hakkasid luterlased Pühtitsa mäel ilma ametivõimude loata oma kirikut ehitama. Ent Püha Pühtitsa mägi, mis on iidsetest aegadest pühitsetud Jumalaema ja Tema ikooni ilmumisest, ei jäänud luterlaste kätte: luteri kiriku ehitus on peatatud, kogu mägi on läinud õigeusuliste valdusesse, sellele on asutatud õigeusu õeskond ja luteri kirik ise on üle antud ja muudetud õigeusu pühakojaks. Täna sel päeval (13. augustil) on pandud alus aujärjele õigeusu pühakojaks muudetud kirikus ja pühitsetud kaks kloostrihoonet — kloostri söögisaal ühes kelliate* ja köögiga ning ambulatoorne haigemaja.

Selle pühapaiga niisuguse ajaloolise saatuse juures oli käesolev jumalateenistus eriti liigutav. Ülemhin-gekarjane koos arvuka vaimulikkonna, kloostrikoori lauljate, Pühtitsa kloostri õdede, Eestimaa kuberneri ja tema abikaasa, mõnede teiste auväärt külaliste ning suure rahvahulga saatel siirdus ristikäigus luteri kirikust ümberehitatud pühakotta ning pani seatud korra järgi aluse selle aujärjele. Luteri kiriku nurgakivist välja võetud üriku asemel, milles seisis kirjas, et

* Kloostri eluruum (tuba või maja); munga- või nunna-kamber.

Архиепископ Арсеній
Брянцев
27 VII 1839-28 IV 1914 г.

Ülempiiskop Arseni (Brjantsev)

*Eestimaa kuberner vürst S. Šahhovskoi (istub esimene vasakult)
abikaasaga vürstinna J. Šahhovskajaga (istub kolmas vasakult)
oma kuberneriks olemise esimestel aastatel*

luteri kirik on rajatud õigeusu vastase abinõuna, pani Valitseja aujärje alla metallist plaadi, millel oli kirjas, et see pühakoda on rajatud Jumalaema Uinumise auks ning aujärjele on alus pandus 13. augustil 1892. Nõnda siis on kirik, mis sai alguse vajadusest õigeusule vastu töötada, muudetud õigeusu valgusallikaks ... Imelised on Sinu teod, Issand!..

Kui jumalateenistus pooleliolevas kirikus lõppenud oli, läks kõrgestipühitsetu söögisaalimajja ning pühitsetes selle püha õliga võidmise ning pühitsetud veega piserdamise läbi; samuti pühitseti sisse ka haigemaja. Seejärel pöördud ristikäik tagasi väikesesse puukirikusse, kust oli ennist oma teekonda alustanud. Rahvas võttis hardalt vastu ülemhingekarjase õnnistuse, kui too pühakojast oma kelliasse siirdus.

14. august, Jumalaema Uinumise püha ning ühtlasi ka Püha mäe templipüha eelõhtu möödus erakordse pidulikkusega. Ilm oli pidustusteks ülimalt soodne. Kell 7 hommikul teeniti väikeses Jumalaema Uinumise kirikus varajast Liturgiat: palverändureid aina saabus ja saabus Pühale mäele ... Kell 10 hommikul kutsus kellaahelin vaimulikkonda ja rahvast kogunema pühakotta ristikäigule, mis pidi vastu minema Vasknarva külast ristikäigus saabuvale austatud Jumalaema Uinumise imettegavale ikoonile. Kell 10.30 asus rahvarohke ristikäik eesotsas ülemhingekarjasega Kõigepühamaale Jumalasünnitajale pühendatud palvelaulude saatel väikesest Jumalaema Uinumise kirikust teele. Mõlemad ristikäigud kohtusid poolelise versta kaugusel pühast kloostrist. Valitseja tegi pühale ikoonile maani kummarduse ning, võtnud selle oma kätte, õnnistas

gandem Güter schenkten Material zum Bau: sein Herr Friedrich von Arnold
die Aeltern zum Ausschusse und von Reichenthal Abaksee die Pargel zum Bau
Die Bauergewerkschaften wollten die Lust die Material zu besorgen.
Es ward denn wieder Gottes Segen die Angalagezeit so so + gegeben,
dass am 14. Februar 1885 mit dem Aufsichtsrath Modi der Bau - Com.
kost für 2,000 Rth (zwei tausend zweihundert Rth) freiwillig abgepflo-
gen worden konnte.

Es ist der Fleiss zum Bau dieser Angalle zu Hause gebauet. Gott
gibt seinen Segen, dass es auch vollendet wird und dieser Angal Gottes
dankes als ein Werk der Liebe, als ein Zeichen, wie wir die Liebe stark
macht und sich Besorgigkeiten für überhilft.

Die Heilige Dreieinigkeit zu dem Herrn dieser Bau unter,
was ich wolle mit diesem Gottes Segen das selbige Werk be-
gleiten, alle, die davon arbeiten mit diesem gnädigen Segen besor-
ten und allen Wohlwünschen sich selbst wegeben.

Es lasse dieser Gottes Segen, als eine feste Burg gegen Feinde,
schon Angalle des Glaubens das Leben und ein Zeichen und Segenswort
Allen sein, die ihren Herrn und Heiland Jesus Christus lieb
haben bis in den Tod. Amen.

Diese Dokument ist von dem Herrn Oscar Dieckhoff zum
Zeit auf dem Bauort in Haack, am Tag der Grundsteinlegung
am 14. Mai 1885 unter Aufsicht der Person zu Haack - Rudolf Rep-
pelt und zu Lese - Theodor Christoph unter bei gesehelt von dem
maltes Gemeinde unter Aufsicht der Segen des Dreieinigem
Gottes am gemacht worden.

Благословением Божиим ~~предпринят~~ доведен
было до того, что 14 февраля 1885 года в господи-
ном архитектором Мадв. Моисеевичем Пиль-
меном заключены строительный контракт
на сумму 7200 рублей.

Таким образом мы о постройке камен-
ной церкви. Даи́ бог, чтобы этой болыкоу-
пен, и чтобы отоме страна Божия стояла како
выражение любви и доказательство того, что
соединенная любовь емыко и что оного века тру-
дности преодолеть вы могли.

Святый Трїединный Бог во славу Которого
эта постройка предпринята, да соизвеству-
ет Своим благословением ея совершению. Да
приняет Он надъ Своею милою и возлюблен-
ною ветвь трудящихся и мудро направитъ ветвь
благодетелей ея. Да будетъ сей домъ Божий твер-
дою крепостью противъ ветвей вражескихъ:
религіозныхъ нападений и накровомъ и пристра-
^{и пристрастия}стий ветвей гонящихъ Господа и Спасителя
Иисуса Христа до своей смерти. Аминь.

Этот документ заключенъ господиномъ
Викариемъ Диковымъ, который въ то время былъ
Мракекимъ церковнымъ попикомъ, 14 мая
1885 года въ день закладки въ присутствіи на-
сторова Мракекого прихода Гурольфа Тиниуса
и Вевенкаго - Осодора Эрнста при многоки-
слетенномъ стеченіи прихожанъ въ господиномъ
в благословеніи Трїединнаго Бога.

**PÜHA KOLMAINU-JUMALA NIMEL TEMA
KÕIGESTKIIDETUD NIME AUKS!!**

Kuna Illuka, Kurtna ja Ohakvere mõisa eesti elanikkond on juba ammu soovinud endale pühakoda Jõhvi ja Iisaku kiriku kauguse ja nende külastamise raskuse tõttu, iseäranis halbadel aastaaegadel, siis võtsid Illuka mõisahärrad ja omanikud Oscar ja Eduard Dieckhoff, endise mõisahärra Alexander Dieckhoffi pojad, 1884. aasta lõpus armastusest rahva vastu enda peale nende tulise soovi täitmise initsiatiivi. Samal ajal hakkas kreeka-õigeusu kirik, Jumalasünnitaja mäel asuva Kreeka-Hommikumaa Maarja kabeli propagandast lähtuvalt eksitama selle paiga luterlasi nende isade usust.*

Tänu härrade Dieckhoffide, eeskätt aga härra Oscar Dieckhoffi energilisele ja ettevaatlikule tegutsemisele kroonis nende püüdlusi kiire ja suurepärase tulemus.

*Tema Hiilgus rüütelkonna peamees, Malla krahv Tiesenhausen** lubas lahkesti anda aadlikassast 2 500 rubla ja Tema Kõrgeausus härra kindralsuperintendent lubas anda edaspidised 2 500 rubla koguduste arvu suurendamise komisjoni kassast ja Lutheri kassast. Illuka mõisahärrad kinkisid vabatahtlikult maad kiriku ehitamiseks ja kalmistu rajamiseks ning selleks vajamineva tellise ühes selle kohaletoimetamisega. Naabermõisate omanikud kinkisid ehitusmaterjali: härra*

* Proviisor ja põllumees Alexander Eduard Dieckhoff (1807–1880) omandas 1871. aastal Illuka ja Soompea mõisad ning oli Kukruse mõisa valitseja.

** Woldemar Paul von Tiesenhausen (1845–1915), Malla ja Sausti pärisväär, oli aastatel 1884–86 Eestimaa rüütelnõu peamees.

*Friedrich von Arnold**—sarikapalgid, Ohkvere mõisa-härra Reichenbach** katusesindlid. Talupojad lubasid hoolitseda materjali kohaleveo eest.

Jumala õnnistusel oli ettevõtmine viidud niikaugale, et 14. veebruaril 1885 võis härra arhitekt Modiga*** sõlmida ehituslepingu summas 7 200 rubla.

Seega on kirikuehitusplaan teoks saanud. Annaks Jumal, et see saaks ka lõpetatud ning et see pühakoda seisaks kui armastuse väljendus ja tõend sellest, et ühendatud armastus on tugev ja selle abil ületatakse kõik takistused.

Püha Kolmainu-Jumal, kelle auks see ehitus on ette võetud, aidaku oma õnnistusega kaasa ka selle lõpuleviimisele. Võtku Ta oma armuliku kaitse alla kõik töötajad ja tasugu heldelt kõigile heategijaile. Olgu see jumalakoda vankumatuks kindluseks kõikide vaenulike usukallaletungide vastu ning varjupaigaks ja rahusadamaks kõikidele, kes armastavad Issandat ja Lunastajat Jeesust Kristust kuni oma surmani. Aamen.

Selle dokumendi on paigutanud alusmüüri härra Oscar Dieckhoff, kes tol ajal oli Iisaku kiriku patroon, 14. mail 1885 nurgakivi panemise päeval Iisaku koguduse pastori Rudolf Hippiuse**** ja Jõhvi [koguduse pastori] Theodor Christophi***** ning hulga koguduseliikmete juuresolekul ühes õnnistuse palumisega Kolmainu-Jumalalt.

* Johann Friedrich Reinhold von Arnold (1854–1902) oli aastatel 1882–1891 Järve mõisa omanik.

** Erustaabikaptän Heinrich Leopold von Reichenbach (1810–?) oli Ohakvere mõisa omanik aastast 1838.

*** Friedrich Ferdinand Modi (1839–1901) oli preisi päritolu Eesti arhitekt ja ehitusmeister.

**** Vt. märkus lk. 62.

***** Jutt on Heinrich Theodor Woldemar Christophist (1840–1927).

„Kõigepühama Jumalasünnitaja, päästa meid“ laulmise saatel sellega palverändureid, tehes ristimärgi kõigi nelja ilmakaare poole ja luges selle ees Evangeeliumi ning palve, mida rahvahulk põlvitades kuulas. Need hetked olid sedavõrd liigutavad ja hämmastavad, et seda on võimatu kirjeldada. Rahva hulgast kuuldus nuukseid; Valitseja ise ei suutnud teda haaranud palvelise tundetulva pärast Evangeeliumi lugeda ning peatus mitmel korral. Seejärel liikus ühinenud ristikäik ühes Taevase Kuningannaga Pühtitsa mäele rajatud pühasse kloostriisse, kus pidi asetatama nurgakivi kellatorniga Pühadele värvavatele. Nurgakivi panek toimus kirikliku korra kohaselt. Jumalateenistuse lõppedes jätkas ristikäik teed väikesesse Jumalaema Uinumise kirikusse, kus imettegev ikoon asetati aukohale; selle ees hakati palvetajate soovil pidama palveteenistusi. Võtnud teenistusrõivad seljast, väljus kõrgestipühitsetu pühakojust, et minna oma kelliasse, ning õnnistas tee peal üpris kaua rahvast.

Kell 6 õhtul helistati Jumalaema Uinumise püha koguõisele jumalateenistusele, mida kõrgestipühitsetud Arseni pidas lageda taeva all väikese Jumalaema Uinumise kiriku ees. Vastrajatud pühakojas aga toimetas ta koos vaimulikkonnaga kiriku pühitsemist. Pidulik ja liigutav oli see esimene jumalateenistus: see toimus kloostrikorra järele; rahvahulgas seisis kõrgendikul oma mantias ülemhingeekarjane, keda siinsamas rõivastati ka teenistusrüüsse ja kes luges litaania, pidas katesmade vahel rahvale jutlust, teenis polieleionit ja luges kaanoni ajal Kõigepühama Jumalasünnitaja Uinumise akafistit. Imelist pilti kujutas endast see

hilisõhtune jumalateenistus paljude põlevate küünalde ja tulukeste saatel üle kogu Püha mäe!.. Ööpimeduses ja sügavas vaikuses kõlasid valjult ülemhinge karjase sõnad, millega ta ta maalis kuulajate silme ette pildi Jumalaema ja Tema ikooni ilmumisest Pühtitsa mäele; selle mäe saatusest ja selle tähendusest praegusel ajal ning kutsus kuulajaid kirikulauludega palvetama Jumalaema poole, aga samuti kõlas õhtusel ajal värskes õhus valjusti kirikukoori kooskõlaline laul: *Ole rõõmus, Sa rõõmustatu, kes Sa meid ka oma Uinumises pole maha jätnud!* Koguõine jumalateenistus lõppes kell 10, kuid üle kogu mäe süüdatud tulukesed valgustasid seda terve öö.

15. augustil algas liikumine Pühal mäel üpris varakult: kell kolm öösel saabus tuntud palvetaja isa Joann Sergijev (Kroonlinnast). Rahvas tõttas temalt õnnistust võtma; varahommikul teenis isa Joann uues, pühitsemiseks valmis pandud pühakojas hommikuteenistust; kirik oli palvetajatest tulvil. Kell 6 helistati varajasele Liturgiale. Ühesõnaga, kogu hommikupoolik kuni hilise Liturgiani möödus Pühal mäel palvetades: hommikuteenistust, Liturgiat, palveteenistusi ja veepühitsusi pidades ning jumalasõna kuulutades. Jutlust pidasid varajasel Liturgial Rakvere preester Bežanitski* ja vabas õhus Tallinna preestrid: ühel pool vene keeles preester

* Bežanitski, Viktor (1852–1924) — õigeusu preester. Sündis Tartumaal Sangaste kihelkonnas Kuigatsi vallas Priipalu külas ülempreester Stefan Bežanitski peres, lõpetas Riia Vaimuliku Kooli ja Seminari 1873. Pühitseti preestriks 1874, ülempreester al. 1917. Teenis 40 aastat Rakvere Jumalaema Sündimise kirikus (1881–1921).

Ikonnikov*, teisel pool aga eesti keeles preester Tiisik. Kell 9 teatas kellahelin hilise Liturgia algusest, kell 9.30 tervitati aga „au olguga“ kõrgestipühitsetud Arsenit, kes viis läbi uue pühakoja pühitsemise ning teenis selles Jumalikku Liturgiat.

Uus pühakoda, mis oli, nagu ülal juba märgitud, luteri kirikust ümber ehitatud, ei ole praeguseks veel lõpuni seest viimistletud, selles jõuti teha ainult pühitsemiseks ja Liturgia teenimiseks hädatarvilik; sisetööd lõpetatakse juba pärast pühitsemist. Jumalasünnitaja mäe ja sellel asuva nunnakloostri ehitajad-heategijad ning selle pühakoja kaunistajad soovisid, et see oleks pühitsetud igal aastal Pühtitsa mäel toimuvate pidustuste ajal. Siseviimistluse lõppedes kujutab see pühakoda endast kaunist hoonet, mis on ehitatud peaaegu Pühtitsa mäe tippu, pikliku kujuga, kõrge, nelja kupliga (kolm kuplit pühakoja enda ja üks altari peal), mahutades enam kui poolteist tuhat inimest. Pühitsemise viis läbi kõrgestipühitsetud Arseni koos kaheksa preestriga, kiriku pühitsemisest võttis osa ka kõrgesti austatud ja kõigile tuntud isa ülempreester Joann Sergijeviga (Kroonlinnast). Pühakoja pühitsemise lõppedes toimus ristikäik väikesesse kirikusse, kust toodi vastpühitsetud pühakotta pühad säilmed.

* Ikonnikov, Mihhail (1833–1899) — õigeusu preester. Lõpetas 1855 Peterburi Vaimuliku Seminari, pühitseti preestriks 1862, ülempreester al. 1885. Pikaäagne Tallinna Issanda Muutmise peakiriku (1871–1885) ja Püha Nikolaose kiriku (1985–1899) preester. Isa Mihhail asutas 1888 komitee, mis kogus annetusi Tallinna Neeva Aleksandri katedraali ehitamiseks ja oli kuni surmani selle liige.

Pärast pühitsemist lausus Riia ülempreester Lindenberg* jutluse, milles võrdles pühakirjalugu — esiisa Jaakobile redeli ilmumist — Pühtitsa mäel toimunud sündmustega, rääkis Jumalaema ja Tema ikooni ilmumisest, kujutas selle mäe saatust ühes viimaste aegade sündmustega (kloostri ja pühakodade rajamisega) ning pöördus palves Jumala ja Kõigepühama Jumalasünnitaja poole. Liturgia lõpul ütles jutluse aga Peterburi ülempreester O. M. Gortšakov, kes kirjeldas Pühtitsa mäe suurt tähendust Baltimaa õigeusu jaoks ja üldse nunnakloostri tähendust, iseäranis aga Pühtitsa mäele loodud õeskonna tähendust ning väljendas teenitud kiitust ja tänu selle pühapaiga ülesehitajatele. Jumalateenistuse lõppedes tehti ristikäik imettegeva ikooniga allikale, mida rahvas peab tervendavaks. Loendamatud rahvahulgad täitsid kõik jumalateenistuspaigad Pühal mäel. Tulnud tagasi pühakotta ja võtnud teenistusrüü seljast, jagas piiskopimantias kaua rahvale kaelariste, usulise sisuga raamatukesti ja lehekesti ning õnnistas rahvast; alles kell pool neli jõudis Valitseja tagasi oma kelliasse. Kell neli pärast lõunat pakkus õeskond külalistele kloostri söögisaalis soola-leiba. Kell 7 õhtul tee-

* Lindenberg (Lindeberg), Jakob (1840–1898) — õigeusu preester, pedagoog-kooliõpetaja, lektor, tõlk ja tsensor. Sündis Tartumaal Laiuse kihelkonnas Kirivere külas talunik Martin (Mart) Lindenbergi ja Jevdokia (Eva) Lindenbergi (sünd. Soosaar) peres, õppis 1851–1861 Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris ja 1861–1864 Moskva Vaimulikus Akadeemias, mille lõpetas teoloogiakandidaadi kraadiga. Pühitseti preestriks 1865, ülempreester al. 1885. Teenis põhiliselt Riias, kus oli ka eestikeelsete vaimuliku sisuga trükiste tsensor (1886–1896).

niiti vastpühitsetud kirikus koguöist jumalateenistust, pärast seda aga toimus kloostri söögisaalis Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna liikmete üldkoosolek, millel loeti ette aastaaruanne. Muuhulgas said kohalviibijad aruande abil aimu ka osakonna heategevusest Pühtitsa Jumalaema Unumise õeskonna asutamisel Pühtitsa pühale mäele ning luterlaste poolt rõhutatud õigeusklike eestlaste aitamise üritusest.

16. augustil kell 7 hommikul teenis isa ülempreester Joann Iljitš Sergijaev (Kroonlinnast) vastpühitsetud kirikus koos teiste vaimulikega hommikuteenistust ja Liturgiat. Pärast teenistust lahkus Jumala meelepärane palvetaja Pühäl mäel asuvast Pühtitsa kloostrist ning siirdus Peterburisse. Kell 12 päeval teenis kõrgestipühitsetud Arseni hingepalve hukkunud sõjameeste haudadel väikese kiriku taga, seejärel aga saatis tagasi Vasknarva ristikäigu Jumalaema imettegeva ikooni täpse koopiaga; algupärane ikoon jäi aga uude pühakotta Pühtitsa pühale mäele. Igal suvel viiakse see kindlaks ajaks Vasknarva ning tuuakse sealt 15. augustiks tagasi Pühtitsa mäele. Kell 6 õhtul lahkus kõrgestipühitsetud Arseni vaimulikult lohutatuna Pühalt mäelt ja Pühtitsa õeskonnast ning asus tagasiteele Riiga.

Esiplaanil:

Tamm, mille oksaharult leiti XVI sajandil Jumalaema Uinumise ikoon ja Püha mäe esimene Jumalaema Uinumise puukirik enne selle uuendamist 1896. aastal.

Taamal vasakul:

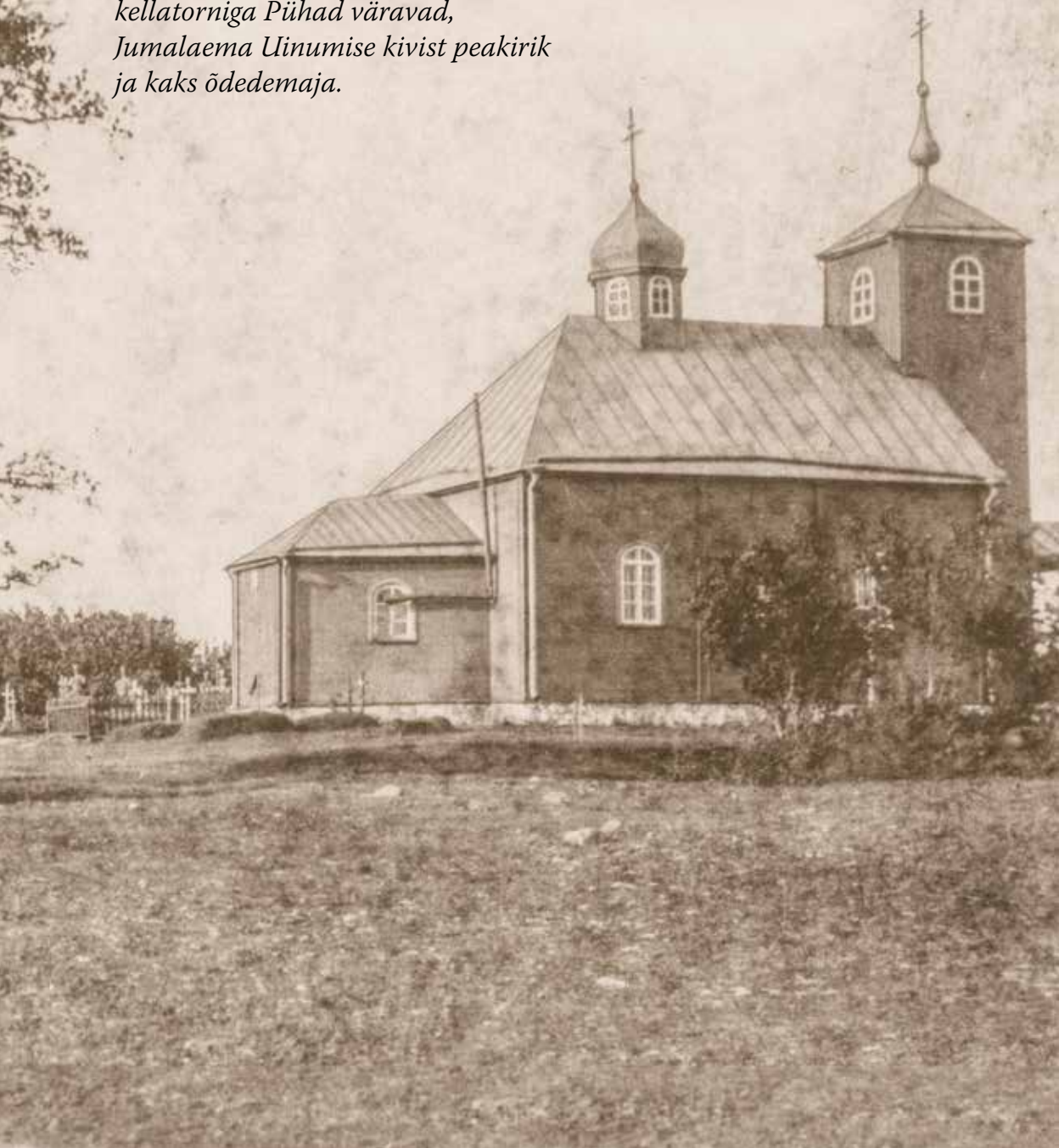
Kloostri arhitektuuriansambli

(projekt: M. Preobraženski) esimesed hooned:

kellatorniga Pühad väravad,

Jumalaema Uinumise kivist peakirik

ja kaks õdedemaja.

PÜHIMA SINODI MÄÄRUS

Tema Keiserliku Kõrguse, kogu Venemaa Isevalitseja korraldus Pühimast Valitsevast Sinodist Riia ja Miitavi piiskopile, kõrgestipühitsetud Arsenile. Tema Keiserliku Kõrguse korraldusel kuulas Pühim Valitsev Sinod: Tema Kõrgestipühitsetu raportit 1. septembrist 1892, nr. 5068 teadetega selle aasta augustikuus toimunud uue kivikiriku pühitsemise pidustustest Jumalaema Unumise õeskonnas, mis asub Eestimaa kubermangus, pühal Jumalasünnitaja mäel. Käsib: olles võtnud Tema Kõrgestipühitsetu raporti teadmiseks, otsustab Pühim Sinod lubada Pühtitsa õeskonnal jätta selle uue kiriku pühitsemise päevaks Vasknarvast toodud Jumalaema imettegev ikoon tulevikus uude kloostrikirikusse, Vasknarva kirikusse aga anda tähendatud ikooni koopia selleks, et tuua iga aasta juulikuus, püha prohvet Eelija mälestuspäeva eelõhtul algupärane imettegev ikoon ristikäigus Vasknarva kirikusse, jätta see sinna kuni 13. augustini ja tuua seejärel taas ristikäigus tagasi kloostrisse, millest anda korraldusega teada Tema Kõrgestipühitsetule.

Oktoobrikuu 6. päeval 1892. aastal

Sellele korraldusele on lisatud Tema Kõrgestipühitsetu resolutsioon 14. oktoobrist 1892, nr. 2081: „Konsistoriumile vastavate korralduste tegemiseks selle Korralduse alusel; teadmiseks piiskopkonnale anda trükki „Riia Piiskopkonna Teatajasse“.

PÜHIMA SINODI KORRALDUS

Tema Keiserliku Kõrguse korraldusel kuulas Riia Vaimulik Konsistoorium: Pühima Valitseva Sinodi korraldust Riia ja Miitavi piiskopi, kõrgestipühitsetud Arseni nimele 10. novembrist 1892, nr. 4512 järgmise sisuga: „Tema Keiserliku Kõrguse korraldusel kuulas Pühim Valitsev Sinod:

1) härra Sinodi ülemprokuröri kohusetäitja ettepanekut selle aasta 3. oktoobrist, nr. 5269 selle kohta, et Siseministeeriumi poolt ei ole takistusi Eestimaa kubermangu Rakvere maakonna Pühtitsa Jumalaema Unumise õeskonna ülendamiseks ühiseluliseks nunnakloostriks ja nimetatud õeskonna ülema nunn Varvara määramiseks avatava kloostri ülemaks,

2) teadet, mille järgi selgus: Tema Kõrgestipühitsetu, olles selgitanud oma esildises Pühimale Sinodile, et möödunud aastal Eestimaa kubermangu Rakvere maakonna Jumalasünnitaja mäele rajatud Pühtitsa õeskonnas on ühes kuuletujatega üle kolmekümne õe, kes kogunud ülema nunn Varvara juhatusel tegelevad käsitööga, maaharimisega, kuuletumiskohustuste täitmisega kliirosel ning peavad ennast ülal jumalakartlikult ja kombekalt, ning et õeskonnal on olemas kivikirik ja kõik tarvilikud hooned õdede ja haigla majutamiseks, esitas selle aasta augustis Pühimale Sinodile palvekirja selle õeskonna ülendamiseks ühiseluliseks nunnakloostriks ühes õeskonna ülema nunn Varvara määrami-

sega selle kloostri ülemaks. Olles tunnistanud Tema Kõrgestipühitsetu palvekirja austustväärivaks ja juhildudes keiserlikust käsust, mis saabus maikuu 9. päeval 1881. aastal, otsusta Pühim Sinod 19. augustil 1892 ülendada Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskond ühiseluliseks kloostriks niisuguse arvu õdedega, keda klooster on võimeline oma vahenditest ülal pidama; ühes sellega määrata Jumalaema Uinumise õeskonna ülem nunn Varvara avatava kloostri eesesisjaks. Kuid enne selle täideviimist paluda härra Sinodi ülemprokurööril võtta ühendust Siseministeeriumiga küsimuses, kas tolle poolt ei ole ette näha takistusi tähendatud õeskonna kloostriks ülendamisel, ning

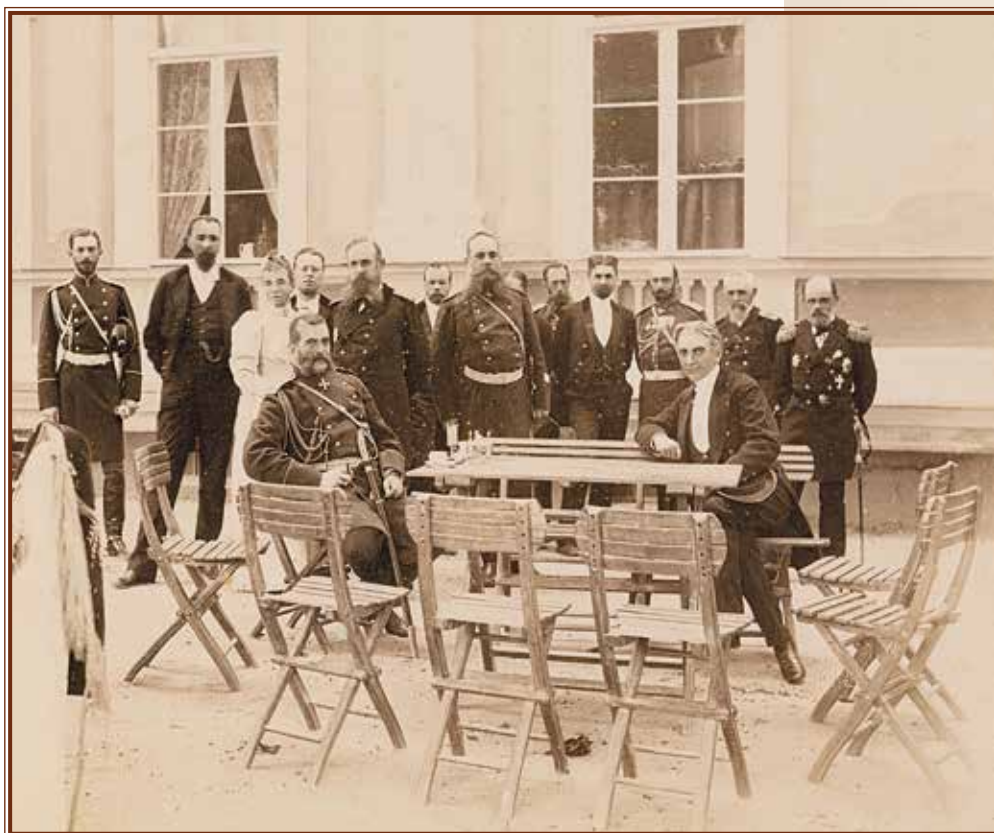
3) siia lisatud Tema Kõrgestipühitsetu esildist selle aasta 26. detsembrist, nr. 507 nunn Varvara tõstmise kohta iguumenja seisusesse. Käsib: anda Tema Kõrgestipühitsetule korraldusega teada Eestimaa kubermangu Rakvere maakonna Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna ülendamisest ühiseluliseks nunnakloostriks ning nunn Varvara määramisest selle kloostri ülemaks ühes tema tõstmisega iguumenja seisusesse.

Selle korralduse peal on Tema Kõrgestipühitsetu resolutsioon 16. novembrist, nr. 2389:

1) „Trükkida see korraldus ära „Riia Piiskopkonna Teatajas“;

2) koopia sellest saata Pühtitsa Jumalaema Uinumise nunnakloostri ühes ettekirjutusega meenutada jumalateenistustel ema Varvara nime väärilisel viisil,

3) kloostri eesseisja nunn Varvara tõstmiseks iguumenja seisusesse määratakse ja antakse eraldi teada koht ja aeg. Üldse [saata] Konsistooriumile vastavate korralduste tegemiseks.“ Käsk: vastavalt ülemhingekarjase resolutsioonile saata korralduse koopia „[Riia] Piiskopkonna Teataja“ toimetusse selle trükki toimetamiseks.

Kadriorg. Eestimaa kuberner vürst S. Šahhovskoi koos abikaasa ja kubermanguametnikega, kes nägid vaeva Pühtitsa kloostri loomisel Pühale mäele

1889. aasta Jumalaema Unumse pidustused. Püha mäe esimene puukirik Jumalaema Unumise auks (praegu Nikolo-Arseniose kalmistukirik)

Eestimaa kuberner vürst S. Šahhovskoi koos abikaasa ja kubermanguametnikega Pühal mäel

Jumalaema Unumise kiriku interjäär ühes esimesest Vasknarva Eelija kirikust pärit ikonostaasiga

*Pühtitsa kloostri
Nikolo-Arseniose
(endine Jumalaema
Uinumise)
kalmistukirik
2017. aastal*

Kloostri kalmistukiriku interjäär ühes esimesest Vasknarva Eelija kirikust pärit ikonostaasiga

Lisa

Mõnede kroonika koostamise aega kuuluvate kirjade esmapublikatsioon

1. Preester Karp Tiisik M. N. Galkin-Vrasskile

31. augustil 1885

Tema Ekstsellentsile,
Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi härra esimehele
Mihhail Nikolajevitš Galkin-Vrasskile
preester Karp Tiisikult

... Eelmisel, 1884. aastal saatis kõrgestipühitsetud Donat, olles teada saanud Pühtitsa templipüha iseloomust, mu jumalateenistustel osalemiseks sinna ...

Ma veendusin, et minu kohalesõitudest ärevile aetud kohalikud mõisnikud ja kirikuõpetajad võtsid tarvitusele kõige energilisemad abinõud siin kergesti tekkida võiva luteriusulise elanikkonna õigeusku siirdumise lämmatamiseks.

Kabelile lähima Illuka kõrtsi õigeusklik rentnik, Jõgeva talupoeg Aleksandr Sabin, kes aitas mul elanikele minu saabumisest teada anda, sai minu aitamise ja 20. oktoobril öömajale võtmise eest mõisnik Dieckhoffilt range hoia-tuse. Minu trükitud kuulutuse 17. veebruari jumalatee-nistuse kohta, mis oli saadetud Sabinile edasiandmiseks kirikuvaht Rjabinile, viis Sabin mõisniku viha ja mista-hes vastutuse vältimiseks mõisa, kuid mõisnik Dieckhoff rebis kuulutuse katki ja tegi Sabinile kõva peapesu. Kui ma 14. aprillil Pühtitsas käisin, et muu hulgas ristida ka Sabini vastsündinud laps, siis teda seal koos perega enam ei olnud, ehkki tema üürileping ei olnud veel lõppenud. Naabrid rääkisid, et mõisnik Dieckhoff oli enne Paasapü-ha käskinud kogu Sabini poe kauba võlgade katteks mõisa tuua, ja ehkki Sabini vend oli nõus seda võlga tasuma ja

üüriraha ette maksuma, ei võtnud mõisnik raha vastu ja kihutas Sabini kõrtsist välja. Kuhu kadus Sabin oma suure pere ja alles ristimata väikelapsega, ei ole teada. Vallavanem Zabolotnõi teatas mulle otse, et Sabin on minema kihutatud selle eest, et ta on õigeusklik ja aitab rahvale teada anda jumalateenistuse ajast, ja et ka valvur Rjabin aetakse oma kohalt minema selle eest, et ta kabelit valvab.

Peljates tõmmata süütutele inimestele häda kaela, saatsin ma 14. aprilli jumalateenistuse trükitud kuulutuse Illuka vallavanemale Zabolotnõile koos ametliku kirjaga, milles palusin anda see valvur Rjabinile kabeli seinale ülesriputamiseks ja osutada abi rahva teavitamisel minu saabumisest jumalateenistuse pidamiseks ja talituste läbiviimiseks. Zabolotnõi jättis minu palve tähelepanuta ning teatas mulle pärast isiklikult, et niisugune oli mõisnik Dieckhoffi tahe.

Luteri kooliõpetaja Reisberg, kes julges mu oma korterisse võtta, on ametist tagandatud.

Talupoegadele on teada antud, et nad Pühtitsa kabelisse ei läheks, ja et igäüks, kel mölgub meeles õigeusuga liitumine, kihutatakse oma kohalt minema, mida on kerge täide viia, kuna enamikul talupoegadest ei ole kirjalikku rendilepingut.

Pärast 28. oktoobrit hakkasid Jõhvi ja Iisaku pastoriid kordamööda siia sõitma, et pidada jumalateenistust ja veenda rahvast mitte astuma õigeusku. 17. veebruaril andsid talupojad edasi kuulduse, et Pühtitsa kabeli kõrvale, ainult pisut kõrgemale mäe peale, hakatakse ehitama luteri kirikut, mille jaoks mõisnik on kinkinud maad ja vedanud kohale ehitusmaterjali ...

Tallinna Issanda Muutmise peakiriku vaimulik
Karp Tiisik

* * *

2. Vürstinna J. D. Šahhovskaja iguumenja Mariale (Davõdova)

1888. a.

... Ometi lähevad meil Jõhvis asjad edukamalt, kui ma oleksin osanud oodata. Parun loovutas vabatahtlikult koolile maatüki (2 tiinu heas kohas) pikaajaliseks (30 või 50 aastat) rentimiseks 1 rubla tiinu pealt aastas.

* * *

Baltimaa Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna
erakirjavahetus

3. Vürstinna J. D. Šahhovskaja Riia ja Miitavi piiskop Arsenile (Brjantsev)

17. märtsil 1889

Kõrgestipühitsetud Valitseja!

Oma viimastelt sõitudelt Jõhvi ja Peterburisse olen toonud kaasa mõned arvamused, mida Teie lahkel loal sooviksin ka Teiega jagada, eelkõige aga paluda abi meie ürituse edendamiseks. Arvan, et Teie õnnistusel saavad minu palvekirjad õige suuna.

Alustan kurvast ja murettekitavast. Nagu Teile, Kõrgestipühitsetud Valitseja, on teada, ei ole enam Kostroma iguumenjat ema Mariat*. Ta suri 27. jaanuaril nõrkusesse.

* Iguumenja Maria (Davõdova, 1822–1889) — astus 1847. aastal Kostroma Risti Ülestõstmise ja Püha Anastasia nunnakloostri; 1858 võttis vastu nunnapühitsuse, 1863 ülendati iguumenja seisusesse; 1864 võttis üle Jumalailmumise kloostri, mis oli 1847. aasta tulekahjus täielikult hävinud, ning taastas selle viie aastaga. Paigutanud

Koos temaga lahkus maa pealt suur vaimulik vägi ühes iga asja targa korraldamisega Jumala auks ja inimeste heaks. Meie väike Jõhvi klooster kaotas tema näol juhi ja heategija. Kui sellele pole nüüdsest antud vähem õilmit-seda, siis on selge, et see toimub tema enda ja tema poolt siia saadetud õdede palvetel. Tõepoolest on seni tulnud vaid nende üle rõõmustada. Iga minu Jõhvi-sõit suurendab minu armastust ja lugupidamist nende auväärsete tööinimeste vastu. Kui nad vaid valdaksid eesti keelt, tor-kaks neist tõusev tulu märksa kiiremini silma.

Väga kahju, Valitseja, et ma ei ole veel saanud Teile esitleda ema Varvarat. Te seaksite minu nägemuse temast õigesti paika. Ma võin eksida tema omaduste hindamisel, kuid mulle tundub, et ta on suurepärase jutlustaja. Jumal on andnud talle loomupärase ilukõneanni ja suurepärase mälu. Ta on pärit heast Jaroslavl'i kaupmehepere-konnast ning astus kutsumust järgides kloostri-sse, kui ta polnud veel 15 aastanegi. Praegu on ta 43 aastat vana. Kuuletumistööd on teinud eeskätt kirikus: on vilunud laulja ning lugeja. Armastab seda väga ega ole laisk õpetama oma väikest karjakest Jõhvis, millega on liitunud ka mõningad kõrvalised naised. Tulid isegi vigased ja, olles kuulanud tema kirikuteenistuse, ja nimelt koguõise jumalateenistuse seletust, tänasid teda ja palusid luba veel tulla. Ema Varvaral on kavas õppida selgeks eesti keel ning teda ei heiduta selle raskus. Ehkki pealtnäha range, on ta oma

suurema osa nunnadest taastatud kloostri-sse, jättis ta Risti Ülestõstmise kloostri heategevusasutustele — siin seati sisse tütarlastekool ning 1873. aastal ka esimene rahvahaig-la. 1864 seadis iguumenja Maria Kostroma lähistel sisse Naatsareti erakla ühes heategevusasutustega. Vürstinna Šahhovskaja sõitis spetsiaalselt Kostromasse, et tutvuda iguumenja Maria asutatud heategevusasutustega. Neid eeskujuks võttes pöördus ta pidevalt abi saamiseks iguumenja poole, kasutades tema näpunäiteid ka Pühtitsa õeskonna asutamisel. Esimesed õed tulevase õeskonna tarvis saatis Pühtitsasse just ema Maria Kostroma Jumalailmumise kloostri-st.

noorte kuuletujate vastu väga lahke ja tähelepanelik ning üpris osav naiste käsitöös, kuna jõudis töötada ka kullaga tikkimise töökojas. Õdesid on kolm, kaks eestlannat ja velsker, kõik lõbusad ning rahumeelsed. On tõsi, et kõik armastavad neid. Haigete eest hoolitusus on kaunis tähelepanelik, ja ma olen nendega väga rahul Meie haigemaja laienemisele on alus pandud.

Meie kool läheb Rahvaharidusministeeriumi valdusse ...

... Palju oleme rääkinud nii K.P.Pobedonostsevi* kui ka Sableri** ja Galkiniga sellest, et Jõhvis tuleks avada kogudus. Mind on peatanud kaalutlus, et meil ei ole piisavalt koguduseliikmeid, kuid tõsi on ka see, et nende arv kasvab pidevalt, ning küünib nüüd juba 200-ni, kui arvata hulka ka vastpöördunud. Kui sellele lisada veel meie väike klooster ja need töömehed, kes tulevad suvel Tallinnast raudteetöödele, siis võib eksimatult määrata kirikut vajavate õigeusklike arvuks 300. Kirikuga liitunud inimeste hulk kasvab pidevalt, eriti kui meil saab olema hea preester, kes oskab ka eesti keelt.

Söandaksin küsida, kuidas Te vaatate selle peale, et esitada palvekiri Jõhvis Sinodi vahenditest koguduse avamiseks (Sabler pakkus ise selle välja). Võib-olla Te peaksite siis võimalikuks viia isa Sokolov***, väga hea preester, kes siiralt palvetab ja on õpetlikuks eeskujuks oma karjale, üle mingisse Teie piiskopkonna vene kogudusse, sest teda solvata oleks lihtsalt patt, mis lasuks raske kivina minu südametunnistusel.

Kuni käivad asjajamised maa võõrandamise ja kogudusekiriku ehitamisega, võiks kogudusekirikut asendada meie Jõhvi kodukirik, olles heakorrastatud väikese abiraha toel põranda toestamiseks ja ruumi laiendamiseks.

* Konstantin Pobedonostsev (1827–1907) oli Pühima Sinodi ülemprokurör (1880–1905).

** Vladimir Sabler (1845–1929) oli tollal Pühima Sinodi kantselei ülem (hiljem ka ülemprokuröri abi ja ülemprokurör).

*** Märkust preester Mihhail Sokolovi kohta vt. lk. 108.

Lauljad me telliksime Kostromast, nagu seda pakkus veel oma elu ajal ema iguumenja Maria, ja meie teenistus olek kaunis ning tõmbaks eestlasi meiega ühinema.

Kuidas arvate heaks korraldada, Valitseja? Kas ma peaksin pöörduma ametlikult selle palvega Teie poole või viite Te omal käel selle asja K. P. Pobedonostsevi juures läbi?

Jätkan pingsalt mõtlemist, kas osta ära Rubeni maja, et selles end juba püsivalt sisse seada.

Õnnistage, Kõrgestipühitsetud Valitseja, austada mind vastusega, et ma ei ajaks oma vaimu segadusse tühjade soovide ja mõtetega, kui neil pole antud teostuda, või vastupidi — asuksin kiiremini asja kallale, kui Teie olete selle heaks kiitnud.

Vürstinna J. Šahhovskaja

*Venemaa Riiklik Ajalooarhiiv, f. 812,
nim. 1, s.-ü. 300, l. 28–33.*

* * *

4. Riia ja Miitavi piiskop Arseni (Brjantsev) Pühimale Valitsevale Sinodile

13. novembril 1890

Esildis

Baltimaa Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna esinaine vürstinna Šahhovskaja, olles palunud minu eestkostet Eestimaa kubermangus Pühtitsa Jumalaema Unumise õeskonna asutamiseks, mis oleks allutatud niisuguste asutuste jaoks üldisele põhikirjale, teatas mulle selle aasta 31. juuli märgukirjas nr. 21, et selle õeskonna asutamise eesmärgiks on ühendada kristliku nunnaelupidamise vägitöö orbude kasvatamise ja haigete ravimisega ning kinnitada sellega kohalikus õigeusu elanikkonnas armastust Püha Õigeusu Kiriku ja selle

õpetuse vastu, aga samuti kindlustada teiseusulises piirkonnas Jumala koda, milles lakkamatus palvetamises väljenduse leidnud armastus Jumala vastu oleks ühendatud tegeva armastusega ligimese vastu. Kostroma Jumalailmumise kloostrist Jõhvi saabunud ja nunnaelus kogenud ema Varvara juhtimisel teevad viis õde juba kaks aastat tööd Jõhvi asutatud ambulatoorses haigemajas. Peale selle on 1889. aastast võetud kasvatada viis orbu-tütart, kes ema Varvara järelevalve all õpivad käima pühakojas ja tegema käsitööd. Püha Kiriku poolt ettenähtud jumalateenistuste läbiviimiseks on õeskonna juures vennasteseltsi ülalpidamisel ja Pühima Sinodi abil sisse seatud kodukirik, mis on varustatud kõigi vajaminevate kirikuriistadega ja mis kuni alalise kogudusekiriku valmimiseni Jõhvis ei teeni mitte üksnes õeskonna, vaid ka koguduse vaimulikke vajadusi. Õeskonna praegust õdede arvu on kavas suurendada kuni 12-ni, kuid mitte ületades seda arvu, kuni pole avanenud võimalust minna õeskonna asutamisest üle nunnakloostri asutamisele. Ajutiselt on kavas jätta õeskond Jõhvi praegu üüritavatesse ruumidesse, kuid vennasteseltsi edasised eesmärgid seisnevad selles, et viia õeskonna asukoht üle Pühtitsa Jumalasünnitaja mäele, kus nunnaklooster võiks olla Jumalaema Unumise imettegeva ikooni hoidja selle imelise ilmumise paigas endas ning käia selle pühaduse kattevarju all oma nunnavägitöö teed. Kindlustamaks õeskonda selle olemasolu algusaegadel, kavatseb vennasteselts anda õeskonna eesseisja käsutusse igal aastal 1500 rubla, mis kujutab endast Tema Keiserliku Kõrguse poolt Baltimaa Õigeusu Vennaskonnale annetatud 30 700 rubla suuruse kapitali puutumata varaosa aastaprotsente, aga kui see summa osutub õeskonna ülalpidamiseks ebapiisavaks, siis täiendada neid vahendeid vabatahtlike annetuste kogumisega, mis kirikute ja kloostrite heaks on seadusega lubatud. Ambulatooriumi ülalpidamiseks vajalikud vahendid moodustavad eraldi artikli.

Andes Tema Hiilguse vürstinna Šahhovskaja palvekirja Pühimale Valitsevale Sinodile läbivaatamiseks ning olles lisanud sellele koopia tema selle aasta 31. juuli märgukirjast nr. 21 ja nimekirja isikutest, kes kavatsevad astuda

asutamisel oleva Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna õdede hulka, on mul au ette kanda, et vürstinna Šahhovskaja palvekirjaga asutatav Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskond osutaks selle nõutava korralduse juures vaieldamatult soodsat mõju õigeusu levimisele ja kindlustamisele mitte üksnes Eestimaal, vaid ka kogu Baltimaal.

Tema Pühaduse alandlikeim kuuletuja Arseni,
Riia ja Miitavi piiskop

*Venemaa Riiklik Ajalooarhiiv, f. 796,
nim. 171, s.-ü. 1207, l. 1–3.*

* * *

5. Esimesed õed, kes saabusid Pühtitsasse Kostroma Jumalailmumise-Anastassia kloostri:

Nunn Varvara (Blohhina)
Kuuletuja Agrippina Sergejevna Rjabinina
Kuuletuja Antonina Ivanovna Dimitrijeva
Kuuletuja Jekaterina Krotitskaja

Vastavalt Riia Vaimuliku Konsistooriumi esildisele 8. novembrist 1891, nr. 5727 „on Jõhvi alevikus Baltimaa Kristus-Päästja ja Jumalaema Kaitse Õigeusu Vennasteseltsi Jõhvi osakonna haigemaja juures elavad Kostroma Jumalailmumise-Anastassia nunnakloostri nunn Varvara ja sama kloostri kuuletujad Agrippina Sergejevna Rjabinina, Antonina Ivanovna Dimitrijeva ja Jekaterina Krotitskaja võetud Riia piiskopkonna valitsuse poolt Riia piiskopkonna teenistusse ja arvatud äsjaavatud Pühtitsa Jumalaema Uinumise õeskonna õdede hulka.“

Архив Пюхтицкого монастыря.

6. Nunn Varvara vürstinna J. D. Šahhovskajale

Püha mägi, 3. märtsil 1892

Teie Hiilgus, sügavasti austatud kallis Vürstinna!

Olen ülimalt rõõmus, et saabute Pühale mäele paastuma ja vastu võtma Püha Paasa helget päeva. Ruumi jätkub Teile küllaga; kogu majake, kus ma ise elan, on Teie käsutuses: minu kellias võite elada Teie, piiskopi omas — Vürst, preili — Katja [kellias], mille 16. [kuupäeval] Teile valmis seadsime. Mina kolin üles, nõnda et Teid me ei sega. Võite end sisse seada, kuidas soovite ja kuidas mugavam on, kui ta võtab vastu õigeusu Pühal Mäel. Aga et selle eest raha saata — palun ärge valmistage endale vaeva. Õeskond on võimeline vastu võtma sääraseid kalleid külalisi ja peab endale suureks auks võõrustada selle Püha Kloostri Asutajaid. Meie jaoks saab see oleme iseäranis rõõmuküllane püha. Ühtlasi vaatate ka kloostri teenistuskorda, nüüd võin juba kiidelda, et meil on kõik nagu päris kloostri: lauldakse kanonarhiga*, loetakse üpris korralikult, mille üle ma rõõmu tunnen, et minu töö ei ole olnud asjata. Kuus lugejat on juba head ning küünlakandjad käivad üpris korralikult. Arvan, et ka teie rõõmustate selle üle, mis on eimillestki võrsunud. Arhitekt on nähtavasti kõik Teile üle andnud ja vaatas ka seda, mis mul oli valmis pandud. Meil on kõik hästi, ainult preestrit ei ole veel, nii et teenime üksinda.

Püha mägi saadab Teile õnnistuse, ning selle elanikud saadavad oma sügava kummarduse.

Vääritu nunn Varvara

* Kirikuteenija, kelle ülesandeks on mõnede laulude alustamine ja kes kuulutab välja, mida ja millisel lauluviisil laulma hakatakse. Seejärel lausub kanonarh iga järgmise laulurea, mida koor lauldes kordab.

7. Nunn Varvara vürstinna J. D. Šahhovskajale

Püha mägi, 5. juunil 1892

Teie Hiiligus, sügavasti austatud kallis Jelizaveta Dmitrijevna!

Fiona Ivanovna Vjalova saabus järgmisel päeval pärast Teie lahkumist. Ma olin just Teid ära saatnud, kui sain telegrammi, „saabun homme hommikuse rongiga“. Taas tuli sõita Jõhvi jaama heale külalisele vastu. Säilmed — 33 osakest — ta meie jaoks ostis, ütleb, et need on väga iid-
sed, aga rohkem ei osanud midagi öelda — andmeid ei ole, ja on täiesti õige, et ta palus Kõrgestipühitsetul säilmeid uurida. Peale selle toodi Tšerniigovi Jumalaema [ikoon] Kolmainu Sergi [kloostri] eraklast. Mõõduikoon, nagu Jõhviski, ainult mitte lõuendil, vaid puulaual, ning pühitsetud on see imettegeva Ikooni juures suure Isakese Var-
nava enda poolt. Räägitakse, et ta olevat palveteenistuse ajal tuliselt palvetanud, paludes Valitsejannat, et Ta ei jä-
taks meie vastvalitud väikest karjukest. Veel toodi helesi-
nised sametist teenistusrõivad preestrile ja diakonile: fe-
looni* õlaosale on kullaga tikitud Valitsejanna Uinumine, stihhaarile** aga püha piiskop Nikolaos. Rohelised, same-
tist, kullaga tikitud aujärjekatted ja palju muid asju, ning raha õeskonna tarvidusteks — 150 rubla. Ta oli minu juu-
res külas kolm ööpäeva. ... ma saatsin neid kuni Narvani, kuid viibisin Narvas ainult 3 tundi ning samal päeval kell 11 [õhtul] olin juba tagasi Pühal mäel ... Andke andeks, aga kloostri hobuseid ma ehitusmaterjali vedamiseks loo-

* Preestri teenistusrõivastuse osa, mida kantakse ülejäänud rõivaste peal ning mis kujutab endast tagant pikka ja eest rin-
nuni ulatuvat laia varrukateta rüüd, mis tõmmatakse üle pea ja mille kaeluseosa on tagant kõrgendatud ja tugevdatud.

** Kõikide kirikus teenivate inimeste (alates lugejast ja lõ-
petades piiskopiga) jumalateenistusrõivas. Ömmeldakse he-
ledast riidest ja sümboliseerib pääsemisrüüd.

vutada ei saa. Te ju teate, et praegu on põllutööd ... ja mul tuleb põldude harimiseks veel päevilisigi palgata, ehkki ma ei mõista, mispärast päevilised nii kallid on — maksan neile rubla päevas ...

Olen väga rõõmus, et tellisite ikonostaasi. Loomulikult on parem valge ühes kullaga, see on pidulikum ja ka kirikus on sootuks valgem: ma arvan samuti, et parem on Pühäl mäel Moskva ikonostaas üle vaadata. See on juba ammu siia toodud ja see Piiterisse viia oleks kole vaevaline. Tore, et tulete koos arhitektiga ikoone vaatama. Ma olen kõige-ga nõus, paremini ei saagi välja mõelda, kuidas Teie suvat-sesite korraldada: Poleštšuk*, nagu näha, on hea inimene, tegeleb usinasti oma tööga. Veera Grigorjevna Lihhonina on veel siin külas, aga kas ta ka jääb, pole teada. Ta õpetab nüüd minu tüdrukuid joonistama, mille üle mul on väga hea meel, ja jääb Pühale mäele kogu paastu ajaks. Loodan, et Te kohtute temaga. Ta on nii tore, ma oleksin rõõmus, kui ta siia jääkski, aga ta tahab veel Optina kloostrisse sõita oma Isakese hauale ja seal, ütleb ta, otsustangi oma saatu-se. Muidugi, nii nagu soovib.

Täna Valitsejannat, et Ta Teie Hiilgusele halastas. Aidaku Teid Issand, kuidas Te niisuguse haiguse läbi elasite. Kloostri on meil kõik Jumala armust igas mõttes hästi. Fiona Ivanovna on Pühast mäest suures vaimustuses, üt-leb et see olevat teine Athos**, võttis mälestuseks igasugust

* Poleštšuk, Aleksandr (1863–1944) — Saaremaal sündinud vene päritolu Eesti arhitekt, ehitusinsener ning arhitektuuri- ja ehitusõppejõud. Oli Pühtitsa kloostri arhitektuuriansambli rajaja, akadeemik Mihhail Preobraženski õpilane. Poleštšuk projekteeris õigeusu kirikuid mitmel pool Venemaal ja ka Eestis: Peterburis Püha Issidori eesti kiriku, Tallinnas Neeva Aleksandri katedraali, Pühtitsa Jumalaema Uinumise peakiriku jpt. Peterburi Kunstide Akadeemia akadeemik (1911); Eesti Inseneride Seltsi asutaja (1915).

** Kogu maailma õigeusklike jaoks on Kreekas asuv Atho-se poolsaar ja mägi oma 21 kloostri ja paljude eraklatega (n-õ mungavabariik) unikaalne pühapaik, mida nimetatakse ka Ju-malaema Maiseks Pärisosaks.

rohtu ja kivikesi kaasa — tervendamiseks, kui keegi peaks
tõbiseks jääma.

Niisiis soovin Teile kõike head, sügava austusega Teile
Hiilguse vastu.

Vääritu e[ma] Varvara

*Katkendeid Eestimaa kubermeri vürst
S. Sahhovskoi kirjadest**

8. V. Sablerile

17. veebruaril 1887

Sügavasti austatud Vladimir Karlovitš!

Tallinnasse ülemhinge karjase määramine on kapi-
taalse tähtsusega ja sealjuures kiire asi, mida edasi lükata
ei saa. Ülemhinge karjane Tallinnas on hädavajalik vun-
dament Õigeusu Kiriku kinnitamiseks Eestimaal. Kogu
baltisaksa küsimus on lahendatav ainuüksi kohaliku talu-
rahva õigeusuga ühendamise teel. Luterlus on ainus side
sakslaste ja põlisrahva vahel. Lõhkuge see side, ning kõik
Venemaale võõras ja vaenulik ujub pinnale. Ärge unusta-
ge, et Venemaa ja õigeusk on sünonüümid. Rahvus kaotab
õigeusus oma tähtsuse või kaob sootuks.

/.../

Meie põhiline ülesanne siin seisneb selles, et kohali-
kud rahvused sulaksid usu kaudu Venemaaga ühte ning,
olles usus tugevamaks saanud, tunneksid, et mitte üksnes
nende materiaalne, vaid ka vaimulik heaolu sõltub õigu-
pooldest sügavast vaimsest ühtesulamisest suure õigeusu
vene perekonnaga. Antud hetkel taandub küsimus koha

* Avaldatud väljaandes: Материалы для истории недав-
него прошлого Прибалтийской окраины (1885–1894 гг.).
Том III. С.-Петербург, 1910.

peal nende edusammude kindlustamisele, mida õigeusk Eestimaal juba teinud on, ning selle edaspidise tugevdamise programmi väljatöötamisele. Seda ülesannet võib täita üksnes eestlasest ülemhingeekarjane. Järelikult peab niisuguse ülemhingeekarjase ilma igasuguse kahtluseta määrama.

* * *

9. K. Pobedonostseville

18. veebruaril 1887

Armuline härra Konstantin Petrovitš!

Kubermangu eesti elanikkonna hulgas avaldunud ja senini toimival õigeusku siirdumise püüdlusel on oluline riiklik tähtsus; ilma selle liikumiseta võis valitsus järgida üksnes ääremaade välise ühinemise eesmärki impeeriumiga ühtsete ametiasutuste sisseviimise teel; õigeusu levimine avab aga võimaluse püüelda nüüdsest peale ühtse usu tunnistamise kaudu toimuva sisemise ühtesulamise palju avarama eesmärgi poole. Seetõttu tuleb tunnistada, et võimaluste kohane kaasaaitamine õigeusu laiemale levimisele eesti elanikkonna hulgas on üks viljaka rahvusliku sisepoliitika tähtsamaid ülesandeid.

Minu Eestimaal kubermangu juhtimise ajal on mul olnud võimalust näha, kuivõrd sageli jääb põletavate, Eestimaal vastavatud koguduste korraldamise ja nende edasilükkamatute vajaduste rahuldamisega seotud küsimuste lahendamine selle taha, et piiskopikateeder asub liiga kaugel.

10. Riia ja Miitavi piiskop Arsenile (Brjantsev)

4. novembril 1887

Lubasin endale mõneti laiendada Pühtitsa krundi võõrandamise küsimuse raame. Keisri käsul 10. veebruarist 1886 on meil õigus võõrandada üksnes 5 tiinu maad. Kuid võttes arvesse selle koha erilisi, iseäralikke tingimusi, ei näinud ma endal olevat moraalselt õigust jätta teiseusuliste kätte kas või tükikest sellest „pühapaigast“. Ma tegin Komisjonile ettepaneku sõita veel kord kohale ning koostada teine plaan, millesse oleks lülitatud kogu „Püha mägi“ ja kõik „kurgaanid“. See teine plaan koosneb enam kui 30 tiinust. Ma kavatsen neil päevil esitada mõlemad plaanid K. P. Pobedonostseville ja lisada esimesele plaanile, mis näeb ette 5 tiinu võõrandamist, veel palvekiri õigeusklikele kogu nende „pühapaiga“ tagastamise kohta.

/.../

Ma palun Konstantin Petrovitšit, et „pühapaiga“ kingitus lähtuks vahetult keisrihäralt endalt. Kui see õnneks läheb, siis on see kõige parem ja tugevam vastus kõikidele riugastele, mida selles asjas nii visalt sepitsevas õigeusu vaenlased. Palun, Valitseja, ärge öelge ära oma toetusest sellele projektile. Just äsja minu korraldusel teise plaani elluviimiseks Pühtitsas käinud kubermanguvalitsuse nõunik avas kahe versta kaugusel Pühtitsast asuvas Soompea külas kabeli püha piiskopi ja imetegija Nikolaose auks, mille eest hoolitsevad luterlased. Selle kabeli päritolu on järgmine. 70 aastat tagasi põles Soompea küla maha. Kui külaelanikud oma maju taastama hakkasid, ilmus püha piiskop unes kahele selle küla luteriusku talupojale ning ütles: „Te näete vaeva oma majadega, aga minu kojast ei hooli keegi, ja mind on jäetud kaevu.“ Sellest unenäost vapustatud talupojad leidsid tõepoolest oma küla kaevust ikooni ning ehtasid omaenda algatusel uue kabeli sinna, kus

see ennegi oli seisnud. Praegusel ajal on kabelihoidjaks talupoeg Jaan Kuningas — luterlane. Nõunik teatas oma avastusest preester Johansonile, ning nad külastasid koos kabelit, kust leidsid 5 ikoonilauda juba kustunud maalinguga. Mõnede märkide järgi võib aimata, et ühel neist on kujutanud Tunnustähe, teisel aga Ahtõri Jumalaema. Ülejäänud kolmel laual on võimatu midagi eristada. Kuhu on saanud Nikolaos Imetegija ikoon, ei ole õnnestunud avastada. Võib-olla selgitab isa Johanson selle välja.

Sisukord

Pühtitsa kloostri esseeisja iguumenja Filareta (Kalatšova). Lugejale 7

Sissejuhatus

Pühtitsa kloostri esimese pühakoja —

Kõigepühama Jumalasünnitaja Vinumise kiriku kroonikast 11

Aastad 1885—1887 19

1888. aasta 85

1889. aasta 123

1890. aasta 169

1891. aasta 207

1892. aasta 233

Fotod endise Jumalaema Vinumise kiriku

(praeguse Nikolo-Arseniose kalmistukiriku) kaasaegsest ilmest 264

Lisad:

Mõnede kroonika koostamise aega kuuluvate kirjade esmapublikatsioon ... 271

Katkendeid Eestimaa kubernerivi vürst S. Šahhovskoi kirjadest 282

KÕIGEPÜHAMA JUMALASÜNNITAJA
UINUMISE KIRIKU KROONIKA

Pühtitsa Jumalaema Uinumise stavropigiaalse
nunnakloostri väljaanne

Koostanud, trükiks ette valmistanud ja kommenteerinud

Skeemaiguumenja Varvara (Trofimova)

Veera Timkina

Projekti kuraator

Iguumenja Filareta (Kalatšova)

Tõlkija Riina Schutting

Toimetaja nunn Alipia (Viires)

Kujundaja Veera Timkina

Fotograaf Ants Vahter

Väljaandes on kasutatud Pühtitsa Jumalaema Uinumise
stavropigiaalse nunnakloostri arhiivi fotosid.
Täname fotomaterjali otsingutel osutatud abi eest
MPEÕK Sinodi liiget S. Männikut

ISBN